magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2015

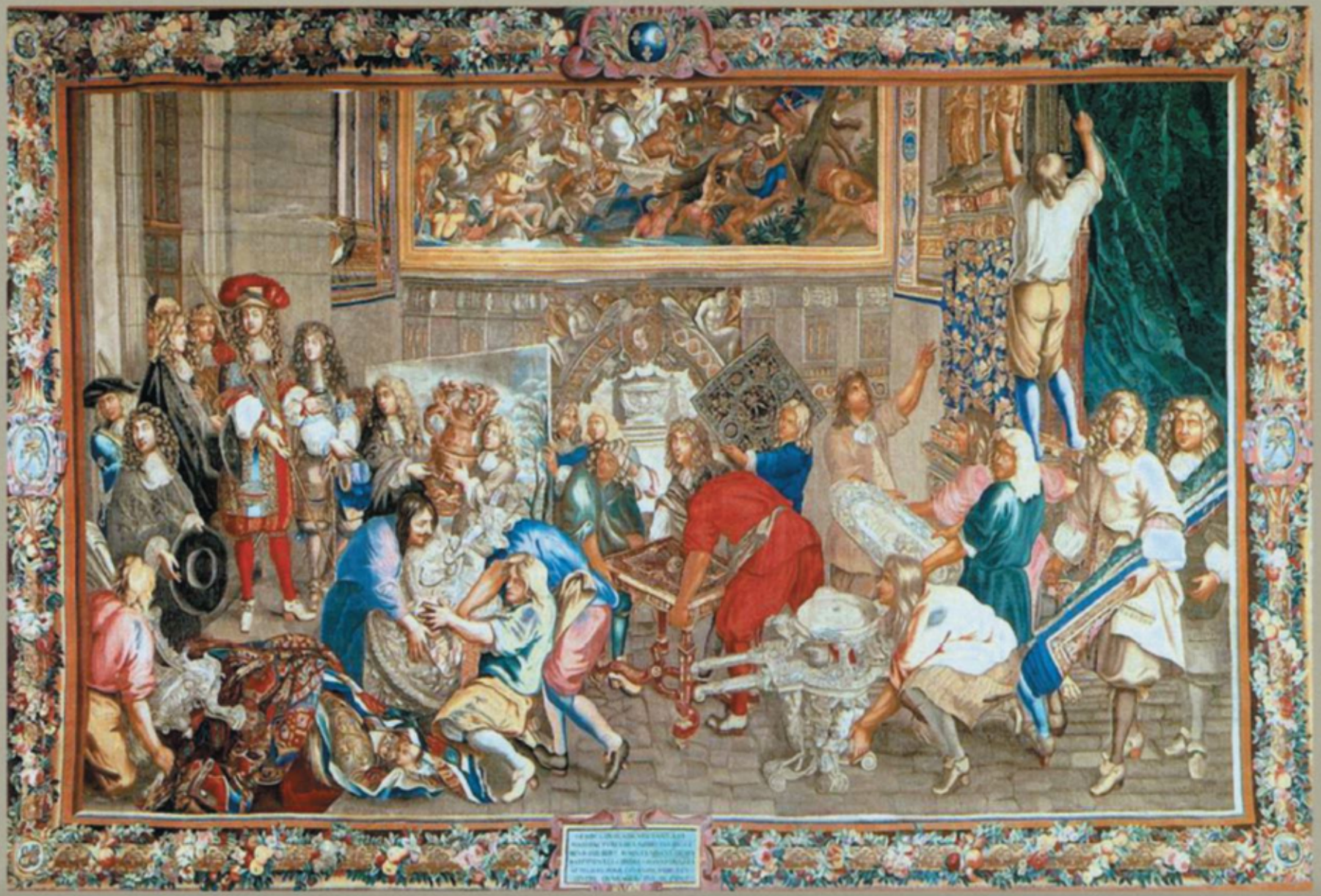

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2015

SUMAR
mai
2015

4 **Noii îmbogățiți**
ARISTOTEL

EXCLUSIVITATE

5 **Dacă tot e criză, măcar să fie război**
Opțiunea Austro-Ungariei
L. HÖBELT

38 **Polonia trebuie să renască întreagă**
Diaspora poloneză din S.U.A. luptă pentru frontierele țării. 1940-1945
A. A. WAWRYNIUK

♦

9 **La război, fără gloanțe**
Cât de pregătită era România în 1914
I. GIURCĂ

13 **„Șarpele cu clopoței“**
Mitraliera Lewis
G. DAMIAN

DIN CĂRȚI VECHI ȘI NOI

16 **Calpacul care era șilic**
M. CAZACU

♦

20 **Insinuările lui Mite Kremnitz devin... certitudini**
„Republicana“ regină Elisabeta
S.I. ZIMMERMANN

24 **A fost odată ca niciodată... calculatorul românesc**
S. JELEȘ

DICȚIONAR ISTORIC

28 **Un ofițer GRU pe plaiuri mioritice**
Petea Gonciariuc
F. BANU

♦

30 **După 30 ani acasă, nu și în casă**
1967. Prima vizită a lui Barbu Călinescu
G. ALDESCU-ALDEA

EVENIMENT

31 **Tradiții săsești la Cotroceni**
Expoziție de veșminte, podoabe și tablouri
A. RENȚEA

♦

33 **Mărturii din anticamera morții**
Însemnări din drumul către Katyn
M. KRAWCZYK

41 **În România, acum 100 de ani**
G. FILITTI

IUBIRI CELEBRE

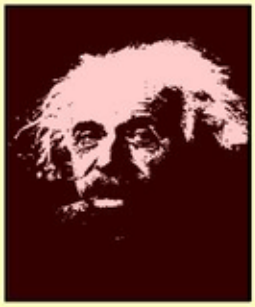

45 **Pasionalul Albert Einstein**
F. DOLGHIN

magazin istoric

Anul XLIX – serie nouă – nr. 5 (578)
mai 2015

www.magazinistoric.ro
e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

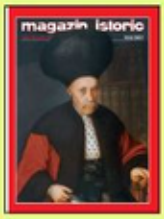

1 „Capul în schimb era împodobit cu cel mai extravagant și formidabil acoperământ pe care imaginația pălărierilor l-a produs vreodată: o căciulă enormă în formă de balon măsurând cel puțin un metru de circumferință și acoperită cu blană neagră de miel. Sub greutatea acestei bășici goale și umflate, capul apărea neajutorat, înțepenit în căutarea unui echilibru apăsător." Așa descria francezul André Bellessort, călător la începutul veacului trecut prin România, șșlicul ce acoperea capul unui boier. Trebuie să fi arătat precum cel purtat de acest dregător fanariot, zugrăvit de Anton Chladek (1794-1882)

2 Tapiseria, realizată în 1667, îl înfățișează pe regele Franței Ludovic al XIV-lea vizitând Manufacture de Gobelins din Paris, însoțit de fratele său Philippe și de ministrul de Finanțe, Jean-Baptiste Colbert

3 Aceste două gravuri, alături de multe altele, pot fi admirate în expoziția organizată de Biblioteca Universității din Cambridge, la aniversarea a 200 de ani de la bătălia de la Waterloo. Cea de sus îl înfățișează, într-o manieră caricaturală, pe împăratul Napoleon semnând prima abdicare și a fost realizată de George Cruikshank (1792-1878). Cea de a doua, aparținând lui James Rouse, îl prezintă pe ducele de Wellington alături de principalii săi ofițeri în timp ce pregăteau apărarea Țărilor de Jos de iminentul atac al armatei franceze conduse de Napoleon

4 Prima conducătoare creștină a Rusiei, cneaghina Olga (945-957), soția cneazului Igor, s-a născut, după unele surse, la Pskov, în jurul anului 890. Gestul ei de a merge la Constantinopol și a fi botezată de împăratul Constantin al VII-lea, cu numele Elena, a premers cu câteva decenii creștinarea Rusiei, din anul 988 (în imagine, monumentul cneaghinei din orașul Pskov, realizat de sculptorul Zurab Țereteli)

Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

CNI CORESI
Tipărit la CNI „CORESI" SA

OM SĂRAC, OM BOGAT

ARISTOTEL

O trăsătură a originii nobile este faptul că cel care o posedă este mai amator de onoruri; într-adevăr, toți oamenii, când acționează, se străduiesc să o realizeze, pe când originea nobilă este meritul strămoșilor. Tot o trăsătură a originii nobile este faptul că posesorul ei este disprețuitor și față de cei asemănători propriilor săi înaintași [...] „De origine nobilă" înseamnă potrivit cu virtutea neamului, pe când „de un caracter nobil" înseamnă conform cu neîndepărtarea de propria natură; ceea ce, de cele mai multe ori, nu li se întâmplă celor de origine nobilă, ci majoritatea sunt nevaloroși; căci există un soi de fertilitate în cadrul generațiilor de oameni, la fel ca și în recoltele ce se ivesc pe câmpuri, și, uneori, dacă seminția este bună, se nasc în ea pentru o perioadă anumită oameni superiori, iar apoi neamurile regresează din nou [...].

Portret al filosofului antic ***în*** Cronica de la Nürnberg, ***secolul al XV-lea***

Ce caractere sunt consecința bogăției se poate observa pentru toți într-un mod frapant; căci bogații sunt insolenți și aroganți, fiind într-o oarecare măsură afectați de posesia bogăției; într-adevăr, ei sunt astfel dispuși, ca și cum ar poseda toate bunurile; căci bogăția este ca un fel de apreciere a valorii celorlalte lucruri, drept care toate par să fie cumpărabile cu prețul ei.

De asemenea, ei sunt molatici și făloși, pe de o parte, molatici prin stilul de viață comod și prin etalarea prosperității, pe de altă parte, făloși, precum și necioplîți datorită faptului că toți își ocupă timpul, de obicei, cu lucrul îndrăgit și admirat de ei și pentru că își închipuie că alții caută cu ardoare lucrurile pe care le doresc și ei.

Totodată, ei încearcă pe bună dreptate acest sentiment, anume rivalitatea; căci mulți sunt cei ce au nevoie de cei avuți. De unde s-a spus și vorba lui Simonide [Simonide din Chios trăise la Syracuza și îi criticase pe protectorii săi bogați prin acest tip de anecdote] în legătură cu înțelepții și bogații, către soția lui Hieron, cea care îl întreba dacă este mai avantajos de a deveni bogat sau înțelept; „bogat", a răspuns; „căci înțelepții, zise, pot fi văzuți petrecându-și viața pe la ușile bogaților".

De asemenea, bogații sunt astfel și datorită faptului de a considera că sunt demni de a conduce; căci ei cred că au lucrurile pentru care merită a conduce. În esență, caracterul bogatului este al unui norocos.

De altfel, caracterele diferă la cei proaspăt îmbogățiți și la cei înavuțiți odinioară, prin aceea că bogații noi posedă mai degrabă toate viciile, și încă mai rele; căci faptul de a fi recent îmbogățit este ca o lipsă de educație față de bogăție. Iar ei comit nedreptăți nu răufăcătoare, ci unele ultragiatoare, altele nestăpânite, ca de pildă, înspre maltratare sau adulter.

Și în privința puterii, aproape cele mai multe caractere sunt evidente în mod asemănător. Căci puterea are unele trăsături ca și bogăția, altele însă mai bune decât bogăția, într-adevăr, cei puternici sunt mai iubitori de onoruri și mai masculini cât privește caracterele lor decât cei bogați datorită faptului că râvnesc atâtea lucruri câte aceștia au libertatea de a înfăptui grație puterii lor. Ei sunt și mai activi din cauza faptului că sunt în gardă, constrânși fiind să-și vadă de interesele relative la puterea lor [...] Iar dacă nedreptățesc, ei nu sunt înfăptuitori de mici nedreptăți, ci comițători de mari fărădelegi.

(Retorica, Editura IRI, București, 2004)

CHIPURI UITATE

50 Mihail Lapatty
P. REZEANU

PASTILA DE CUVINTE

53 Eponime, de la G la H
M. SALA

♦

56 Somnul rațiunii naște monștri
Joseph McCarthy
C. HENTEA

59 Istoricii și politica
Scrisoare către Olimpiu Boitoș
A. SACERDOȚEANU, D. NOVEANU

ECOURI

63 Precizări despre frații Sergescu
M. CRAIFALEANU

♦

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Apriga cneaghină, buna creștină
Olga din Kiev
I. BISTREANU

71 O lună pe Sena cu „Monitorul Oficial"
I. SILBERSTEIN

73 Moș Nae, aromânul
Nicolae Batzaria
L. VASILE

78 Torțe umane contra totalitarismului
Jan Palach
A.I. IONESCU

82 Poetul care a vrut să o salveze pe regină
C. ȘENCHEA

85 Doi stâlpi ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ, D. MATEI

89 Lusignanii din Cipru și Armenia
T. STĂNESCU-STANCIU

HOOVER INSTITUTION

93 1937. Iuliu Maniu îi cere lui Ion Mihalache să rămână

RUBRICI

62 Telex

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

32; 94; 95 Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

Franz Conrad, șeful Marelui Stat-Major austro-ungar

Coincidență sau ghinion?

Este lesne de înțeles de ce, după ultima manevră inutilă de acest fel, până și Franz Joseph, care înainte refuzase orice îndemn la acțiune, devenise de neînduplecat: „El credea că cu greu mai era posibil să fie o a treia mobilizare și să rămână totuși inactivi". Nu militarii, cu propunerile lor consistente și insistente pentru războaie preventive contra tuturor și de toate felurile, au fost cei care l-au convertit pe împărat la o abordare în favoarea războiului. El nu tolera ca militarii să își depășească competențele. Așa cum refuza amestecul civililor în treburile militarilor, și-a apărat miniștrii de Externe contra ideilor încăpățânate ale lui Franz Conrad, șeful Marelui Stat-Major austro-ungar. Conrad susținuse, de 24 de ori, în ultimii ani, fără succes, ideea unui război. De ce să-l fi ascultat politicienii sau împăratul, deodată, atunci când a ridicat încă o dată problema războiului?

Diferită față de crizele din 1913 era nu argumentația militarilor, ci cea a experților financiari, care gândeau astfel: era mai ieftin să porți un război, căci atunci puteai arunca deoparte ortodoxia financiară, aboli Actul bancar și începe să tipărești bani. În vreme de pace, monarhia trebuia să facă împrumuturi cu dobândă mare pentru a plăti pentru mobilizare; un război mare ar fi fost plătit în mare măsură prin inflație (cum s-a și întâmplat peste tot în anii 1914-1918). Atunci când i-a spus contelui Mensdorff, ambasadorul austro-ungar la Londra, cum să explice reacția sa britanicilor: „Să sângerezi de moarte în vreme de pace este mai rău decât în vreme de război", Berchtold cita de fapt spusele lui Sir Edward Grey, ministrul de Externe britanic. Deja în 1913 o atitudine războinică fusese adoptată nu numai de „suspecții de serviciu", militarii în uniforme, dar și de administrația obișnuită a imperiului, oameni faimoși (sau infami) pentru aversiunea lor față de reforme și acțiuni drastice, „funcționari publici iubitori de pace, care fuseseră convertiți la o belicozitate impetuoasă", cum nota Berchtold în jurnalul său. Prim-ministrul austriac, contele Karl Stürgkh, și eternul său rival, Leon Bilinski, au fost pentru o dată de acord că monarhia pur și simplu nu-și putea permite să repete performanța „succeselor diplomatice".

Austro-Ungaria nu putea recurge încă o dată la mobilizare, după modelul din 1913. Așadar, în 1914 nu mai mergea să acționeze ca înainte. „Calea de mijloc a unei diplomații înarmate ajungea într-un punct mort", scria istoricul britanic Davis Stevenson. Asta nu înseamnă că austriecii erau dornici de război. În 1912, de exemplu, Austro-Ungaria fusese alarmată de perspectiva de a fi atrasă în război de România și Imperiul Otoman, după izbucnirea primului război balcanic. A cochetat scurtă vreme cu ideea de a susține Bulgaria în cel de al doilea război balcanic, dacă bulgarii ar fi acceptat să domolească sau să mituiască România. Viena ar fi fost fericită dacă nu exista o criză în 1914, dar dacă era să fie o criză majoră, era mai bine să se încheie cu un război. Iar asasinatele de la Sarajevo aveau toate

Franz Ferdinand în timpul manevrelor din Bosnia

Exclusivitate

Facultatea de Istorie din București, în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Externe al României, a organizat la începutul lunii octombrie a anului trecut Conferința internațională „Drumul către războiul «nedorit» din 1914". Printre invitați s-a numărat și domnul Lothar Höbelt, profesor de istorie modernă la Universitatea din Viena. Domnia sa a avut amabilitatea ca, pornind de la comunicarea prezentată atunci, să scrie un articol pentru revista noastră.

DE CE A OPTAT AUSTRO-UNGARIA PENTRU RĂZBOI

LOTHAR HÖBELT (Austria)

Cu toții știm că asasinarea lui Franz Ferdinand și a soției sale la Sarajevo, la 28 iunie 1914, a furnizat scânteia care a aprins butoiul cu pulbere al Balcanilor ce a condus la Primul Război Mondial. Și totuși, ministrul de Externe austro-ungar din 1914, contele Leopold Berchtold, se enerva întotdeauna atunci când era întrebat dacă arhiducele Franz Ferdinand chiar a meritat un război atât de mare.

Austro-Ungaria nu își mai putea permite o mobilizare precum cea din 1913, considera inclusiv ministrul de Externe al dualei monarhii, Leopold Berchtold (stânga), mai ales că exista și o susținere entuziastă pentru război la nivelul popular

Primul Război Mondial nu a fost conceput ca o expediție de răzbunare pentru moartea moștenitorului tronului. Mai curând a fost al treilea război balcanic, reacția întârziată a Austro-Ungariei la stresul provocărilor – și poate și al ocaziilor pierdute –, generate de primele două războaie balcanice. În cursul celor două războaie și în perioada care le-a urmat monarhia dualistă și-a mobilizat armata, cel puțin parțial, de mai multe ori. Prima oară pentru a proteja Bosnia și a contracara o demonstrație de forță a Rusiei în Polonia; apoi de două ori pentru a asigura inviolabilitatea creației sale Albania și a da greutate ultimatumurilor către Muntenegru, în primăvară, și Serbia, în toamna lui 1913. Aceste manevre s-au încheiat cu victorii păguboase pentru Austro-Ungaria – triumfuri diplomatice lipsite de substanță, care au costat jumătate de miliard de coroane, adică mai mult decât costase ultima escadră de crucișătoare, cele patru nave de luptă din clasa „Viribus Unitis".

adevărat, slavii de sud fuseseră debordant de fericiți în legătură cu succesele Ligii Balcanice în 1912. Dar în 1913, lideri ai slovenilor, precum Ivan Sustersic, îi ceruseră lui Berchtold să sprijine Bulgaria, iar Leon Bilinski, guvernatorul de origine poloneză al Bosniei și Herțegovinei, a finanțat un partid al sârbilor pro-austriac, condus de Dimovic, care a și câștigat alegerile. Un mic grup de diplomați, care cunoșteau în prea mică măsură evenimentele de la fața locului, puteau emite semnale de alarmă. Dar nu exista niciun fel de situație revoluționară, tot așa cum nu exista nici vreun semn de devotament deplin și loialitate față de imperiu. Liderii politici din Bosnia, ca și din alte părți, încercau pur și simplu să fie pregătiți pentru orice eventualitate, plasându-și ouăle în mai multe coșuri.

Contele Alec Hoyos

Nimic nou pe frontul de sud

Naționalismul a fost adesea blamat pentru declanșarea Primului Război Mondial. Presupun că acest lucru poate fi adevărat pentru conspiratorii sârbi. Pe de altă parte, grupul de persoane implicate în decizia declanșării războiului de partea austriacă era format din conservatori care nu aveau nimic de-a face cu naționalismul. În afară de bătrânul împărat, ministrul de Externe, contele Leopold Berchtold, era fiul fondatorului Partidului de Centru Morav, un mare grup aristocratic, al cărui principiu călăuzitor era să rămână deasupra disputei ceho-germane în ținuturile lor, unde negociaseră cu succes Compromisul morav în 1905 [la 27 noiembrie, liderii comunităților germană și cehă din Moravia au convenit o înțelegere politică, prin care se împărțea puterea în Dieta provinciei între cele două comunități, cât și cu marii proprietari de pământ și vârfurile ierarhiei ecleziastice – *n.trad.*]. Contele Alec Hoyos, cel care a mers să culeagă așanumitul „cec în alb" [adică sprijinul Germaniei pentru războiul contra Serbiei – *n.trad.*] de la Berlin în 1914, era un calvin născut în ramura cadetă a unei familii austriaco-spaniole, dintr-o mamă englezoaică. Legăturile sale de familie îl înfățișau ca pe un ostatic al averii, după o interpretare marxistă a imperialismului. Fratele lui, George, era directorul firmei familiei Whitehead, care fusese multă vreme pionieră în domeniul producției de torpile. În 1914, majoritatea deținătorilor de acțiuni erau britanici. Dar un război contra Serbiei sau a Rusiei nu era unul care să favorizeze producția de armament naval.

Austro-Ungaria nu a pornit un război preventiv în stil clasic în 1914. Un astfel de război ar fi avut sens doar dacă Austro-Ungaria ar fi fost sigură că Rusia nu avea de gând să intervină și nu există vreo dovadă că cei care luau decizii la Viena s-ar fi agățat de această iluzie în cursul crizei din iulie. Austro-Ungaria a intrat în război ca rezultat al unui proces cumulativ de iritare față de realitățile din Balcani și de frustrare legat de victoriile diplomatice fără efect obținute din 1909 până în 1913. Berchtold le-a spus, succint, aliaților săi ce dorea Austro-Ungaria: „Nu este nici în acord cu prestigiul monarhiei, nici nu poate accepta, din punct de vedere financiar și militar, să fie pusă în fața situației de a lua măsuri militare extraordinare din cauza Serbiei". Acest obiectiv putea fi rezumat astfel: nimic nou pe frontul de sud. Serbia ar fi trebuit să se comporte frumos, precum un copilaș bine educat, care nu se amesteca în treburile celor mari, eventual luând Elveția ca model. Astfel de dorințe, pe cât de înțeles, erau pe atât de utopice.

Traducere de Alexandra MILEA

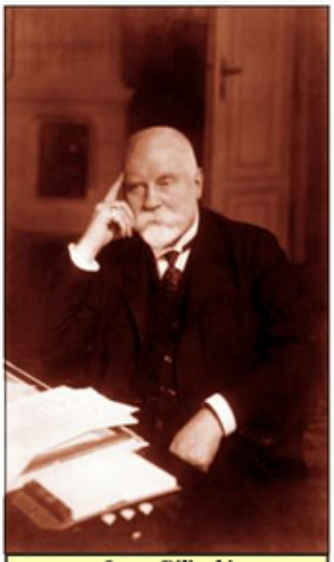

Leon Bilinski

caracteristicile unei crize pe care era imposibil să o ignori (chiar dacă a fost doar o coincidență faptul că ambele împușcături trase de Prinkip au fost letale sau pur și simplu ghinion).

Oameni precauți

Și totuși, în 1914 Austro-Ungaria era lipsită de aliați potențiali în Peninsula Balcanică. Contele Istvan Tisza, prim-ministrul ungar, înclina încă pentru o alianță cu Bulgaria. Diplomații de la Viena redactau memorandumuri, încercând să convingă Berlinul de utilitatea unei astfel de alianțe. Dar după experiențele ei recente, Bulgaria era, de înțeles, puțin dispusă să scoată castanele din foc pentru austrieci, în 1914. Așadar, austriecii erau pe cont propriu. Austro-Ungaria nu se temea de Serbia în sine. Ceea ce o neliniștea era o Serbie care ar fi acționat ca vârf de lance pentru o nouă Ligă Balcanică. O asemenea organizație ar fi fost îndreptată contra monarhiei, dacă austriecii nu făceau ceva să împiedice o asemenea tendință. Austriecii erau profund nefericiți din cauza eforturilor germane (și românești) de a media între Grecia și Imperiul Otoman, în primăvara lui 1914. Ei argumentau că dacă aceste eforturi erau încununate de succes, nu vor face decât să închidă „izolarea" Bulgariei și să consfințească încheierea unei noi Ligi Balcanice dirijate contra monarhiei. Confruntată cu inamici la toate frontierele, Bulgaria nu ar fi avut altă soluție decât să li se supună și alături. Pentru Viena, realizarea unei asemenea Ligi Balcanice era

scenariul cel mai rău.

Cu toții știm cât este de periculos să pui întrebări de genul „ce ar fi fost dacă...?". Dar există o fascinantă alternativă ipotetică. Dacă manevrele din Bosnia, la care a participat Franz Ferdinand, ar fi fost programate în toamna anului 1914, în loc de începutul verii, ar fi putut izbucni între timp un al treilea război balcanic în altă parte. Cele două nave de război comandate de Imperiul Otoman în Marea Britanie porniseră la drum când a debutat criza din iulie, ceea ce a determinat Amiralitatea britanică să le oprească pentru propriile nevoi. Dacă ajungeau în Marea Egee, ar fi putut să acționeze ca un catalizator și să îndemne Imperiul Otoman să utilizeze această „fereastră de oportunitate" pentru a lansa un atac contra Greciei. Caz în care Austro-Ungaria ar fi privit încă o dată de pe margine, cu voioșie.

De altfel, nu există practic vreo dovadă că Austro-Ungaria a intrat în război din rațiuni de politică internă, „pentru a împiedica putreziciunea" să se răspândească în provinciile sudice. Este

Contele Mensdorff (sus) și ministrul de Externe britanic Edward Grey

toate măsurile, spre a păzi fruntariile sale".

În cadrul ședinței, invocarea capacității de acțiune a armatei române a fost doar tangențială subiectului abordat. Alexandru Marghiloman a susținut ideea neutralității, cerând: „Să ne armăm spre a ne păzi granițele și atâta tot pentru moment", iar prim-ministrul țării a arătat, între altele: „Să ne armăm, să preparăm opinia publică, să nu ne declarăm neutri, dar în stare de apărare a granițelor noastre". Cel mai realist în abordarea problemei armatei s-a dovedit a fi Mihail Pherekyde, care a apreciat corect că „războiul va fi lung, să ne pregătim armata și când vom avea o armată mai puternică, cuvântul nostru va fi mai ascultat decât este astăzi. Neutralitatea sau, mai bine zis, expectativă armată" (*Magazin istoric*, nr. 8/2014).

Analiza desfășurării Consiliului de Coroană de la Sinaia ne îndreptățește să ne întrebăm de ce la ședință nu au fost invitați și consultați reprezentanții armatei? S-ar putea răspunde că era reprezentată de însuși prim-ministrul, care deținea și portofoliul Ministerului de Război. De ce nu a fost invitat șeful Marelui Stat Major, generalul Vasile Zottu, cel mai în măsură să dea, la nevoie, un răspuns la eventuale probleme ridicate în legătură cu capacitatea de acțiune a armatei la acea dată, care putea fi folosit ca argument împotriva celor care se pronunțau pentru intrarea României în război alături de

Generalul Vasile Zottu

Puterile Centrale? O asemenea prezență nu era necesară atâta timp cât lucrurile fuseseră aranjate de primul-ministru de o manieră care să dea un curs eminamente politic discuțiilor. Nu capacitatea combativă a armatei trebuia să fie argumentul pro sau contra intrării în război, ci exclusiv cel politic. Cu toate acestea, credem că I.I.C. Brătianu, fără a se exprima clar și explicit, avea în vedere și capacitatea combativă a armatei la data izbucnirii războiului.

Ca participant direct la cel de-al doilea război balcanic, I.I.C. Brătianu a sesizat suficiente lacune în organizarea, dotarea și conducerea armatei într-un război care nu a ridicat probleme din punctul de vedere al operațiunilor militare. Aspectele negative în organizarea și acțiunea armatei în campania din 1913 au fost prezentate și de generalul Alexandru Averescu în *Raportul general asupra operațiunilor armatei de la decretarea mobilizării și până la retrecerea Dunării*. Definitivat la 23 august/5 septembrie 1913, documentul demonstra necesitatea unor măsuri urgente în privința organizării, încadrării, dotării și pregătirii cadrelor și trupei. Analiza situației armatei în anul 1913 au făcut-o atunci – sau mai târziu – oamenii din structurile armatei, cei care aveau la dispoziție date concrete, care realizau o evaluare tehnică, nu politicianistă.

Experiența campaniei din Bulgaria

Angajarea țării în războiul din anul 1913 se realizase cu o armată care era într-o permanentă organizare, ultima lege în acest sens fiind adoptată la 6/19 mai 1913, scop în care au fost alocate fonduri care s-au dovedit a fi total insuficiente, deși se înregistrau creșteri cu cinci-șase milioane lei anual. Analiza participării armatei române la cel de-al doilea război balcanic a dus la câteva constatări și concluzii, care demonstrau starea organismului militar la începutul anului.

La nivelul comandamentelor de unități și mari unități, în special la diviziile și regimentele de rezervă, se constatase o

Manevră de infanterie, 1913 (carte poștală, colecția Fl. Buta)

Vara anului 1914

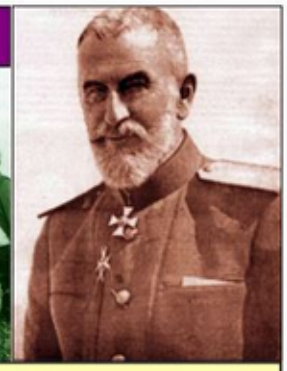

Ion I.C. Brătianu (stânga), baterie de artilerie în timpul campaniei din Bulgaria, 1913 (carte poștală, colecția Fl. Buta) și Carol I

CÂT DE PREGĂTITĂ ERA ROMÂNIA PENTRU RĂZBOI

ION GIURCĂ

Declanșarea Primului Război Mondial a pus clasa politică de la București în fața unei situații speciale: adoptarea unei decizii privind acțiunea militară, în contextul în care țara era membră a Triplei Alianțe, dar avea obiective politice imediate care făceau imposibilă o acțiune alături de Austro-Ungaria, iar armata nu era pregătită pentru război. Asupra ultimului aspect ne concentrăm atenția în cele care urmează.

Evenimentele derulate în Europa imediat după asasinarea familiei princiare austro-ungare la Sarajevo, la 15/28 iunie 1914 (*Magazin istoric*, nr. 6/2014), au generat îngrijorări și în România. La Sinaia regele Carol I era într-un contact permanent cu liderii partidelor politice, în special cu I.I.C. Brătianu, care, conform relatărilor lui I.G. Duca, „era convins că mergem cu pași siguri și repezi spre războiul general". Cu siguranță, întâlnirile dintre cei doi au avut ca subiect de discuție și prevederile tratatului pe care România îl încheiase cu Puterile Centrale în anul 1883, în condițiile în care exista o nemulțumire în rândul oamenilor politici legată de faptul că prevederile tratatului cu Tripla Alianță erau necunoscute chiar unor foști miniștri de Externe, ceea ce îl îndreptățea pe I.G. Duca să arate că „alianțele secrete, întemeiate numai pe combinații de cancelarii, pe simpatii de monarhi sau pe angajamente de oameni politici, sunt alianțe izbite de caducitate".

Armata și Consiliul de Coroană de la Sinaia

Carol I a decis să convoace un Consiliu de Coroană în cadrul căruia să fie luată o decizie în privința atitudinii României față de evenimentele în curs de desfășurare. Era supus presiunilor împăratului Germaniei, reprezentanților Austro-Ungariei și Germaniei la București, care la 19 iulie/1 august îi cereau ultimativ intrarea în război alături de Puterile Centrale.

Dezamăgit de pozițiile majoritare exprimate, regele Carol I a încheiat ședința Consiliului de Coroană rostind ultimul cuvânt: „Ca rege constituțional mă supun votului d-voastră; mi-e frică însă că prestigiul țării va ieși micșorat din ședința de azi și mă tem că ați luat o hotărâre de care România se va căi în viitor". Evenimentele din anii care au urmat au confirmat că decizia adoptată a fost cea corectă. Comunicatul în legătură cu ședința de la Sinaia preciza că în acea zi, „cu aproape unanimitate, Consiliul a decis ca România să ia

anul 1914/1915 a fost stabilit la 98.122.472 lei, cu 6.228.995 lei mai mult față de cel din anul precedent.

Tunul de infanterie Gruson, md. 1888/1916, cal. 53 mm, cu tragere repede (imagine preluată din Cornel I. Scafeș, Ioan I. Scafeș, Regiunea întărită Focșani-Nămoloasa-Galați, 1888-1916)

Încercări de redresare

În condițiile în care prin alocări bugetare problemele privind ridicarea capacității de luptă a armatei nu puteau fi rezolvate, guvernul a contractat la 1/14 aprilie 1914 două credite extraordinare, în valoare de 107 milioane lei, respectiv 196 milioane lei, pentru o perioadă de cinci ani. Prin alocările bugetare, s-a stabilit și realizat o creștere a efectivelor cu 911 ofițeri și 11.342 trupă.

Cu fondurile alocate creșterii efectivelor armatei, în conformitate cu prevederile Decretului-lege nr. 1.444 din 1 aprilie 1914, s-a reușit transformarea celor cinci divizii de rezervă, corespunzătoare celor cinci corpuri de armată, în divizii teritoriale, fiecare primind în structură câte un regiment de artilerie de câmp, fapt ce asigura, teoretic, o putere de foc sporită marii unități. Măsura a fost adoptată și în cazul diviziilor de cavalerie și al Brigăzii 4 Călărași, astfel că la toate aceste mari unități au fost prevăzute și încadrate comandamentele și unitățile conform ordinii de bătaie pentru timp de pace. Tot la 1/14 aprilie 1914 a fost emis Decretul-lege nr. 1.445. prin care au fost stabilite unitățile de cavalerie și artilerie călăreață care urmau să intre în compunerea celor două divizii de cavalerie, precum și cele destinate a intra în compunerea brigăzilor de călărași.

Prin același decret au fost înființate Direcția Superioară și Inspectoratul General al Stabilimentelor Militare de Artilerie, care țineau direct de Ministerul de Război, precum și Școala subofițerilor de infanterie, cu reședința la București, subordonată Direcției Infanterie.

Ruinele unei baterii intermediare din centura de fortificații a Bucureștiului

În privința artileriei s-a remarcat înființarea a 15 baterii obuziere ușoare de 105 mm, care urmau a fi repartizate corpurilor de armată sau păstrate la dispoziția Marelui Stat Major, în urma transformării divizioanelor de obuziere ușoare în regimente de obuziere ușoare. Cele 40 de batalioane de rezervă au fost transformate în 40 de regimente teritoriale. Astfel se asigura un nucleu de mobilizare strict necesar desfășurării activităților de trecere de la starea de pace la cea de război.

Modul de funcționare a serviciilor Intendență și Sanitar în Campania din anul 1913 a impus responsabililor organizării armatei crearea în cadrul Direcției Intendență și Direcției Sanitare a Serviciului de Stat Major, care avea ca responsabilitate pregătirea și conducerea mobilizării structurilor, dar și studiul funcționării acestor servicii în diferite ipoteze, în acord cu cele stabilite de Marele Stat Major. La Serviciul Intendență s-a înregistrat transformarea celor cinci escadroane de tren ale corpurilor de armată în cinci divizioane de tren, ceea ce asigura o mai bună posibilitate de aprovizionare a unităților luptătoare.

(*Va urma*)

slabă coeziune și un nivel de pregătire a cadrelor care genera temeri în privința capacității de conducere a activităților și acțiunilor în timp de război. Numărul cadrelor și trupei active era redus, predominau ofițerii și subofițerii de rezervă, cu o slabă pregătire.

Lipsa mare de cadre necesare armatei a fost prezentată și de generalul Alexandru Averescu în raportul menționat anterior, din care rezultă că doar 3.920 de ofițeri erau activi, ceea ce reprezenta 36,98% din total. Comandamentele marilor unități erau slab și insuficient încadrate cu ofițeri activi, brigăzile de infanterie și cavalerie nu aveau în organică stat major, în timp ce la regimentele de rezervă toți ofițerii erau rezerviști și în număr insuficient. Se aprecia că la regimentele de rezervă era un mare deficit de ofițeri pentru funcțiile de comandant de pluton și companie, situația fiind în mare măsură asemănătoare și la regimentele de artilerie.

La fel se prezentau lucrurile și la structurile logistice (servicii), la unitățile constituite și dispuse în fortificațiile de pe aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Galați și Cetatea Bucureștiului. Organizarea și funcționarea serviciilor a fost una dintre marile probleme cu care armata română s-a confruntat în campania din anul 1913, aspect consemnat de generalul Alexandru Averescu în raportul întocmit în luna august

Generalul Alexandru Averescu

a acelui an. El sugera că „vor trebui din timp de pace formațiuni corespunzătoare celor din timp de război, cu deosebire de efective nu atât de disproporționate ca în prezent".

Lipsa și insuficiența unor categorii de materiale necesare armatei la război erau o realitate dureroasă, consecință a lipsei de preocupare pentru dotare cu mijloace noi de luptă, utilizate deja de multe armate din statele europene. Infanteria și cavaleria aveau în dotare ca armament: carabina Mannlicher 6,5 Md. 93, arma de 8 mm Md. 89 și 95, arma de 11 mm Md. '79. Mitraliera, o armă de foc puternică, intrase masiv în dotarea trupelor de uscat din armatele europene, dar situația din armata română era gravă: doar regimentele active dispuneau de câte trei piese.

La artilerie situația era mai bună, tunul de câmp de 75 mm cu tragere repede fiind materialul cel mai numeros și performant în armata română. Corpurile de armată și diviziile active aveau la dispoziție un număr diferit de baterii și tipuri de material de artilerie, care se aprecia că puteau asigura necesarul pentru nevoile de război. Situația muniției era însă considerată ca necorespunzătoare cantitativ, grav fiind și faptul că Arsenalul armatei avea o capacitate redusă de fabricare a muniției de infanterie și a proiectilelor de artilerie. Situația armamentului și munițiilor la începutul lunii ianuarie 1914 era îngrijorătoare. Lipsuri serioase erau în privința asigurării echipamentului, în special a celui de iarnă, pentru care se estima un deficit de 75-90%, cât și materialului sanitar. Toate aceste aspecte au fost luate în considerare de guvernul I.I.C. Brătianu, instalat la conducerea țării în ziua de 4/17 ianuarie 1914. Chiar de la început, prim-ministrul a considerat că „armata trebuia neapărat întărită și înzestrată cu tot ce s-a dovedit a-i fi lipsit". În acele condiții, bugetul armatei pentru

Carol I discutând cu generalul Averescu la bordul monitorului „I.C. Brătianu"

Căpitanul Charles Chandler (stânga) și locotenentul Roy Kirtland

ducerea lui într-un spațiu aflat deasupra camerei cartușului. Din acest motiv, existau simultan câte două cartușe, unul pe țeavă și al doilea în spațiul amintit mai sus. La descărcarea armei era nevoie să fie acționat de două ori manșonul închizătorului pentru ca trăgătorul să se asigure că nu a rămas niciun glonț în armă.

O altă caracteristică unică a armei a fost arcul recuperator al pistonului de gaze: un arc de ceasornic care acționa o roată dințată în legătură cu pistonul de gaze, întregul mecanism fiind plasat în fața trăgaciului, într-o carcasă de oțel de formă semicirculară. Presiunea gazelor recuperate împingea înspre înapoi pistonul de gaze, care la rândul lui, prin roata dințată, răsucea și tensiona arcul de ceasornic; în momentul în care scădea presiunea gazelor, arcul de ceasornic se destindea și prin roata dințată împingea în față pistonul de gaze împreună cu închizătorul armei, acționând în același timp și mecanismul de alimentare a armei cu un nou cartuș.

Pe lângă aceste elemente unice, care nu au mai fost preluate de nicio altă armă automată, mitraliera Lewis a avut un foarte ingenios sistem de legătură între închizător și pistonul de gaze, sistem ce asigura concomitent înzăvorârea armei și care a fost preluat de o armă specială: pușca mitralieră FG-42, proiectată și fabricată special pentru trupele de parașutiști ale celui de-al Treilea Reich, de la care s-au inspirat și creatorii mitralierei americane M-60, folosită până în zilele noastre.

Pe lângă avantajele date de greutatea redusă, cadența de tragere de 500 de lovituri pe minut și bătaia eficace până la 800 m, mitraliera Lewis devenea un adevărat coșmar atunci când venea vorba de reumplerea încărcătoarelor sau de demontare în vederea curățării. Exista un dispozitiv special pentru reumplerea mai rapidă a încărcătoarelor, iar în lipsa lui era nevoie totuși de un levier – fără aceste instrumente fiind aproape imposibilă reîncărcarea. Mecanismele interne și pistonul de gaze erau relativ simplu de demontat, însă sistemul de răcire din jurul țevii avea mai multe componente de mici dimensiuni care puteau fi pierdute și în plus era nevoie de o cheie specială pentru montare. În ciuda acestor dezavantaje, mitraliorii britanici au îndrăgit arma inventată de un colonel american și au folosit-o cu succes pe tot parcursul Primului Război Mondial. A rămas în serviciul trupelor britanice din linia a doua în Al Doilea Război Mondial și a fost folosită sporadic chiar și în războiul din Coreea.

Refuzată în America, adoptată în Europa

Colonelul Lewis a încercat mai mulți ani fără succes să își convingă superiorii să accepte folosirea mitralierei perfecționate de el. Principalul adversar al noii arme a fost generalul William Crozier, șeful Departamentului Înzestrare din armata S.U.A. Sătul de disputele fără sfârșit, colonelul Isaac Lewis a demisionat din armata americană și s-a mutat în Belgia, în 1913. În același an, armata belgiană a adoptat fără rezerve mitraliera Lewis. În 1914, chiar înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, firma britanică Birmingham Small Arms Company (BSA) a achiziționat licența de producție pentru mitraliera Lewis. Acest pas a fost făcut după ce militarii belgieni au folosit cu succes noua armă în confruntările cu combatanții germani, care au poreclit mitraliera „șarpele cu clopoței".

Generalii britanici nu erau foarte convinși de utilitatea armelor automate, care nu își

MITRALIERA LEWIS

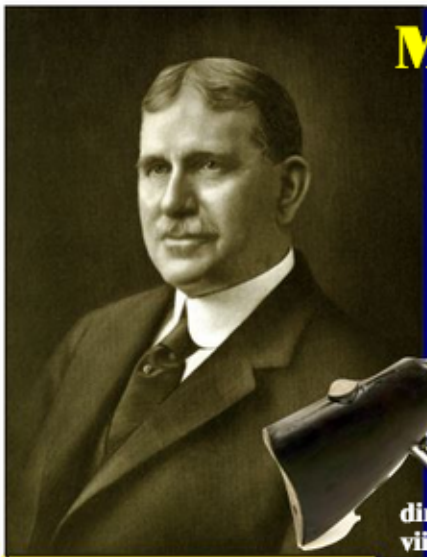

Colonelul Isaac Newton Lewis (stânga), mitraliera Lewis și generalul William Crozier, cel care s-a opus ca armata americană să o utilizeze în Primul Război Mondial

La 7 iunie 1912 căpitanul american Charles Chandler trăgea primele rafale de mitralieră dintr-un avion, pilotat de locotenentul Roy Kirtland. Avionul era un Wright model B, alcătuit mai mult din pânză și cabluri, iar mitraliera era un prototip al viitoarei arme de succes Lewis. În ciuda senzației stârnite de performanța care anticipa rolul covârșitor ce avea să fie jucat de aviație, conducătorii armatei americane au respins arma perfecționată cu un an mai înainte de colonelul Isaac Newton Lewis.

În 1910 inventatorul Samuel McClean a vândut firmei americane Automatic Arms Company mai multe patente, printre care și unul pentru o armă automată. Cu un sistem bazat pe recuperarea gazelor și un încărcător defectuos, noua armă nu părea să aibă șanse de succes, mai ales din cauza supraîncălzirii țevii. Automatic Arms Company s-a adresat colonelului Isaac Newton Lewis, care a propus o serie de îmbunătățiri ce i-au asigurat succesul noii mitraliere: un radiator de aluminiu și un încărcător circular mecanic, fără arc.

GEORGE DAMIAN

Mitraliera Lewis a intrat în istorie ca o armă fiabilă și eficientă, deși destul de greu de întreținut în condiții de campanie. Principalul său avantaj față de mitralierele sistem Maxim, care au dominat numeric toate fronturile Primului Război Mondial, a fost masa mult redusă. O mitralieră sistem Maxim cu tot cu trepied putea ajunge până la 40 de kilograme, fără a mai socoti și muniția necesară; în vreme ce o mitralieră Lewis cântărea doar 12 kilograme, putând fi folosită în situații limită și de un singur militar. Dincolo de acest avantaj, mitraliera Lewis avea o serie de caracteristici unice care i-au asigurat supraviețuirea operativă și în Al Doilea Război Mondial.

Reîncărcarea și demontarea – un coșmar

O mitralieră Lewis este recunoscută imediat după sistemul de răcire cu aer și încărcătorul circular dispus deasupra cutiei mecanismelor. De țeava armei erau atașate lamele radiale din aluminiu, peste care era montat un cilindru de oțel – sistem care acționa ca un radiator. Diferența de presiune creată la gura țevii după fiecare lovitură provoca aspirarea aerului de-a lungul lamelelor de aluminiu, ceea ce ducea la răcirea țevii. Al doilea element caracteristic al mitralierei Lewis era încărcătorul mecanic circular, fără arc (produs în două variante, cu capacități de 47 și 97 de lovituri). Cartușele erau dispuse radial în încărcător: vârful fiecărui glonț era introdus într-un șanț spiralat săpat într-un cilindru amplasat în centrul încărcătorului, baza tubului cartuș intrând în locașele speciale din învelișul de tablă al încărcătorului, care îi dau acestuia aspectul striat. Un sistem mecanic de leviere acționat de pistonul de gaze realiza rotirea încărcătorului, extragerea unui nou cartuș și intro-

André Bellessort
a notat conversația cu...

Din cărți vechi și noi

● Obligat să se spele din cap până-n picioare ● De laișlic la monoclu, ce revoluție! ● Generalul rus care nu cunoștea cuvântul „Domnilor“ ● Bărbi căzute jertfă modei occidentale ● Șezând turcește, pe jos, lângă scaune, cu jobenul pe cap ● La ce servea moțul ● Guturai și dureri de dinți de la... șișlic

... omul politic român ce poate fi identificat cu Petre P. Carp (aici într-o fotografie din tinerețe)

CALPACUL?

MATEI CAZACU

Este titlul (fără semnul întrebării) primului capitol dintr-o carte uitată atât de români cât și de francezi, La Roumanie contemporaine, **Paris, Perrin & Cie, 1905, de André Bellessort (1866-1942), profesor de literatură la mai multe licee prestigioase din Paris, ultimul fiind Louis-le-Grand, poet, jurnalist-etnolog și mare călător în Asia, cele două Americi, Suedia și... România. Aici a venit în primii ani ai secolului trecut. Cartea prezintă mult interes pentru români și ar merita o traducere sau cel puțin o mai mare difuzare. Autorul dovedește simț de observație și o lipsă totală de prejudecăți, vizibilă și în descrierile pe care le-a lăsat despre societatea japoneză, suedeză, sud-americană (Chile și Bolivia).**

Povestirea pe care o reproducem în continuare este plină de tâlc și este inserată la capătul unui interviu cu un om politic român de mâna întâi, mai activ în opoziție decât la putere, de formație franceză și de simpatii germanofile, purtând monoclu. Autorul nu ne spune numele lui, dar nu e greu de bănuit că e vorba de Petre P. Carp (1837-1918), fost ministru de Externe, președinte al Consiliului de Miniștri (1900-1901) și președinte, în acei ani (1891-1907), al Partidului Constituțional (junimist-conservator), înainte de a deveni președinte al Partidului Conservator (1907-1913). Vestit pentru luările sale de poziție în politica internă și externă, pentru formidabilul său talent de debater, Petre P. Carp a avut o carieră parlamentară strălucită, încrucișând spada cu cei mai cunoscuți oratori ai vremii. Aici îl întâlnim în intimitatea salonului și biroului său de lucru, departe de zgomotul vieții publice, discutând cu un om de cultură francez de formație solidă, traducător din Virgiliu și membru (din 1935) al Academiei Franceze.

Doi mari boieri de la începutul secolului al XIX-lea, purtători ai șișlicelor, acuarelă de Auguste Ritter von Henikstein

făcuseră încă loc în doctrina militară a Angliei. Mitralierele Vickers o variantă a modelului Maxim existau în număr redus: câte două la fiecare batalion. În paralel, armata germană adoptase încă din 1908 mitraliera MG-08 (tot o variantă a mitralierei Maxim), având în dotare la începutul războiului 8.000 de astfel de arme, număr ce avea să crească la 173.000 până în 1918. Primele ciocniri ale aliaților cu armata germană, care folosea eficient și în număr mare mitralierele MG-08, au împrăștiat orice fel de dubii ale generalilor britanici referitoare la eficacitatea armelor automate.

Mitralieră Lewis utilizată ca armă antiaeriană

Mitraliera Lewis a început să fie folosită masiv de militarii britanici după adoptarea ei oficială în octombrie 1915, când au devenit clare avantajele mobilității superioare oferite de aceasta față de masiva mitralieră Vickers. Deși era mai scumpă decât arma fabricată de Vickers – 165 de lire față de 100 de lire –, mitraliera Lewis prezenta un avantaj net din punctul de vedere al producției: putea fi fabricată de două ori mai repede, având mult mai puține componente. Până la sfârșitul Primului Război Mondial mitraliera Lewis domina fronturile pe care erau prezenți militarii britanici, fiind fabricată în 50.000 de exemplare, de trei ori mai multe decât mitralierele Vickers.

În mod paradoxal, deși a fost prima mitralieră folosită cu succes dintr-un avion, arma Lewis nu a făcut carieră în această poziție în timpul războiului. Principala problemă a fost reprezentată de mecanismul său, deoarece folosea un închizător deschis ce nu putea fi coordonat cu mecanismele existente pentru executarea focului printre palele elicelor. În ciuda acestei piedici, mitraliera Lewis a fost montată pe unele aeronave cu ajutorul unui postament care scotea linia de foc în afara arcului elicei. Pe unele aeronave a fost folosită ca armă a observatorului.

Desemnată inițial drept „mitralieră ușoară", arma Lewis a fost utilizată de britanici în principal în rol de pușcă-mitralieră: o armă mobilă, capabilă să ofere foc de acoperire pentru trupele aflate în ofensivă. Cu un mecanism unic și destul de complicat, care nu a reușit să se impună la viitoarele generații de arme automate, mitraliera Lewis a intrat totuși în istorie prin eficiența sa ieșită din comun în Primul Război Mondial. Principalul adversar al acestei arme, generalul american Crozier, nu s-a dezis de adversitatea sa până în ultimul moment: deși pușcașii marini americani trimiși pe frontul european primiseră 3.000 de mitraliere Lewis, aceste arme au fost retrase și militarii americani au primit mitraliere franceze Chauchat, un model disprețuit pentru fiabilitatea extrem de scăzută.

Principele Carol trăgând cu o mitralieră franceză Chauchat

Colonelul Isaac Lewis a refuzat să încaseze dividendele ce îi erau datorate pentru mitralierele achiziționate de armata americană. ■

același elan precum Kiseleff altădată contra calpacelor strămoșilor săi. Îl revăd încă, drept în picioare în fața vechiului tablou, cu țigara pe buze și monoclul în ochi!... De la calpac la monoclu, ce revoluție!"

Dacă identificarea noastră cu Petre P. Carp este exactă, atunci bunicul în chestie este căminarul Constantin Carp ridicat la demnitatea de mare ban de către primul domn pământean al Moldovei, Ioniță Sandu Sturdza, la 8 decembrie 1822. Convocarea la Curtea domnească din Iași (arsă la 1828) datează din acea vreme – 1822-1823 , când Moldova era încă ocupată de o armată otomană instalată aici pentru a preveni o reizbucnire a Eteriei. Turcii încazarmați în Iași au făcut multe jafuri și abuzuri de tot felul de care sunt pline rapoartele consulilor străini din capitala Moldovei. Nervozitatea lor în momente ca venirea marilor boieri la Curte este astfel explicabilă: se simțeau într-o țară cucerită cu sabia și care se răsculase sau cel puțin dăduse concursul revoluționarilor greci.

Câteva cuvinte și despreișlic, nu calpac, cum greșit îl numește autorul nostru. Mai întâi, scena răsturnării lor din biserica Mitropoliei din Iași de un general rus este apocrifă, niciun izvor contemporan nu o povestește. Ea a fost „brodată" pe un fapt real petrecut la 4 iulie 1829 în biserica Mitropoliei din București

Doctorul Constantin Caracaș, portret din tinerețe

și are ca erou pe generalul rus Jeltuhin (1770-1829), președintele divanurilor Moldovei și Munteniei, deci domn neîncoronat al celor două principate în timpul ocupației militare rusești. Cel care o povestește este consulul francez Hugot, prezent și el în biserica unde se celebrase un Te-Deum în cinstea cuceririi Silistrei de armatele țarului Nicolae I. „La 4 ale acestei luni, după celebrarea la mitropolie a Te-Deumului pentru cucerirea Silistrei, președintele Jeltuhin a primit felicitările boierilor, pe care i-a tratat cu manierele lui obișnuite, bruște și grosolane. Știți că termenul «Domnilor» nu i-a ieșit niciodată din gură când li se adresa. Iată răspunsul pe care l-a dat la discursul lor supus: «Nădăjduiesc că veți sfârși prin a va arăta, prin comportament și printr-un zel mai mare, recunoscători pentru toate bunătățile împăratului și pentru grija lui de a face fericirea acestei țări. Dar când o să schimbați odată aceste haine nenorocite de sclavi turci cu hainele popoarelor civilizate? Când o să vă lepădați de bărbile voastre urâte? Și când o să schimbați, cu peruci sau pălării, calpacele și turbanele care acoperă capetele voastre pleșuve sau rase?»".

În concluzie, scrie consulul francez, „acești bieți boieri s-au retras, protestând unii pe românește, alții pe grecește și câțiva într-o franțuzească proastă, cum că îl iubesc pe împăratul Rusiei. Dar niciunul dintre ei nu va accepta să se separe de barba sa".

Hugot era pesimist, căci iată ce nota, doi ani mai târziu, pictorul ungur Miklos Barabas, care a stat la București între noiembrie 1831 și vara anului 1833. „Tot modei europene i-a căzut jertfă și barba frumoasă și neagră a lui [Constantin] Cantacuzino, cu care eram în relații bune. Acest boier avea un cap de o rară frumusețe și mă durea sufletul când a trebuit să-și radă barba care nu se potrivea deloc cu costumul său francez. Aparținând și el înaltei aristocrații române, se cerea să imite moda europeană și, deoarece casa sa era frecventată și de ge-

Boieri de rang secund călare în București, acuarelă de Auguste Ritter von Henikstein

„Conversația luase sfârșit; cafeaua fusese servită și, pe când fostul ministru care îmi făcea onoarea să mă primească se plimba de colo, colo în salon, mi-am aruncat privirile pe un straniu portret. Reprezenta un bărbat bătrân, cu trăsături rigide, cu privirea stinsă, cu figura lunguiață și parcă trasă spre pământ de o barbă foarte lungă. Era îmbrăcat cu o haină de blană cu marginile albe și cu un brâu de cașmir sub care se distingeau niște pantaloni largi. Nimic în această figură și în acest costum oriental n-ar fi meritat să atragă atenția, dacă nu ar fi fost contrastul dintre fizionomia mohorâtă și splendoarea stofelor. Capul în schimb era împodobit cu cel mai extravagant și formidabil acoperământ pe care imaginația pălărierilor l-a produs vreodată: o căciulă enormă în formă de balon măsurând cel puțin un metru de circumferință și acoperită cu blană neagră de miel. Sub greutatea acestei bășici goale și umflate, capul apărea neajutorat, înțepenit în căutarea unui echilibru apăsător.

Boier de rang înalt, acuarelă de I. Iakovlenko

Gazda mea îmi surprinsese privirile și, continuând să se plimbe:

– Recunoașteți, îmi spuse el, calpacul boierilor noștri. Când, pe la 1828, generalul rus a intrat în biserică la Iași, a rămas încremenit la vederea acestor dovleci negri cu care erau îmbrăcați boierii noștri. Le-a transmis ordin să se descopere și, cum ei nu se executau, rusul s-a năpustit cu pumnii pe căciulile de piele și a făcut un asemenea masacru, că toată biserica s-a umplut de țipete.

Generalul Pavel Kiseleff

N-am putut să nu-mi ridic din nou ochii asupra portretului acestui om pe care Jeltuhin sau Kiseleff îl decoafase în mod atât de brutal.

– Da, da, continuă gazda mea, era și el acolo! Și a mai văzut și altele, iată! Într-o zi, în același oraș, se anunță sosirea unui firman de la Sublima Poartă și toți boierii, convocați la palat, se grăbesc să se ducă. El era bătrân, destul de lent, și se afla la coada cortegiului care defila călare la pas între două șiruri de soldați turci. Soldații îl scuipau strigând: «Câine de ghiaur!» Și acești derbedei atâta l-au scuipat, încât atunci când a ajuns la palat a fost obligat să se spele din cap până-n picioare... Era bunicul meu.

N-am mai îndrăznit să-l privesc pe strămoș și nu mai știam ce să spun în fața acestei bărbi venerabile pe care turcii... Dar gazda mea m-a scos din încurcătură, izbucnind în râs.

– Săracul!, zise el. Obligat să se spele din cap până-n picioare! Iată, dragă domnule, ce li se întâmpla uneori bunicilor noștri la începutul secolului trecut.

Acest cap de boier pe care demnitatea găunoasă și grea a calpacului îl imobiliza și părea a-l expune fără apărare la toate umilințele, acest adevărat «tête de Turc» în serviciul turcilor, rușilor, polonezilor sau ungurilor nu-mi mai ieșea din minte; și tot el îmi apare când îmi adun amintirile pe care mi le-a lăsat șederea mea în România.

Abia trei generații ne separă, și revăd în același timp pe nepotul acestui strămoș cu figură tristă: este unul dintre oamenii cu cea mai mare independență de spirit și printre cei mai curajoși din România, de cultură franceză și simpatii germanofile, deputat de o independență bănuitoare, mai puțin la largul lui la putere decât în opoziție, totdeauna gata de atac și năpustindu-se asupra baloanelor umflate ale adversarilor cu

Scurt istoric al unei false aserțiuni

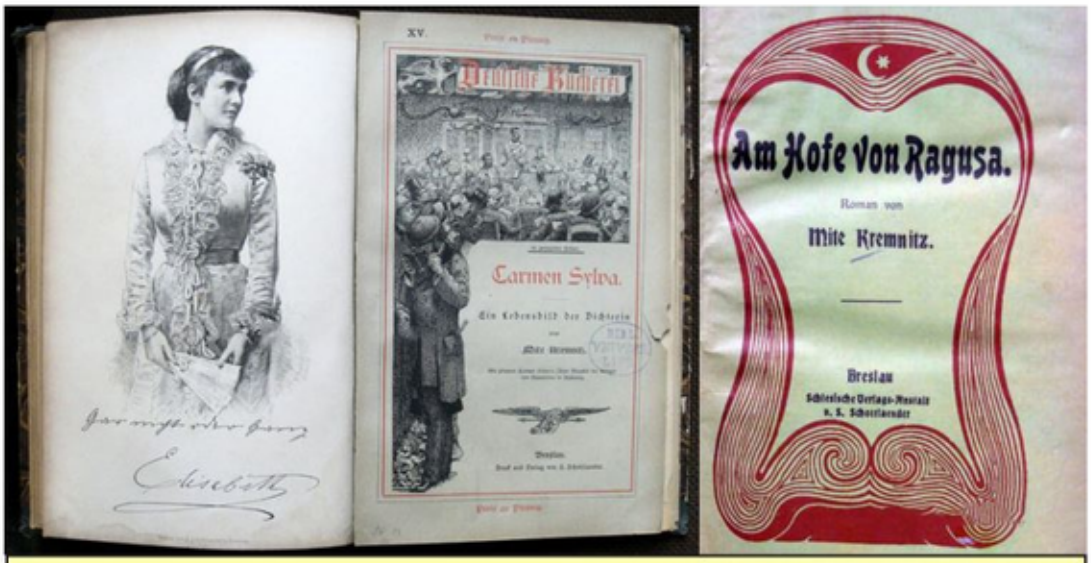

Interviul luat de Mite Kremnitz reginei Elisabeta și lucrarea La Curtea din Ragusa

A FOST REGINA ELISABETA A ROMÂNIEI REPUBLICANĂ?

SILVIA IRINA ZIMMERMANN

În biografiile despre Carmen Sylva, apărute în România în ultimii ani, găsim o presupusă afirmație a reginei Elisabeta, potrivit căreia aceasta s-ar fi autodeclarat republicană, și explicația biografilor că atitudinea liberală a reginei o lega prietenește și de împărăteasa Elisabeta a Austro-Ungariei. Aceeași afirmație atribuită reginei României și interpretarea ei ca o atitudine „de distanță [...] față de forma de stat monarhică" se regăsesc și într-o foarte cunoscută biografie despre împărăteasa Elisabeta a Austro-Ungariei, publicată de istoricul austriac Brigitte Hamann. În realitate însă, nu avem de-a face cu o aserțiune autentică a reginei Elisabeta, ci cu un citat dintr-un roman.

Cercetând mai îndeaproape contextele în care a fost folosită această afirmație despre republicanism atribuită reginei Elisabeta inițial în romanul lui Mite Kremnitz (*Magazin istoric,* nr. 9-11/1998, 1/1999) *Am Hofe von Ragusa* (La Curtea din Ragusa) și apoi în biografiile ulterioare, descoperim, pe lângă ușurința cu care a fost luată drept veritabilă presupusa afirmație, diferite interpretări ale biografilor în privința atitudinii „liberale și republicane" a reginei. Astfel, este necesar să redăm un scurt istoric al acestei aserțiuni despre republicanism.

Autoarea declarației de „simpatie" cu social-democrații, pusă în mod greșit pe seama reginei Elisabeta, este Mite Kremnitz, fostă colaboratoare literară a lui Carmen Sylva în anii 1881-1889 și cu care suverana rupe orice contact după ce Kremnitz publică în Germania, în 1902, romanul-pamflet prin care o ridiculizează: *La Curtea din Ragusa*. În acest roman, pasajul despre republicanism care ne

neralii ruşi, şi-a aranjat-o cu mobile moderne, căci portul european nu prea se potrivea cu divanele turceşti late pe care oamenii se tolăneau fără papuci. Vizitându-l odată după această metamorfoză, de abia mi-am putut reţine râsul intrând în odaia lui, unde am văzut vreo zece boieri fumând din nişte ciubucuri lungi, însă şezând fiecare turceşte lângă câte un scaun pe jos, dar cu jobenul pe cap şi cu aripile fracului tăvălite pe duşumelile odăii! Cantacuzino însuşi şedea pe canapea, însă celorlalţi boieri le venea mai bine să stea pe pământ, cu picioarele încrucişate după moda veche şi fiindcă pe atunci nici turbanul nu se lua de pe cap, uitaseră să-şi ia jobenul. Această scenă era aşa de ridicolă, încât ar fi meritat să o desenez."

Revenind la işlic, amintim că era o piesă de veşmânt cu originea în Bizanţ, probabil în epoca târzie a Paleologilor din secolele XIV-XV. Întâlnim un astfel de ornament masculin pe capul marelui logofăt Teodor Metochites (+1322), nou ctitor al bisericii Mânăstirii Chora din Constantinopol, transformată de otomani în geamie cu nume Kariye Djami. Singura diferenţă cu boierii români este că logofătul bizantin poartă plete lungi, în timp ce compatrioţii noştri îşi rădeau, cam din veacul al XVII-lea, capul, lăsând doar un moţ în faţă asemănător cu cel al cazacilor şi polonezilor. Aceasta spre deosebire de otomani şi de alte popoare asiatice (indieni şi chinezi), care aveau moţul la spate, deşi finalitatea lui era aceeaşi: să permită legarea turbanului şi stabilitatea lui pe cap. După moarte, credeau otomanii, îngerul îi apuca de acest moţ pentru a-i ridica la cer.

Mozaicul din Kariye Djami înfăţişându-l pe Teodor Metochites

Cât priveşte dimensiunile işlicului, credem că André Bellessort nu exagerează când afirma că avea cel puţin un metru în circumferinţă, ceea ce dă un diametru de circa 30 de cm. Consulul englez Wilkinson scrie la 1822 că avea trei picioare (deci peste 93 cm) circumferinţă. Elveţianul Recordon afirmă că măsura „cel puţin cinci picioare", deci peste 1,50 m, în timp ce doctorul Constantin Caracaş, care era cel mai familiarizat cu ele, scria pe la 1828 că un işlic măsura în diametru „mai mult de două palme", deci între 49 şi 51,4 cm. Înmulţit cu 3,14 (pi), obţinem o circumferinţă de circa 1,70 m. Deci între 93 şi 170 cm de circumferinţă şi un diametru mediu de 42 cm.

Işlicul era simbol de mare boier, dar foarte nesănătos. Ne-o spune tot doctorul Caracaş, care s-a ocupat mult de sănătatea românilor, boieri şi ţărani, în primele decenii ale secolului al XIX-lea. „Tot atâta vătămare [ca hainele de blană purtate vara şi iarna] aduce şi işlicul sferoidal de mărime colosală, care în partea de sus are un diametru mai de două palme, cu care îşi acoperă capul; pe lângă altele, acesta este şi costisitor prin făptura lui, fiind compus din douătrei pielicele de miel foarte scumpe, aduse cu mare cheltuială din părţile dinăuntru ale Rusiei, din bumbac şi carton. Afară de această falnică căciulă, tot atât de mult încălzeşte şi fesul care de obicei se poartă sub ea; acestea cauzând sudoare continuă la cap şi fiindcă obiceiul de a se tot descoperi pentru salutaţiuni, li se întâmplă deseori iarna şi primăvara guturaiuri, dureri de dinţi, de urechi şi de cap."

Un ultim avertisment: dacă aveţi ocazia să vedeţi tabloul marelui ban Constantin Carp sau pe cel al caimacamului Constantin Cantacuzino fără barbă, să ştiţi că sunt opere furate acum câţiva ani de la proprietara lor legitimă, doamna Olga Racoviţă născută Carp, din Bucureşti, care a pierdut cu ocazia unei spargeri o splendidă colecţie de tablouri vechi româneşti. ■

nitz, și argumentează, de asemenea, ca și Hamann, că regina României ar fi fost „în sufletul ei [...], asemeni lui Sissi, republicană". Badea-Păun presupune că regina Elisabeta ar fi așteptat o revoluție socială în România, iar afirmația ei despre republicanism ar putea fi înțeleasă și ca „o înțepătură bine plasată la adresa clasei politice românești, care n-o iubea".

Trebuie spus că, în biografia despre Carmen Sylva, Eugen Wolbe – al cărei fragment ușor modificat îl preiau și îl citează toți biografii menționați mai sus – nu doar explică limpede că citează din romanul *La Curtea din Ragusa* scris de Mite Kremnitz, ci dă și sursa exactă a citatului: „paginile 63-64 ale romanului". Dar, mergând mai departe, biograful german e de părere că în roman Kremnitz ar reda mai multe păreri autentice ale reginei „cuvânt cu cuvânt" și că, „fără îndoială, Mite Kremnitz și-a notat afirmațiile reginei în jurnalul ei". Numai că, în privința acestora, nu oferă dovezi, astfel încât comparația romanului cu biografia despre regină publicată de Mite Kremnitz ar putea lămuri dacă afirmația este autentică ori dacă rămâne doar una literară. Dar, cercetând biografia scrisă de Mite Kremnitz în 1903, nu găsim nicăieri citată presupusa declarație a reginei despre simpatia cu social-democrații, deși dacă ar fi fost adevărată ne-am fi așteptat s-o descoperim mai ales în biografia apărută la numai un an de la apariția romanului. Astfel, neexistând nicio dovadă că ar fi autentică, afirmația despre republicanism citată de Wolbe rămâne o formulare ruptă din contextul unui roman.

Biografii au dreptate în ce privește spiritul liberal al reginei Elisabeta. În schimb, în legătură cu autenticitatea republicanismului declarat al reginei, adevărata autoare a acestuia, Mite Kremnitz, a reușit să-i inducă în eroare pe mulți. În romanul său Mite Kremnitz redă portretul unei principese care seamănă mult cu persoana reală a reginei Elisabeta și în care exagerează niște trăsături negative și adaugă unele aspecte fanteziste, în scopul ridiculizării disimulate a reginei. Un cititor neinițiat ar putea crede că romanul ar conține informații interne despre Curtea Regală a României din timpul regelui Carol I, precum și afirmații autentice ale reginei Elisabeta, dat fiind faptul că Mite Kremnitz fusese mulți ani în relații foarte apropiate cu cuplul regal și, în plus, fusese colaboratoarea literară a lui Carmen Sylva.

Regina Elisabeta s-a simțit atacată de romanul lui Mite Kremnitz, deplângând situația, delicată pentru ea, pe care a provocat-o textul în Germania, într-o scrisoare din 24 aprilie 1903 către Karl Xaver von Scharfenberg: „Nu știu dacă ați aruncat o privire vreodată peste acel oribil roman al doamnei Kremnitz, *La Curtea din Ragusa*, conține atâtea lucruri asemănătoare, încât face restul probabil și credibil. Este mai rău decât tot ce s-a făcut vreodată împotriva mea, pentru că i se dă multă crezare."

Familia regală

Relevanța acelui pasaj din roman pe care l-am citat și l-am comentat mai sus primește o altă dimensiune, având în vedere că, deși lasă impresia unei parodii la adresa Casei Regale a României, Mite Kremnitz este considerată, în același timp, până în zilele noastre, o importantă biografă a primului cuplu regal al României: a publi-

Tânăra regină Elisabeta...

interesează aici face parte dintr-o conversație între principesa din roman și doamnele ei de onoare. „Principesa răspunse că și ea simpatiza cu social-democrații, mai ales văzând trândăvia și depravarea nobilimii; iar acești oameni simpli nu vor decât ceea ce oferă natura: egalitate [...] «Forma de stat republicană este singura rezonabilă; nu înțeleg cum popoarele sunt atât de ipocrite ca să ne mai tolereze», adăugă Principesa."

Pamfletul răstălmăcit

Biograful german Eugen Wolbe este primul care dă acest citat din roman ca fiind afirmația autentică a reginei Elisabeta. În biografia sa, *Carmen Sylva. Der Lebensweg einer einsamen Königin* (Viața unei regine singuratice, 1933), Wolbe schimbă ușor citatul din romanul lui Kremnitz, iar sub această formă îl regăsim și în biografiile apărute mai târziu: „trebuie să simpatizez cu social-democrații, mai ales văzând trândăvia și depravarea nobilimii; acești oameni simpli nu vor decât ceea ce oferă natura: egalitate. Forma de stat republicană este singura rezonabilă; nu înțeleg cum popoarele sunt atât de ipocrite ca să ne mai tolereze."

La rândul său, biografa austriacă Brigitte Hamann citează în cartea sa despre împărăteasa Austro-Ungariei, *Elisabeth. Kaiserin wider Willen* (Elisabeta. Împărăteasă fără voie, 1981), afirmația despre republicanism atribuită reginei Elisabeta a României din biografia lui Wolbe, trecând cu vederea explicația acestuia că este vorba de un citat din romanul lui Mite Kremnitz. Hamann folosește citatul pentru a-și sprijini argumentația în privința asemănării dintre cele două suverane, împărăteasa Austro-Ungariei și regina României, și mai ales în privința relației lor de „distanțare" față de forma de stat monarhică.

Biografa română de limbă germană Annemarie Podlipny-Hehn redă în cartea *Carmen Sylva* (2001) același fragment despre republicanism în formularea lui Wolbe din 1933, afirmând că este din „jurnalul reginei". Ca sursă a citatului, aceasta menționează biografia despre împărăteasa Austro-Ungariei (ediția a II-a, 1982) scrisă de Brigitte Hamann (fără a mai intra în detalii despre citatul din Wolbe la care trimite autoarea).

Podlipny-Hehn interpretează afirmația atribuită lui Carmen Sylva, la fel ca și Hamann înaintea sa, drept o dovadă pentru „atitudinea liberală și republicană" a reginei. Podlipny-Hehn adaugă însă că, spre deosebire de împărăteasa Elisabeta, regina României i-ar fi stat alături soțului ei, Carol I al României, sprijinindu-l, și că, „în ciuda visărilor ei, rămânea cu picioarele pe pământ".

... a avut încredere în Mite Kremnitz...

O regină și o „revoluție socială"

Biograful român de limbă franceză Gabriel Badea-Păun citează în cartea sa *Uimitoarea regină Elisabeta a României* (2003) același fragment din biografia germană a lui Eugen Wolbe, fără a menționa că este vorba de un citat din romanul lui Mite Krem-

... și la maturitate a fost dezamăgită

IBM 360, folosit și de Centrul de Calcul al Universității din București (stânga); CIFA 1

În anii regimului comunist aflam din mass-media despre succesele obținute de diferite produse ale industriei românești. Așa, de pildă, se scria despre un autoturism de teren Aro, care câștigase un raliu. Aflam după decembrie 1989, că mașina respectivă avea, de fapt, un motor străin sub capotă.

Care a fost povestea primelor calculatoare produse în România? Ne-a răspuns domnul SERGIU JELEȘ, care a făcut parte din echipa ce le-a realizat.

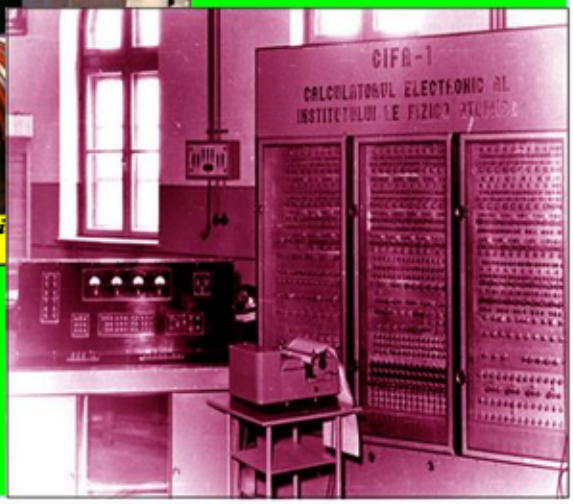

POVESTEA PRIMELOR CALCULATOARE ROMÂNEȘTI

– Cum a fost fondat Institutul de Fizică al Academiei?

– La vremea respectivă Horia Hulubei avea o mare influență. Fusese scos din pușcărie de ginerele lui Marie Curie, Frédéric Joliot. Hulubei fusese rectorul Universității în timpul războiului. A fost scos din pușcărie și numit directorul Institutului de Fizică al Academiei (I.F.A.). La început, institutul și-a desfășurat activitatea în mansardele de la Universitate. În 1951 s-a mutat la Măgurele, unde era proprietatea Academiei, donația lui Iancu Oteteleșanu.

În 1956, din Institutul de Fizică al Academiei s-a desprins Institutul de Fizică Atomică. În aceeași perioadă a fost construit și reactorul de la Măgurele, în colaborare cu Centrul de cercetări nucleare, din Uniunea Sovietică. În ianuarie 1957 am revenit în echipa inginerului Victor Toma. Eu lucrasem acolo o scurtă perioadă, în 1951. Inginerul Toma era un tânăr de 27-28 de ani, care făcuse un stagiu în Cehoslovacia, la Uzinele „Tesla". Era specializat în electronica industrială, o ramură care în România nu exista.

– Ce l-a determinat pe Victor Toma să înceapă construirea unei mașini de calcul?

– În 1954 s-au făcut primele experimente pentru realizarea unei mașini de calcul. În ianuarie '57, când m-am reangajat, CIFA 1 (Calculatorul Institutului de Fizică Atomică) deja funcționa.

CIFA 1 a fost mândria Institutului. Venea la noi, periodic, Gheorghiu-Dej, prin '57-'58, însoțit de Chivu Stoica și de Petre Borilă. Veneau să vadă calculatorul. A fost prima mașină de calcul electronică și numerică din lagărul socialist, cu excepția U.R.S.S. A venit directorul de la Dubna. A venit și s-a rugat de Hulubei și Toma să le facem cinci calculatoare, să le trimitem acolo. Toma nu a fost de acord și avea dreptate. Calculatoarele rezistau grație nouă, care le meșteream toată ziua,

cat o biografie a regelui Carol I în patru volume (1894-1900), *Aus dem Leben König Karls von Rumänien. Aufzeichnungen eines Augenzeugen* (Din viața Regelui Carol al României. Însemnările unui martor ocular), ediție princeps apărută fără a menționa numele autoarei, fapt pentru care a publicat în 1903 o nouă ediție într-un singur volum sub numele ei, precum și o binecunoscută biografie despre regina-poetă Elisabeta, *Carmen Sylva* (1903) surse la care apelează toți cercetătorii pasionați de acest subiect.

Carte poștală pe care apărea chipul reginei Elisabeta

Democrație și monarhie

Revenind la biograful Eugen Wolbe, primul care a folosit citatul despre republicanism din romanul lui Mite Kremnitz, ne întrebăm ce anume urmărea prin interpretarea sa. Astfel, citatul respectiv, pe care l-am tot evocat, îi servea biografului german pentru a dovedi gândirea „democratică" a reginei Elisabeta. Dar, citând ultimul pasaj din eseul reginei *De ce ne trebuiesc regii?* „avem nevoie de regi, căci ne întoarcem mereu la dânșii și chiar președinții de republică se transformă cu încetul în regi, tocmai fiindcă resimțim necesitatea unui conducător responsabil" , Wolbe arată că regina susține totodată și ideea monarhică, ajungând la concluzia că acest contrast dintre gândirea liberală și poziția socială reprezintă o trăsătură firească a reginei: „această regină poetă gândește democratic și aristocratic în același timp".

În acest context, trebuie să menționăm și cartea autoarei austriece Lisa Fischer, *Schattenwürfe in die Zukunft: Kaiserin Elisabeth und die Frauen ihrer Zeit* (Proiecții către viitor. Împărăteasa Elisabeta și femeile timpului ei), în care, de asemenea, este citată afirmația despre republicanism a reginei Elisabeta a României, însă, de data aceasta, cu sursa corectă (adică romanul lui Mite Kremnitz). Dualismul atitudinii suveranei este explicat în felul următor: „la fel ca și Nietzsche, pe care aceasta [Carmen Sylva] îl citise, era convinsă atât de prețioasa conducere a omenirii de către un suveran spre o dezvoltare mai înaltă, cât și de forma de stat republicană [...]".

Prin urmare, ceea ce se poate observa deseori în scrierile reginei Elisabeta este tocmai acest contrast între statutul său social și gândirea sa liberală, mai ales atunci când facem o comparație între textele dedicate unui public larg și cele cu caracter privat, cum ar fi scrisorile, în mare parte rămase nepublicate și pe care regina nu le scria cu intenția de a le publica. În scrierile reginei, atât în cele apărute în volume, cât și în cele personale, găsim deseori afirmații de empatie față de straturile sociale precare și, pe alocuri, concepții foarte liberale care dau impresia că ar simpatiza cu sistemul republican. Totuși, în cărțile sale, există numeroase exemple care dovedesc că ea rămâne fidelă concepției despre tradiție și ordine ierarhică în societate, că este mereu conștientă de statutul său social, de apartenența sa la familia nobiliară din care provine, precum și de datoria ei de regină. Iată, de pildă, un fragment în acest sens din volumul de scrisori ale reginei publicat de Henry Howard Harper: „Eu îmi voi face datoria de regină până în cea din urmă clipă! [...] Văd că regele îmbătrânește, văd amenințarea primejdiilor, eu văd totul dar nu cred că avem voie să lăsăm vâslele din mână înainte ca acest lucru să ne fie poruncit de puteri mai înțelepte și mai presus decât noi. Omul nu moare decât o singură dată și nu înainte de a-i veni vremea! Credința mea este de nezdruncinat, căci a rezistat o viață întreagă, plină de greutăți" (București, 1904). ■

Le plan Calcul,
échec d'une ambition

datele, să le introduci și, la urmă, rezultatele să le înmulțești manual cu ceea ce ai făcut.

– Au mai fost și alte diferențe între calculatorul lui Victor Toma și cel al lui Armand Segal?

– Cele făcute la I.F.A., sub conducerea lui Toma, erau calculatoare paralele, toate cifrele erau pe un registru de valori; al nostru avea 31 de cifre. Operația de adunare se făcea cu toate cifrele odată. Calculatoarele concepute de Segal erau în serie și luau pe rând câte două cifre. Viteza era mult mai mică la cele în serie. Toate marile calculatoare erau în paralel.

Una dintre CIFE a fost cedată laboratorului de raze cosmice, pentru că făceau și cei de acolo calcule. Șeful laboratorului, Erwin Friedlander, tot timpul era la noi. Când a văzut că Toma făcea alte CIFE, mai moderne, și nu mai avea cine să le exploateze pe cele mai vechi, a luat prima CIFA. A angajat doi ingineri electronești, care să întrețină aparatul, împreună cu o operatoare de la noi. A mers vreo lună, după care l-au pus pe butuci. M-au angajat alături de un coleg să îl repunem pe picioare. Am lucrat după-amiază, vreo două săptămâni, am cârpit la loc ce se stricase, dar nu a mers.

– Cum a apărut calculatorul „Felix"?

Nicolae Ceaușescu și Charles de Gaulle sunt salutați de locuitorii orașului Slatina, (Fototeca online a comunismului, cota G457) și un titlu din presa franceză care anunța eșecul lui „Plan Calcul"

– În 1968 a fost vizita lui Charles de Gaulle în România. El nu suporta faptul că americanii dominau piața calculatoarelor. Francezii au demarat propria strategie de construcție a unui calculator, celebrul „Plan Calcule", care a costat patru miliarde de franci. Societăți particulare franceze au cumpărat o licență americană de la societatea Scientific Data Systems (SDS), înainte de a demara proiectul. Astfel s-au fabricat în Franța, cu licență, calculatoarele respective. Toate centralele nucleare franțuzești funcționau cu calculatoare fabricate în Franța, cu licența de la SDS. De Gaulle a venit în România și l-a convins pe Ceaușescu, care a hotărât să se implice și statul român în proiectul francez. Contribuția noastră a fost de două miliarde de franci. Ei ne-au furnizat calculatorul „Iris", pe care l-au rebotezat „Felix". A fost o catastrofă. După ce ne-au vândut nouă „Irisul" și o linie de fabricație, francezii au dat faliment. Au vândut toate licențele ce priveau producția de calculatoare firmei „Xerox", iar calculatoare nu s-au mai făcut. Între timp, de Gaulle fusese obligat să demisioneze, iar noi am rămas cu „Felixul".

În aceeași perioadă a fost invitată o echipă de la noi la o expoziție anuală în Franța (SICOB), să vadă calculatorul „Iris 50". Noi aveam un om care lucra într-o comisie a Institutului de Fizică Atomică al Franței. El ne-a informat că „Iris 50" era doar o cutie expusă, fără să conțină nimic altceva, lucru care s-a confirmat.

Nouă, celor de la I.F.A., ne repartizaseră un calculator

Calculatorul Felix C-512

Horia Hulubei în laborator

pentru că erau făcute cu componente proaste, ruseşti, ungureşti, cehesti; româneşti nu existau. Lămpile erau proaste, tot timpul le controlai, iar ce se strica acolo se repara. Mai mult, ca să le şi dai spre exploatare calculatoare, trebuia să le dai toate schiţele şi toate planurile.

– Care a fost evoluţia primelor calculatoare româneşti?

– Calculatoarele avansau în vest cu o viteză fantastică, noi nu puteam ţine pasul cu ei. S-au realizat CIFA 2, CIFA 3 şi CIFA 4. A fost prin 1962 o mare şedinţă a colectivului care activa la I.F.A. În echipa lui Victor Toma mai era un inginer, Armand Segal. Venise pe când era student în anul IV. În cadrul Institutului exista o iniţiativă, eficientă şi foarte puţin costisitoare. Studenţi aflaţi în anul IV de studiu la Fizică, Electronică, cred că şi la Mecanică, au fost angajaţi la Institutul de Fizică al Academiei. Băieţii erau buni, aleşi pe sprânceană, dar şi pe pile. La un moment dat Segal s-a certat cu Toma. Şi-a făcut un laborator, unde s-au realizat nişte calculatoare, care au fost repartizate pe la diverse întreprinderi, dar nu au funcţionat cum trebuie, aveau mereu nevoie de reparaţii.

A fost o şedinţă cu direcţia şi cu cei doi, unde s-a stabilit pentru viitor ce să se facă în materie de calculatoare. Segal voia calculatoare cu tranzistoare, care erau la modă atunci. Se făcuse fabrica de tranzistoare de la Băneasa. Toma rămânea cu tuburile electronice. Culmea a fost că, până la urmă, Segal a făcut CIFA 102, cu tuburi, şi Toma a făcut CET 500, cu tranzistoare. Eram deja prin 1965, între timp îsi făcuse şi Universitatea un centru de calcul, acolo unde este acum Muzeul Militar. Le dădusem noi o CIFA, cu care au început centrul. Cei de la Universitate, nu ştiu prin ce împrejurare, au căpătat gratuit un IBM 330. Nu a fost luat de la americani, l-a cedat cineva, deoarece atunci se schimbau calculatoarele foarte repede.

– Cu ce probleme v-aţi confruntat în procesul de fabricaţie?

– Problemele erau imense, în primul rând din cauza componentelor foarte proaste. Foloseau componente de radio. Radioul este un aparat analogic, nu cere precizie. Un calculator, dacă a greşit o cifră, ţi-a greşit tot calculul. Americanii şi cei din Europa Occidentală dispuneau de componente foarte bune şi de aceea calculatoarele lor erau net superioare alor noastre. Tot timpul trebuia să fim atenţi şi să verificăm exactitatea rezultatelor. Verificam calculatorul şi de cinci ori pe zi. Lucram în trei schimburi. Erau nişte băieţi tineri, hidrotehnicieni, care au făcut calculele pentru construcţia barajelor de pe Olt şi Argeş. Stăteam cu ei noaptea, ca să asigurăm buna funcţionare a calculatorului.

Au mai fost probleme cu materialul pentru memorie. Memoria era pe tambur, tamburul era din alamă. O memorie avea 512 adrese, cu virgulă fixă. Ştiţi ce înseamnă asta? Trebuia să îţi aranjezi tu

Victor Toma, cel aşezat

Dicționar istoric

Petre Gonciariuc, cunoscut și sub numele de Gancearіuc Piotr/Gonceruk Petea/Petrescu Petre, s-a născut la 23 decembrie 1911, în orașul Belgorod-Dnestrovsk (Cetatea Albă; regiunea Odessa, U.R.S.S.). De naționalitate ucraineană, Gonciariuc provenea dintr-o familie cu tradiție în activitatea subversivă, tatăl acestuia, Gherasim Gonciariuc, de profesie contabil, făcând parte, înainte de revoluția bolșevică, din unele „organizații teroriste".

CONDUCEREA SPIONAJULUI ROMÂNESC ÎN ANII COMUNISMULUI

FLORIAN BANU

După ce a absolvit patru clase primare în 1922, la școala din Cetatea Albă, a urmat cursurile liceului teoretic „Bogdan Petriceicu Hasdeu", din orașul Chișinău, până în anul 1930.

S-a înscris în U.T.C. în 1928 și a activat alături de o serie de viitoare figuri de marcă ale regimului comunist: Iosif Chișinevschi, Alexandru Guțan, Mihail Protopopov, Teodor Budenco. Intrat în atenția Siguranței în urma activității depuse, se refugiază la Odessa. În anul 1931 a fost judecat în lipsă la Chișinău, fiind condamnat la zece luni închisoare corecțională. În perioada 1931-1933 a urmat cursurile Școlii Speciale de Ofițeri din Leningrad, iar în 1933-1934 a fost ofițer-practicant în marina U.R.S.S., cu grad de sublocotenent. Cunoștea limbile rusă, ucraineană, franceză și germană.

Trimis cu misiune specială în România de organele de spionaj ale Armatei Roșii (GRU), a fost arestat în anul 1936 și condamnat la 15 ani de temniță de Consiliul de Război al Corpului III Armată, din Chișinău, fiind închis în penitenciarele Doftana și Caransebeș timp de opt ani și jumătate.

Eliberat la 23 august 1944, se ocupă cu organizarea activității informative a P.C.R., fiind trimis apoi în Serviciul Special de Informații, alături de alți agenți sovietici. În scurt timp, a ajuns șeful Direcției de Contraspionaj a S.S.I., manifestându-se ca un personaj atotputernic, fiind convins că meritele sale în slujba patriei comunismului mondial și conexiunile cu organele de informații sovietice îl fac intangibil. Totuși, a avut grijă să-și consolideze poziția pe linie de partid, urmând cursurile universității serale de partid (1948-1950).

Treptat, după desființarea S.S.I.-ului, atitudinea sa de superioritate și rivalitățile cu alți membri ai rețelei informative sovietice din România îi pun în pericol poziția.

După raportul din ianuarie 1952 cu privire la munca de partid din cadrul Direcției A din M.A.I. (fostul S.S.I.), raport care a dus și la schimbarea lui Serghei Nikonov (*Magazin istoric*, nr. 1/2015) din fruntea direcției, cariera lui Gonciariuc suferă un recul. În raportul amintit se menționau următoarele: „Element capabil și inteligent și cu mare putere de muncă. A dus la bun sfârșit o serie de acțiuni contra dușmanului pe linia contraspionajului. În trecut a avut două căderi, unde s-a purtat foarte prost, divulgând tot ce

franțuzesc, cu licență americană care era folosit de centralele lor nucleare, cu licență americană. Din acest motiv am fost în Franța șapte luni la specializare.

– Câți angajați de la I.F.A. au mers la acea specializare?

– De la noi, de la institut, am fost patru matematicieni și patru tehnicieni. Toma nu mai era la noi, fusese mutat împreună cu jumătate de echipă la Institutul de la Băneasa, pe funcția de director. Acolo s-a făcut și fabrica de calculatoare. După ce am revenit în țară, am pregătit o sală specială cu tavan dublu, dușumea dublă, instalație de aer condiționat și așteptam să vină calculatorul. Când a fost gata, conducerea de la I.F.A a fost chemată la recepție. S-au dus șeful nostru de laborator Ion (Jean) Zamfirescu și inginerul George Melț. Între timp ne transformasem, devenisem centrul de calcul al institutului.

La recepție au avut parte de o surpriză: era un calculator vechi, recondiționat de francezi, cu niște periferice uzate, aduse de prin Japonia. Cei de la I.F.A au refuzat să primească calculatorul. A fost scandal mare. Cu toate că au fost presiuni mari din partea autorităților române, care considerau că nu aveam voie să refuzăm, am putut să o facem deoarece tocmai venise Valentin Ceaușescu la institut.

IRIS 50, prototipul francez al calculatorului FELIX C-256

După eșecul recepției calculatorului francez, am început negocierile cu americanii de la IBM pentru un calculator, în 1970. A costat mult mai mult decât cel franțuzesc. Era un calculator ultramodern, ultimul tip fabricat de IBM, care a mers 20 de ani fără probleme. Negocierea nu a fost politică, a fost comercială. Ne-au dat și periferice și perforatoare de cartele. Școlarizarea s-a făcut la Paris, unde aveau un terminal, iar calculatorul era în Anglia. Americanii nu voiau să îl aducă în Franța, de frica spionajului industrial. Pe calculatorul ăsta au lucrat toate institutele din țară, din 1972, până la Revoluție.

Americanul cu care negociam achiziția IBM-ului ne spunea că visul lor era să poată să facă în America calculatoare care să ajungă în școli. Aveau experiența cu mașinile de scris. Au introdus în școli, în programa școlară, dactilografia și au vândut foarte multe mașini de scris. Toți americanii care ne instruiau tastau cu cinci degete. Noi tastam cu un singur deget.

Felix M

– Ce s-a întâmplat cu mașinile de calcul românești după ce a început producția „Felixului"?

– CET 500 și CIFA 102 au fost ultimele mașini de calcul care s-au făcut, dar erau foarte slabe. La fabrica de calculatoare de la Băneasa s-au realizat „Felixurile". Apăruseră discurile moderne, mici, dar de mare capacitate. Cei de la Băneasa luaseră din Taiwan câteva calculatoare cu discuri moderne, la care au adăugat niște rafturi și amplificatoare de ieșire.

– Cine a făcut parte din echipa care a realizat primele calculatoare românești?

– În afară de Victor Toma, care avea o putere de muncă uluitoare, îmi aduc aminte că mai făceau parte și Victor Hurduc, cu care am fost coleg de liceu, din Botoșani; Nicu Boca, care era băiatul laborantului lui Horia Hulubei, și eu. Prin 1955-1956 au mai venit niște fete de la Școala Profesională Electromagnetica pentru lucrul cu ciocanul de lipit și montat componente. În 1957 eram un colectiv tânăr: Toma avea 35 de ani; Hurduc, Nicu Boca și cu mine, 26 de ani, iar fetele aveau 17-18 ani.

A consemnat
Mihai-Alexandru PIȚIGOI

BARBU CĂLINESCU REVINE ACASĂ

GRIGORE ALDESCU-ALDEA

Barbu Armand Călinescu, fiul fostului prim-ministru Armand Călinescu, a decedat în Anglia, la vârsta de 92 de ani, la 18 septembrie 2014. A fost repatriat la 20 octombrie 2014 și așezat în Mausoleul părinților din cimitirul Municipal Curtea de Argeș.

Barbu Călinescu cu părinții

În mai 1967 o telegramă de la Ambasada României din Londra, semnată de ambasadorul Vasile Pungan, ne anunța o vizită la ambasadă a lui Barbu A. Călinescu, cetățean englez de origine română. Fusese primit de consulul ambasadei, juristul Adrian Afrim. Acesta l-a prezentat apoi și ambasadorului.

Barbu Călinescu fusese trimis în Anglia în 1937, la studii. După asasinarea tatălui său, la 21 septembrie 1939, mama, Adela Călinescu, l-a sfătuit să nu revină în țară. Au urmat războiul, apoi instaurarea regimului comunist. Au mai rămas atunci în Anglia fostul ministru Viorel Tilea, cu tot personalul misiunii diplomatice, precum și studentul Mihnea Gheorghiu, care în 1946 s-a înapoiat în țară. În timpul războiului Mihnea lucrase la BBC, la emisiunile radio pentru România.

Barbu Călinescu nu mai fusese în țară de 30 de ani. În 1959 îl vizitase mama, în Anglia. Acum, el solicita opinia ambasadei, dacă poate merge în țară fără teama de a fi arestat. De asemenea, se temea de un posibil atentat din partea foștilor legionari. Întreba și dacă exista posibilitatea să locuiască cu mama sa, în casa din cartierul Cotroceni, pe strada Dr. Clunet nr. 12, cumpărată de tatăl său, la 29 ianuarie 1936, cu bani împrumutați de la Creditul Agricol Ipotecar al României, prin ipotecarea a două moșii pe care le deținea, una în județul Olt și alta, a soției, în județul Argeș, ambele donate de părinți. În acel moment, mama sa locuia cu chirie într-o garsonieră în blocul „Diham", din vecinătatea parcului Cișmigiu. Era mulțumită că plătea o chirie mică, pentru că avea o pensie de numai 380 lei.

Consulul Afrim și ambasadorul Pungan l-au asigurat că nu exista niciun pericol să se întoarcă în țară. Consulul, care urma să vină în concediu acasă, i-a propus să călătorească împreună. S-a oferit și să-i rețină cameră la Hotelul „Minerva", de pe Bulevardul Lascăr Catargiu, care se numea atunci Ana Ipătescu. Barbu Călinescu a fost de acord și a comunicat și mamei sale că în iulie urma să vină în București.

Doamna Adela Călinescu și-ar fi dorit ca Barbu, fiul ei, să fi revenit în casa lor din cartierul Cotroceni, de unde plecase în Anglia în 1937. Într-o discuție pe care am avut-o cu doamna Călinescu am aflat că se interesase: casa nu era naționalizată și în casă, în care locuia acum Ion Cumpănașu, activist de partid în cadrul C.C. al P.C.R., mai era un apartament nelocuit.

Am primit sarcină să verific situația și să discut și cu Ion Cumpănașu. El se întâlnise deja cu doamna Adela Călinescu, dar nu era de acord să o primească în casă. Argumenta că era a Gospodăriei de partid și urma să se decidă atribuirea apartamentului liber tot unui cadru al conducerii de partid.

Barbu Călinescu a venit atunci în țară, dar nu a putut locui în casa părinților, împreună cu mama sa. ■

În acei ani, Horia Sima scotea o mini-publicație lunară la Madrid, în limba română, intitulată *Țara și Exilul*. De două-trei ori pe an venea și la Viena, să-i revadă pe cei care mai rămăseseră în Austria după desființarea „armatei sale", în februarie 1945. Personajul care îi asigura transportul cu mașina în Austria era omul Securității. La începutul anului 1961, el făcuse propunerea să-l lichideze pe Horia Sima, aruncându-l într-o prăpastie, cu mașină cu tot.

Ajunsă la Gheorghiu-Dej informația respectivă, acesta scrisese cu cerneală roșie rezoluția: „Nu. Dacă voi o să-i omorâți pe ei, or să înceapă și ei să vă omoare pe voi și atunci unde vom ajunge?"

ştia. La închisoare a dat dovadă de laşitate, dezertând din colectiv, pe timpul luptelor, în 1938. A avut legătură şi după 23 August cu şeful Siguranţei din Cetatea Albă (soţul surorii sale), care a fost un zbir faţă de arestaţi şi faţă de populaţie.

Este un element orgolios, îngâmfat şi foarte impulsiv. În cadrul serviciului s-a înconjurat de elemente vechi S.S.I.-işti, foşti zbiri din trecut, ca: Cociubei, Martinescu şi alţii. Din 34 de oameni câţi existau în direcţia lui, 23 erau elemente vechi şi 11 elemente noi, cei vechi deţinând posturile de conducere.

El e autorul teoriei că muncitorii nu sunt capabili, că munca direcţiei sale este o muncă de calitate, unde are nevoie de doctori, etc. Are o atitudine duşmănoasă şi obraznică faţă de organizaţia de partid, desconsiderând-o, dedându-se la intrigi pentru a o descompune. Este un element imoral şi aventurier. Şi-a lăsat fosta soţie şi s-a căsătorit în condiţiuni gangsteresti cu fiica unui ofiţer, fost casier al vechiului S.S.I., actualmente arestat. A introdus metode de corupere a oamenilor prin diferite cadouri, date după libera sa apreciere. A făcut abuzuri călcând legile ţării, arestând oameni, confiscând locuinţe şi lucruri, pe care le împărţea după bunul său plac. A înăbuşit critica şi chiar acum continuă pe aceeaşi linie. A fost şi este şi azi în permanent conflict cu organizaţia de partid".

Comisia propunea ca, „pentru metodele antipartinice aplicate în munca profesională şi distrugerea cadrelor", Gonciariuc să fie exclus din partid şi scos din „munca de răspundere pe care o are".

Propunerii i s-a dat curs la 1 septembrie 1952, dată la care Gonciariuc a fost trecut în rezervă, cu gradul de colonel. A fost încadrat în Ministerul Transporturilor Rutiere, Navale şi Aeriene, ca adjunct al şefului Oficiului de Cărăuşie.

După o perioadă de penitenţă, mai lungă decât a fostului său şef, Nikonov, Gonciariuc a avut o revenire spectaculoasă, fiind încorporat la data de 11 februarie 1957 în Ministerul Forţelor Armate, cu gradul de colonel. Funcţia pe care a primit-o era departe de a fi una oarecare, fiind numit şef de secţie în Direcţia Informaţii a Armatei.

Iosif Chişinevschi, unul dintre activiştii alături de care a activat Gonciariuc în ilegalitate

Revenirea sa poate fi explicată fie prin eventualele diligenţe ale vechiului său tovarăş şi şef, Serghei Nikonov, fie printr-o reconsiderare a situaţiei unora dintre agenţii Moscovei de către conducerea de la Bucureşti după evenimentele din toamna anului 1956 din Ungaria şi pe fondul derulării unor demersuri pentru obţinerea retragerii Armatei Roşii din România.

Evoluţia lui Gonciariuc în noua funcţie a fost una contradictorie, dacă ţinem seamă de notările de serviciu. Astfel, dacă în august 1959 şefii săi apreciau că acesta „corespunde în bune condiţiuni funcţiei", după trecerea în rezervă cu ordinul M.C. 00681 din 23 iulie 1962, în referatul întocmit pe numele său de şeful Direcţiei Cadre din Direcţia de Informaţii Militare, generalul Gheorghe Catană, se arăta că „în activitatea sa se crampona de forme şi metode învechite care frânau dezvoltarea muncii", „iar pregătirea sa de specialitate nu se ridica la nivelul cerinţelor actuale, datorită unor lipsuri serioase în gândirea operativă şi a unor trăsături negative de caracter".

De fapt, era vorba de o recalibrare a grilei de evaluare a activităţii tovarăşilor cunoscuţi a fi, de fapt, în serviciul Kremlinului. Treptat şi cu precauţiile de rigoare, aceştia erau îndrumaţi de conducerea partidului spre funcţii care să nu le solicite prea mult sănătatea sau chiar spre binemeritata pensie, cât mai departe de iţele încâlcite ale politicii la nivel înalt şi de ademenitoarele *arcana imperii.* ■

Parte a programului Axele Culturale Brukenthal, Axa Sud-Est, program semnat în anul 2013, între Muzeul Național Cotroceni și Muzeul Național Brukenthal, expoziția dezvăluie publicului Capitalei o perspectivă inedită asupra esenței civilizației săsești din Transilvania, elocvent ilustrată de podoabele, veșmintele și lucrările de pictură expuse, toate aparținând colecțiilor Muzeului Național Brukenthal.

Astfel se împlinește și se subliniază, pentru a doua oară de când a fost semnat acest parteneriat de colaborare – în anul 2014 a avut loc prima expoziție din cadrul lui – ideea de punere în valoare și mobilitate a patrimoniului extraordinar de care beneficiază instituții de prim rang din peisajul cultural românesc.

Expoziția cuprinde 100 de obiecte din secolele XVII-XIX, din colecția Muzeului Național Brukenthal: costume săsești, accesorii vestimentare (plastroane, căciuli bărbătești, borten – cilindrul de catifea purtat de fete pe cap, scufii, pantofi, cizme, poșete, evantaie, umbreluțe), pungi pentru bani, punguțe pentru tutun, portțigarete, tabachere, carnete de bal, podoabe (casete pentru bijuterii, broșe, paftale și paftale de piept sau Heftel din argint aurit și argint, cingători, cercei, inele, brățări, coliere, pandantive din argint aurit și argint, cu pietre prețioase și semiprețioase, nasturi și copci din argint, ace de voal). Vestimentația patriciatului săsesc din secolele XVII-XIX, cu componentele sale proprii și influențele europene, cu podoabele elegante dezvăluie publicului o perspectivă inedită asupra esenței civilizației săsești din Transilvania.

În expoziție – ce poate fi vizitată între 6 martie și 10 mai 2015 – figurează și 20 de tablouri din Galeria de Artă Românească a Muzeului Național Brukenthal, care asigură legătura între costum, accesoriile vestimentare și podoabe. Tablourile reprezintă portrete de epocă ale patriciatului săsesc, constituind un important capitol de artă transilvăneană, surprinzând evoluția picturii laice din secolul al XVII-lea, până la începutul secolului al XIX-lea. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2015, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când a fost ridicat căminarul Constantin Carp la rangul de mare ban?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna martie 2015 este:
1797

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **doamna Ioana Simionescu**, din **București.**

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2015.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București**

VEȘMINTE SĂSEȘTI LA COTROCENI

ADINA RENȚEA
Director, Muzeul Național Cotroceni

Semn de rafinament și eleganță, de măiestrie și culoare, costumul săsesc descrie, în linii și culori, individualitatea unei etnii. Are un puternic caracter identitar și reprezintă un summum **al valorilor și rânduielilor lumii tradiționale. O** imago mundi, **cu infinite și niciodată pe deplin epuizate simboluri.**

Carnet de bal pentru „Balul Asociației Femeilor", din anul 1899; pe copertă este reprezentată o pereche de sași dansând

Preluând și adaptând elemente din vestimentația occidentală, valorificându-le pe cele proprii, populația săsească și-a creat de-a lungul timpului, prin veșminte și podoabe, o adevărată lume specifică.

Determinat de factori precum zona etnografică, vârsta sau statutul în comunitate, veșmântul săsesc, ca vestigiu al unei realități apuse și totuși o permanență a spiritualității acestuia, reprezintă o continuare, o transpunere a sufletului acestui popor pe pânză. Un costum frumos, somptuos, bogat în broderii și podoabe, cusute manual cu grijă și răbdare, armonios cromatic și bine croit. Era un semn al dezvoltării economice la care ajunseseră sașii din Transilvania acum mai bine de două secole.

Asemeni unui patrimoniu sfânt, *Trachtul* (costumul săsesc) se transmite din generație în generație. Odată îmbrăcat, porți cu tine nu doar un costum, ci toată moștenirea spirituală a neamului tău.

În studiul *Ce sunt și ce vor sașii din Ardeal*, publicat în anul 1919 și reeditat la sfârșitul anului trecut, istoricul Nicolae Iorga recunoștea în sași un element foarte prețios, cu un trecut de veacuri glorios și plin de muncă, ce poate servi oricând unui model de ordine și moravuri.

Unele dintre cele mai spectaculoase elemente de vestimentație și podoabe (paftale, cingători din aur și argint bătute cu pietre prețioase), din lumea patriciatului săsesc, din secolele XVII-XIX și reprezentarea acestora în pictura vremii pot fi vizionate, timp de mai bine de două luni, pe simezele cantacuzine ale Muzeului Național Cotroceni, în cadrul expoziției „Veșminte, podoabe săsești și reprezentarea acestora în pictura vremii".

Colier cu pietre prețioase, secolul al XVIII-lea

Pantofi de bal, din pânză albă

Costum de orășean, secolul al XIX-lea

ALBUM ISTORIC

Vă prezentăm în planșele acestui număr câteva dintre exponatele prezentate celor ce au trecut pragul Muzeului Național Cotroceni în cadrul expoziției „Veșminte, podoabe săsești și reprezentarea acestora în pictura vremii“

„Tânăr sas“, tablou realizat din colaj de material textil și piele

Anton Traugott Krauss von Ehrenfeld, primarul orașului Mediaș, de Franz Anton Bergmann (1750-1816)

„Femeie cu floare de iasomie“, tablou de un pictor anonim, secolul al XVIII-lea

Rochie purtată de o patriciană, secolele XVIII-XIX

Vestă bărbătească

Pieptene din os în formă de diademă...

...și evantai din hârtie cu mâner din lemn,
ambele din secolul al XVIII-lea

Pantofi din piele albă, cu paspoal din mătase naturală

Pipă din spumă de mare, 1770

Guler din bumbac lucrat manual, secolul al XIX-lea

stăm, ne numără și ne lasă să intrăm înăuntru câte zece. E deja șase dimineața, ne aflăm între numeroase construcții, tot felul de vile și case. Cândva trebuie să fi fost foarte frumos aici. Acum, clădiri semiruinate, în mijlocul unei naturi splendide. Primim micul dejun și aflăm că este un lagăr de tranziție și că vom merge la mânăstire.

Iarăși înregistrare. De data asta ne înscrie o femeie. Personal amabil și politicos o schimbare plăcută. Câțiva inși vorbesc polona, în jurul lor se grupează o grămadă de prizonieri.

De aici, în jurul orei 10.15, mergem să ne spălăm și, apoi, pentru șederea permanentă la mânăstire. Se spune că acolo sunt condiții suportabile – e cald și se dă mâncare bună.

Baia e groaznică, ne dezbrăcăm afară, și este frig. Hainele le dăm pentru dezinsecție. E greu să te speli, e puțin loc și lipsește apa. Greu de închipuit ceva mai îngrozitor. Baia s-a terminat și ne duc într-o clădire, e enormă și plină [de oameni] [...] Larmă, hărmălaie și duhoare, dar e cald și asta e foarte important.

Locul meu e la etajul trei al priciurilor. Primim saltele de paie și pături ceva ce ne produce mirare și încântare. De șapte săptămâni va fi prima dată când vom dormi pe saltele de paie. Nu ne vor mai durea oasele.

Unul dintre membrii echipei internaționale de legiști adusă de germani după descoperirea crimei de la Katyn la lucru

5 noiembrie

Antoni Wroblewski: Înregistrarea – separat [prizonierii din zonele de] ocupație bolșevică și cea germană. Continua mea disperare și neîncetatul dor. E a treia zi de când nu mănânc nimic. Gânduri de sinucidere.

Maksymilian Trzepalka: Duminică. La ora 9.30 a venit preotul capelan și am spus împreună o litanie și alte rugăcini, într-o reculegere profundă. Am fost cu gândurile alături de părinții și cunoscuții noștri. La începutul rugăciunii eram stăpân pe mine și, cu toate acestea, lacrimile mi-au umplut ochii ca unui copil.

Kazimierz Szczekowski: a 42-a [zi de prizonierat]. Noaptea într-un sobor neîncălzit. Am o temperatură puternică de ieri seară. Înainte de prânz la ambulatoriu – temperatură de 40°. Anghină.

7 noiembrie

Jozef Ziecina: Ni s-au pus la dispoziție șahul și ziarele

Tomasz Siwicki (n. 1896) – căpitan, comandantul Companiei școală pentru cadre de rezervă a Spitalului Regional nr. 4 din Lodz. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât undeva în intervalul 20-22 aprilie 1940 sau, poate, mai târziu.

Maksymilian Trzepalka (n. 1905) – sublocotenent în rezervă, absolvent al școlii de Arte Decorative din Cracovia. Luat în captivitate la 19 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât la 20 aprilie 1940.

Kazimierz Szczekowski (n. 1900) – maior, ofițer pentru colaborări în cadrul Diviziei 19 Infanterie din Vilnius. Luat în captivitate la 25 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât undeva în intervalul 13-14 aprilie 1940 sau, poate, mai târziu.

Jozef Ziecina (n. 1906) – sublocotenent în rezervă, tehnician la căile ferate. Luat în captivitate la 17 septembrie de nemți, predat, la 22 septembrie, sovieticilor. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât în noaptea de 23 spre 24 aprilie 1940.

Acum 75 de ani

„O pădure minunată"...

După 17 septembrie 1939 mii de soldați și ofițeri ai armatei poloneze au fost luați prizonieri de sovietici, ținuți în câteva lagăre, apoi împușcați la Katyn. Sovieticii i-au jefuit de obiectele de valoare, dar au fost atât de siguri că nu se va descoperi vreodată crima lor, încât nu s-au mai obosit să le ia și însemnările și scrisorile pe care le aveau la ei. Acestea au fost recuperate în 1943, când cadavrele au fost exhumate.

În numărul 76/2013 al revistei Karta **s-au publicat câteva dintre aceste documente. Așa cum precizam și la primul episod (**Magazin istoric**, nr. 4/2015), doamna Ana Maria Luft a obținut din partea revistei poloneze dreptul de publicare pentru** Magazin istoric**.**

Continuăm dramatica lor poveste, după ce au ajuns în lagărul de la Kozielsk.

SFÂRȘITUL SPERANȚEI. LAGĂRUL

MARIA KRAWCZYK

2 noiembrie

Tomasz Siwicki: Trenul se oprește într-o stație. Așteptăm destul de mult; în sfârșit ni se cere să ne pregătim de coborâre. Așadar, am ajuns la capătul călătoriei nu am mers prea mult, însă nu se știe exact [unde] și nu se poate afla de la nimeni. E întuneric beznă, frig și noroi. Descărcarea durează ore în șir, alinierea, verificarea, numărarea și, în sfârșit, mergem într-o coloană lungă.

După două ore de marș, ne apropiem de capătul călătoriei. Se văd niște construcții luminate electric. Se dovește că este localitatea Kozielsk. Un orășel tipic rusesc, se întinde kilometri în șir. Mergem mai departe, prin băltoaca orașului, întrezărim deja conturul mânăstirii. E sigur un lagăr, deoarece lagărele sunt în mânăstiri. Trecem râul pe podul provizoriu, intrăm în barajul din sârmă ghimpată. Am ajuns.

Mânăstirea lasă impresia unui castel de apărare vechi. Ocolind-o, mergem mai departe, printr-o pădure minunată pini și alți arbori așa de groși nu am mai văzut. Ne oprim lângă zid. În spatele lui, clădiri zidite și din lemn [Lagărul de prizonieri se afla pe fostul teren al complexului mânăstiresc Pustelnia Optynska, ce cuprindea mânăstirea – șase biserici și clădirile gospodărești –, precum și un schit, la câteva sute de metri depărtare – *n.t.*]. Iarăși

Bronislaw Wajs: Serviciul divin scurt, *Dumnezeule, cel care ai apărat Polonia* și „Polonia încă nu a murit". Seara cinema *Pușkin*.

12 noiembrie

Stanislaw Bakula: Acum în fiecare zi ne dau filme, mai mult sau mai puțin de propagandă. Își fac speranțe că vor reuși să ne mai aducă încă pe calea cea bună.

Dobieslaw Jakubowicz: Azi dimineață a fost serviciul divin și sfânta împărtășanie. Sunt groaznic de enervat, poate din cauză că nu m-am odihnit cum se cuvine în plus, am un guturai îngrozitor.

Mărioară, când voi scăpa de aici... că m-am săturat de toate astea până peste cap [...] Noapte bună, Mărioară, aș vrea să mă visezi, așa de tare mi-e dor de dezmierdările tale, au trecut mai mult de două luni și jumătate, de când nu te-am mai văzut. Bozenka probabil că s-a făcut domnișoară mare. Sunt curios cum merge, cum vorbește și cum arată și dacă își va recunoaște tatăl. Sunt sigur că îi arăți fotografia mea.

13 noiembrie

Stanislaw Bakula: Azi noapte am visat-o pe mămica, a strigat „*Stach*!" și m-am trezit. Dorul de mama mă cuprinde din ce în ce mai tare.

Dobieslaw Jakubowicz: Vreme mizerabilă, lenjeria udă. Stau și mă plictisesc ca dracu', mă apucă toți dracii din cauza captivității ăsteia. Ne înregistrează cu rapiditate, posibil că ne vor trimite de aici, în sfârșit, în țară, atunci, poate, mă voi putea întoarce, în sfârșit, la tine, iubita mea. Mi-am cârpit ieri seară izmenele, mă îmbrac cu lenjerie curată. Trebuie să obțin însă neapărat ciorapi, pentru că am numai găuri [...]

Stanislaw Bakula: „fereasca Dumnezeu să mă întorc în Polonia ca prizonier"

Sunt ciudat de neliniștit din cauza ta, mi-e teamă de ceva, nu știu de ce anume, de trădare oare, în fine, știu eu..., dar am încredere în tine, iubita mea, că îmi ești credincioasă, pentru că, altfel, n-aș avea pentru ce să mă întorc, poate numai după Bozenka. Scriu tâmpenii, dar într-un fel mi-e teamă.

15 noiembrie

Florian Nowakowski: Despre plecare, nici vorbă. Unii spun: după 20, alții că după o jumătate de an.

Pawel Brus: Vești – peste șase sau opt săptămâni ar urma să plecăm. Știrea asta deprimă. Sublocotenenții urmează să plece joi.

16 noiembrie

Stanislaw Bakula: Disperare din toate părțile. Doar se întreabă când *domoj* [acasă]. Eu sunt soldat și să ferească Dumnezeu să mă întorc în Polonia ca prizonier. Eu vreau să mă întorc de pe câmpul de luptă, cu arma în mână.

Wlodzimierz Woyda: Se pare că în zilele următoare îi vor trimite acasă pe sublocotenenți și pe civili. Eu personal nu visez la plecare. Pentru că ce aș avea de făcut? Am timp. Să se mai reglementeze un pic relațiile. În blocul meu e Wincenty Poklewski, cunoscutul meu. Voia să plece la Vilnius, însă eu l-am convins să meargă la Koscieniewicze, așadar ne vom întoarce împreună, poate că vom și munci împreună la ferma lui de vulpi. Ei, vom vedea. E o problemă de viitor.

Disperare, apar păduchii. Fir-ar să fie, ce va urma? Ne vor mânca de vii. Ger și păduchi. Pentru completare mai lipsesc foametea și bolile și, atunci, jumătate din noi nu mai scapă din iadul ăsta. O parte a ofițerilor noștri se comportă de-a dreptul oribil. Mitocani sută la sută. Se ceartă, se insultă. În unele cazuri s-a ajuns chiar și la încăierări. Certuri de-a binelea și asta din cauza unor prostioare. Adevărat, pot fi [...] explicate prin enervare, însă nici mitocanii nu lipsesc [...]

[...] Primim castroane și linguri, o găleată și o căditță.

Pawel Brus: Zi frumoasă, plimbare. Prizonierii din lagărele germane se întorc – așa se spune. Cămăruța mică, încă umplută de oaspeți. Se scriu lucrurile de care este nevoie. Lagărul din Kozielsk urmează a fi desființat în scurt timp. Împrejurimi fermecătoare.

Stanislaw Kikla: Sărbătoare [a 22-a aniversare a izbucnirii Revoluției din octombrie – *n.t.*], liniște. Am fost la medic, am primit pastile pentru răceală și vodcă pentru stomac, pe care a trebuit să o beau în cantități enorme la fața locului. Veștile din lume sunt puține. Despre înființarea guvernului nostru nou din Franța, cu generalul Sikorski, aproape că intuim din ziarele rusești. Vremea la noapte: ger până la –5°, fără vânt.

9 noiembrie

Henryk Sztekler: Am făcut ordine în „locuință". Au deschis o *lawoczkă* [un magazin mic]. Urmează să dea pături și saltele de paie. Se pare că va fi o ședere mai lungă. Zvonuri despre atentatul asupra lui Hitler și despre detașamentele noastre de partizani.

Dobieslaw Jakubowicz

Henryk Nossowicz: O zi obișnuită. Zvonuri permanente despre o plecare rapidă. Bârfe: de latrină, de bucătărie, de promenadă – și nimic concret.

10 noiembrie

Florian Nowakowski: Certuri continue pe *kipiatok* [apă clocotită] și alte de-astea. Iisuse, dă o schimbare! Iarăși fără știri.

11 noiembrie

Stanislaw Bakula: Azi e Ziua Independenței [La 11 noiembrie 1918, după 123 de ani, Polonia redevenea un stat independent și suveran. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, Polonia dispăruse ca stat în urma a trei împărțiri succesive, între Imperiul Habsburgic, cel Rus și Prusia – *n.t.*]. Patria Liberă există numai în inimile poporului. Probabil că Dumnezeu așa a vrut, ca Polonia să treacă și prin purgatoriu. În ciuda credinței adânci în renaștere, ziua asta e greu de petrecut în prizonierat.

Andrzej Rieger: O sărbătoare întunecată, deznădăjduită. Acum, la un an, după ocuparea regiunii Zaolzie, iar azi cântăm *Rota* și *Dumnezeule, cel care ai apărat Polonia*, curg lacrimi. În schimb vești excelente despre plecarea noastră, despre cuirasatul german, despre atentatul asupra lui Hitler...

Henryk Sztekler (n. 1914) – sublocotenent în rezervă, student la Școala de Științe Politice din Varșovia. Luat în captivitate la 22 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât în noaptea de 18 spre 19 aprilie 1940.

Florian Nowakowski (n. 1910) – sublocotenent în rezervă, medic internist. Luat în captivitate la 17 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât undeva în intervalul 23-24 aprilie 1940.

Bronislaw Wajs (n. 1904) – sublocotenent în rezervă. Luat în captivitate la 20 septembrie. Începând cu 3 noiembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât la 13 aprilie 1940.

Wlodzimierz Woyda (n. 1913) – sublocotenent în rezervă, agronom, angajat pe domeniul Koscieniewicze, raionul Wilejka. Luat în captivitate la 20 septembrie. Începând cu 26-27 septembrie 1939, s-a aflat la Kozielsk. A fost omorât la 13 aprilie 1940.

Exclusivitate

Acțiunile diasporei poloneze din Statele Unite ale Americii, după instalarea regimului comunist în Polonia, au fost adesea invocate ca un posibil model, care ar fi trebuit urmat și de diaspora românească. Avem acum posibilitatea să prezentăm cititorilor un articol despre acțiunile diasporei poloneze, scris de un istoric polonez și primit prin intermediul Institutului Polonez din București. Continuăm cu partea a doua (Magazin istoric, **nr. 4/2015).**

DIASPORA DIN AMERICA LUPTĂ PENTRU FRONTIERELE POLONIEI

Noul premier polonez (în urma dispariției generalului Sikorski într-un accident aviatic), Slanislaw Mikolajczyk, este primit de președintele Roosevelt, la Casa Albă

La 11 septembrie 1942, americanii de origine poloneză din Los Angeles s-au adunat cu prilejul celei de-a treia comemorări a invadării Poloniei de Germania nazistă. S-au angajat atunci să continue lupta până la obținerea victoriei.

Dr. ANDRZEJ ANTONI WAWRYNIUK
(Chelm, Polonia)

La 17 și 18 octombrie 1942, a avut loc la Buffalo a treia convenție a Consiliului Americanilor Polonezi. Erau 179 de delegați și, pentru prima dată, au participat în număr mare și membri ai clerului romano-catolic polonez – 58 de preoți, inclusiv episcopul Stephen Stanislaus Woznicki (1894-1968), al cărui nume este legat de înmulțirea parohiilor romano-catolice pe pământ nord-american. Au participat 26 de reprezentanți ai bisericii naționale, dar și editorul gazetei *Glos Ludowy*, considerat un promotor al partidului comunist.

În rezoluția adoptată s-a exprimat recunoștința față de președintele Fr.D. Roosevelt pentru atitudinea față de Polonia, pentru recunoașterea contribuției poloneze și pentru cuvintele: „Polonia se va ridica din nou!". Tot aici se exprima recunoștința față de Guvernul polonez în exil, față de președintele Wl. Raczkiewicz și prim-ministrul Wl. Sikorski. Rezoluția se încheia cu un apel „la depunerea tuturor eforturilor și sacrificiilor posibile pentru câștigarea războiului, deoarece libertatea și viitorul nu numai al Statelor Unite, ci al întregii lumi, depind de asta, la fel ca și libertatea, independența și securitatea țării natale – Polonia".

Pentru Guvernul polonez de la Londra, documentul avea o mare importanță, deoarece a demonstrat legătura și sprijinul acordat de diaspora poloneză din America, dar și recunoașterea muncii sale.

Susținerea polonezilor americani pentru patria natală a fost exprimată clar și cu ocazia întâlnirii din 20 decembrie 1942, de la Detroit, organizată în Templul Masonic. În paginile publicației *Dziennik Polski* de a doua zi era prezentă declarația prim-

Sunt organizate cursuri de limbi străine. M-am înscris la rusă. Poate reușesc să învăț ceva. Lumea a înnebunit pe tema plecării. Nu se vorbește despre nimic altceva. Pur și simplu sunt ca în transă. Copilandri, fir-ar să fie, vor să meargă la mămica.

17 noiembrie

Stanislaw Bakula: Cel mai tare mă deprimă urcatul pe prici, ca în coșciug, așternerea acestor cârpe [...] Nu mai pot nici merge, așa de slăbit sunt [...]

Dracii ne-au trimis o astfel de captivitate: așterne cârpele, apoi ciolanele, la coborâre ai grijă ca acel care coboară de sus să nu te calce pe cap... și bucură-te, că nu ai păduchi.

Wlodzimierz Woyda: După micul dejun plecăm la stație, la descărcarea lemnelor. Vreme frumoasă, te poți bucura de plimbare. E un adevărat noroc că până acum nu au sosit încă gerurile și nici zăpada. Măcar de-ar ține așa cât mai mult.

Astăzi se fac două luni de când Sovietele au atacat Polonia. Interesant, cât va dura domnia asta a lor. Lumea aleargă spre război. În fiecare zi o nouă țară e interesată de asta. Ei, va fi fierbinte. Ei, vor fi ruine, iar, deasupra lor, Polonia. Va apărea Polonia mare, nouă, frumoasă. Polonia răzbunătoare. Polonia, care va ști să trăiască, pentru că noi o vom conduce...

18 noiembrie

Florian Nowakowski: Cade o ploicică. Ghetele mi s-au stricat trebuie să le cos. Azi sunt de gardă la noapte la spital [...]

Gândul la soție, la mama și la casă mă chinuie din ce în ce mai tare.

„Cu greu puteai să îi recunoști pe cei pe care cândva îi știai bine“

Maksymilian Trzepalka: Au venit ofițerii și civilii din Szepietowka [În Szepetiowka, regiunea Chmielnicki, R.S.S. Ucraineană, se afla unul dintre lagărele destinate ofițerilor și soldaților polonezi luați în captivitatea sovietică – *n.t.*] [...] Au fost cazați în biserică. Când am ajuns acolo, am văzut un tablou al sărăciei și deznădejdii: toți cei de pe priciuri murdari, nebărbieriți îți venea să plângi, pentru că arătau ca ultimii cerșetori, încât cu greu puteai să îi recunoști pe cei pe care cândva îi știai bine.

21 noiembrie

Florian Nowakowski: Niciun fel de speranțe.

Wlodzimierz Woyda: Ora 20.00 după munca de peste zi stau întins pe prici și mușc o bucată de zahăr. Ceartă la cinema. Nu m-am dus pentru că nu am avut chef [...] Permisiunea de a scrie scrisori oprită. De ce?!

Pawel Brus: Ger până la –6°. Un chiromant, cel care ghicește în palmă, prevestește în sala noastră mică. Mie îmi prevestește că voi trăi 68 de ani, lui [Jan] Wowra 80 de ani. Vede o stea în palma mea, de unde concluzionează o viață care se aranjează cu greu. Sublocotenenții nu au plecat disperarea crește.

Adam Solski: Am avut un vis cumplit. Am visat că a venit la mine soția, Felka, Maryna, undeva în locul unde suntem cazați și mi-a declarat că „răposata“, cum ar veni, Danka, a murit în timpul unei operații sau a unui avort [...] 0 (zero) despre cei mai dragi nouă, adică despre Danka, Ewa, mama sau Janek și Stefi niciun fel de știri.

În ceea ce privește plecarea sau sfârșitul „turismului“ prin U.R.S.S. nu se întrevede nimic. Oare ne vor preda nemților? Oare unde vom sta, aici sau în Germania? Se apropie iarna grea, iar noi fără ghete și haine groase! Aici ne promit că vor fi de toate! De-ar fi numai visul de azi un vis urât! Fui!

(*Va urma*)

Traducerea din limba polonă de Ana Maria LUFT

nările de protest, căci ele ar întoarce publicul american împotriva aliatului, Uniunea Sovietică".

Sindicatul Jurnaliștilor Polonezi, prin intermediul președintelui său, a cerut clarificări: „până unde poate să fie dusă campania cu privire la granițele estice și instrucțiuni dacă putea fi inițiată o acțiune decisivă antisovietică. Atitudinea printre membrii organizației era radicală, sindicatul considerând că, în acel moment, era de datoria oricărui polonez din America să nu precupețească niciun efort pentru a lupta împotriva invadatorului vecin din Est.

În rezoluția Conferinței Alianței Naționale Poloneze, din 3-4 aprilie 1943, organizată la Cleveland, cel mai important pasaj, propus să devină mottoul acelei convenții a fost: „Pământul poporului nostru nu va fi cedat niciodată! Nu vom permite ca pământul părinților și bunicilor noștri să fie micșorat!".

La întâlnirea consiliului director al Uniunii Romano-Catolice Poloneze, din 12 aprilie 1943, s-a discutat și problema „cererilor imperative ale Uniunii Sovietice, care pretindea jumătate din Polonia, inclusiv orașele: Lwow, Tarnopol, Stanislawow, Vilnius, Bialystok, Nowogrodek și Polesie [...] Poziția guvernului sovietic și a presei comuniste din S.U.A. sunt agresive, ducând la lipsă de armonie în eforturile comune ale Aliaților de a înfrânge Germania, Japonia și Italia".

S-a redactat o rezoluție, adresată președintelui american, Congresului și presei, în care se afirma „marea speranță că Statele Unite,

Tadeusz Bielecki

împreună cu Anglia și alte națiuni Aliate, vor înfrânge planurile atât ale dușmanilor, cât și ale aliaților lor, care, astăzi sau în viitor, vor încerca să pună stăpânire pe pământuri străine".

La 3 iunie 1943, ambasadorul polonez în S.U.A., J. Ciechanowski, a informat Ministerul de Externe din Londra că „unele cercuri politice americane și-au exprimat preocuparea ce vor face polonezii americani, care, în majoritate, sprijineau Partidul Democrat și pe președintele Roosevelt, în condițiile în care Guvernul american nu dădea dovadă că ar apăra interesele polonezilor, ci, dimpotrivă, cel puțin în aparență, sprijinea Rusia Sovietică".

Săptămânalul comunist *Glos Ludowy* din 5 iunie 1943, legat de publicația similară de la Moscova (*Wolna Polska*), informa că un grup de polonezi americani susținea declarația profesorului economist Oskar Lange (1904-1965), de la Universitatea Columbia, apărută pe fundalul disputei sovieto-poloneze și publicată de *New York Herald Tribune* la 29 aprilie 1943. Respectivul grup de polonezi americani afirma: „Alarmați de cererile Guvernului polonez din exil, pe care le considerăm împotriva intereselor poporului polonez și capabile să rupă unitatea Națiunilor Unite, confirmăm cele spuse în declarație [a profesorului Oskar Lange]. În același timp, suntem de acord că singurii care trebuie să fie considerați răspunzători pentru ruptură sunt susținătorii lui Hitler din Guvernul polonez, care nu reprezintă în niciun fel adevăratele sentimente ale poporului polonez, care luptă pentru predarea necondiționată a puterilor Axei". Organizațiile semnatare aveau o pondere redusă în rândul polonezilor americani.

Premierul Mikolajczyk (primul din dreapta) și ambasadorul Jan Ciechanowski (primul din stânga), într-o vizită la Departamentul de Stat

(Va urma)

Traducere din limba engleză de Theo STĂNESCU-STANCIU

ministrului cu privire la granița estică a Poloniei. Iar în numărul din 29 decembrie, ziarul prelua o știre a unei agenții de presă, potrivit căreia „Londra este de părere că Polonia trebuie mai întâi să ajungă la o înțelegere cu Rusia înainte de a obține ajutorul Aliaților".

Mai întâi refacerea statului

Arhivele Institutului Hoover adăpostesc o importantă colecție de materiale cu privire la situația diasporei poloneze din America. Cele mai vechi documente datează din 1943, dar cuprind și informații referitoare la anii anteriori. Pentru cercetătorii istoriei polonezilor din America sunt extrem de importante, deoarece reprezintă perspectiva poloneză, fiind emise de diplomații și reprezentanții Guvernului polonez din exil.

Printre documentele colecției, există mărturii cu privire la Leon Krzywicki (1859-1941), liderul sindicatului polonezilor din S.U.A. Leon Krzywicki spunea că dorea să obțină o audiență la președintele Roosevelt, în cursul căreia urma să îi facă o descriere pozitivă premierului Mikolajczyk. Autorul informării, dr. Lipa, consulul general din Chicago, i-a raportat ambasadorului de la Washington, Ciechanowski: Krzywicki mi-a propus să înființăm un comitet care să strângă laolaltă cele mai influente figuri ale diasporei poloneze, comitet care să fie capabil să îi ofere primministrului un ajutor consistent în toate domeniile în care este necesar și, mai ales, asistență în orice problemă privind Polonia, când este solicitat, în ideea de a forma un curent favorabil Poloniei, atât din tabăra liberalilor, cât și în a conservatorilor".

La rândul său, consulul din Detroit, Stanislaw Angerman, a trimis, la 6 februarie 1943, ministrului Informațiilor și Documentării de la Londra o revistă a presei poloneze din America, care arată că în zilele anterioare, presa poloneză din America abordase chestiunea granițelor Poloniei. Era citată publicația *Dziennik Polski*, din 18 februarie 1943, în care apăruse un lung articol semnat de Tadeusz Bielecki (1901-1982), liderul național-democraților, care aborda din nou „problema frontierelor poloneze". Bielecki afirma că, așa cum partidul său arătase în repetate rânduri, principalul obiectiv al Guvernului în exil era să lupte pentru teritoriul statului polonez. El cerea ca întregul efort să fie axat pe problema reconstrucției, rămânând ca sistemul economic, social și politic să fie decis după refacerea statului. Se preciza în detaliu până unde trebuia să ajungă frontierele Poloniei, pentru a evita pe viitor o catastrofă similară.

Americani de origine poloneză contribuie la ajutorul de război pentru Polonia ocupată

„Pământul poporului nostru nu va fi cedat niciodată!"

Dr. Ripa transmitea la 27 februarie 1943 Ministrului de Externe de la Londra că „polonezii din America, prin intermediul celor mai importante organizații, Consiliul Americanilor Polonezi, prin Sindicatul Jurnaliștilor Polonezi din America și Asociația Femeilor Poloneze, au declarat în fața mea că doresc să se angajeze să sprijine cât mai mult Guvernul în actualele sale discuții cu reprezentanții Guvernului sovietic cu privire la granițele estice".

Președintele Consiliului a subliniat că acesta este gata să întreprindă următorii pași: „1. să adreseze un memoriu Casei Albe și celor mai importante personalități americane, indicate de Guvernul polonez; 2. să inițieze o campanie de presă pe întreg teritoriul american; 3. să redacteze o rezoluție pe această problemă, pe care să o trimită atât polonezilor, cât și presei americane și internaționale; 4. în cazul în care vor primi instrucțiuni, Consiliul este gata să organizeze manifestații de protest împotriva deciziilor Uniunii Sovietice". Într-o discuție personală, vicepreședinta Consiliului, doamna Honorata Wolowska, spunea că „orice acțiune ar fi binevenită, mai puțin adu-

1915

André Chéradame

Grădina Cișmigiu

La Paris, Georges Lacour-Gayet, președintele Asociației de prietenie franco-române, organizează conferința „România și Transilvania", unde L. Barthou, fost prim-ministru, susține că România are cereri legitime și trebuie ajutată de diplomația Antantei pentru îndeplinirea idealului național și respectarea sentimentului onoarei. *Le progrès*, din Lyon, prevede intrarea României de partea Antantei, comparând miza Franței (Alsacia-Lorena) cu cea a României (Transilvania).

André Chéradame, ziarist francez trăitor în România, explică intențiile nemților: pace onorabilă, sporirea influenței social-democrației germane asupra socialismului universal și, mai concret, pace separată cu Rusia; apoi crearea a două state independente, Polonia și Rutenia, unde să-i înghesuie pe evreii și slavii din Germania. Ideile acestea sunt reluate o dată în plus de cartea apărută acum, *Germania mare și Europa în 1950*. Capul răutăților e, fără îndoială, kaiserul Wilhelm al II-lea. Notele de psihologie imperială, ale lui Jules Dohem, argumentează în acest sens: împăratul e stăpânit de un imens orgoliu, are o inteligență medie, pusă în slujba unei culturi mecanice și prea puțin idealiste. E un veleitar, un închipuit, un spirit mediocru.

Evenimentul care rupe, pentru români, monotonia războiului purtat în afara hotarelor lor rămâne, desigur, intrarea în luptă, la 5 mai, a Italiei. Aceasta anunță că dispune de trei milioane de combatanți. Mișcările de stradă sunt remarcabile; la Milano ies 100.000 de oameni care strigă cam necugetat: „Trăiască războiul!". Li se alătură și români aflați acolo, purtători a 30 de steaguri ale țării lor. Puterile Centrale reacționează dur; nemții scriu, într-o publicație berlineză: armatele reunite germano-austro-ungare vor avea grijă ca italienii să se trezească cât mai curând din visul de astăzi. Kaiserul adaugă și el: armata italiană e formată din derbedei și cântăreți la mandolină. Împăratul Franz Joseph dă un *Manifest către popoarele sale*, acuzând Italia de perfidie, căci a progresat vreme de 30 de ani pe spinarea Imperiului.

Românii însă primesc vestea intrării Italiei în război cu entuziasm, văzând parcă în acest gest o premisă pentru așteptata decizie a autorităților lor. În Cișmigiu se adună 30.000 de oameni pentru o manifestație pro-italiană, la apelul următoarelor organizații: Liga Culturală, Legiunea ardeleană, Dacia Traiană, Cercul comercial, Societățile Macedo-română, Gloria, Broșteni, Școala italiană, Liceul „Sf. Sava", Federația de gimnastică. Au luat cuvântul: N. Filipescu, C.I. Istrati, V. Lucaci, baronul Fasciotti (ministrul Italiei la București).

Elena Bacaloglu, după ce în anii precedenți conferențiase în Italia pe diferite subiecte privind istoria și obiceiurile românilor, acum publică volumul *Per la grande Rumania*, o antologie a articolelor apărute în *Il Messagero di Roma*, privind cauza românilor din Transilvania. Giuliano Bonacci, în *Corriere della Sera*, publică un studiu plin de laude la adresa armatei române, expresie strălucită a virtuților rasei latine carpatice. În fine, un jurnalist optimist își informează cititorii că acum Italia își croiește noi frontiere, între care va încorpora Trieste și Istria. Astfel, românii trăitori acolo devin cetățeni italieni.

Ce fac românii, între îngrijorarea stârnită de acțiunile ofensive ale Centralilor și entuziasmul generat de gestul italienilor?

Așteaptă, într-un mod lucrativ. Astfel, cumpără 20 de vagoane de material sanitar și 500 de vagoane de zahăr de la Berlin, iar din monarhia bicefală 5.000 de vagoane de cărbune. Totodată, vând petrol rafinat

GEORGETA FILITTI

România n-a intrat încă în război. Urmărește însă cu grijă ce se întâmplă în cele două tabere și în același timp e supusă unei formidabile presiuni mediatice spre a se decide de partea cui trece. Între timp, viața își urmează cursul cu felurite preocupări pașnice: distribuirea premiilor Academiei, concerte, conferințe, expoziții, organizare de școli sătești, reabilitări edilitare, șantiere arheologice.

Războiul e o realitate ce se consumă dramatic în Europa de aproape zece luni. Românii urmăresc plini de îngrijorare declarațiile oamenilor lor politici, fiind în același timp victimele unui război mediatic. Și asta pentru că fiecare tabără aflată în conflict dorește să-i atragă de partea ei. Motivațiile sunt generate atât de situația prezentă cât și de antecedente istorice: pentru că nevoia de carne de tun, de resurse economice ori de trasee strategice este inerentă. Totodată, orientarea românilor, chiar dacă nu generală, spre Occident, în primul rând spre Franța, este sesizabilă încă din secolul al XVIII-lea. Dinastia română, de origine germană, a orientat țara spre aranjamente ferme, de natură militară și economică, cu spațiul german. Espectativa românilor e un bun prilej, și pentru unii și pentru alții, de a-i atrage de partea lor. Englezii ating un punct sensibil al mentalului lor când susțin, în coloanele ziarului *Times*, că o pace separată cu Austro-Ungaria ar fi imorală, atâta vreme cât asupresște popoarele dintre hotarele sale. Se subînțelege că războiul purtat de forțele Antantei trebuie continuat până la eliberarea acestor popoare, în speță a românilor transilvăneni. Unele foi engleze (*The New Stateman*) sunt mai drastice: de fapt, românii din Regat așteaptă eliberarea conaționalilor lor din Transilvania de alții, fără să facă ei înșiși ceva. Iar *Forthnightly Review*, în articolul *Atitudinea României și viitorul ei*, declară: România e la răscruce, trebuie să se decidă, nimeni nu o poate ajuta dacă nu se ajută singură.

1915

Elena Bacaloglu

Piața Sfântul Gheorghe, din București

Foca; la fel, și bătaia anuală a câinilor, la Roma, pentru că n-au apărat Capitoliul, la București pentru că așa e tradiția... Conferința s-a publicat în *Revue politique et littéraire*. La Galați se organizează o seară literar-muzicală, patronată de Elena Văcărescu. Aceasta își recită poezia *Drapelul*, iar I. Nona Ottescu conferențiază despre Marseieză.

George Enescu strânge din concerte 30.000 lei pentru orga Ateneului, pe care îi depune la Banca Națională.

Se deschid expozițiile „Furnica" (industrie casnică), cea a Zoiei Damian, „Principiile artei decorative", a Societății ortodoxe a femeilor române (de broderii). Apoi bazarele „Cultura" și „Ajutorul femeii".

Salonul oficial de pictură, prezidat de Costin Petrescu, e vizitat de Regina Maria, care cumpără mai multe tablouri. Și ministrul V.G. Morțun își deschide colecția pentru o vizită regală. El adunase opere ale lui Th. Aman, N. Grigorescu, I. Andreescu, G.D. Mirea, Șt. Popescu, C. Cuțescu Storck, P. Verona, N. Vermont, Gh. Pătrașcu, Chimon Loghi, Șt. Luchian.

Domeniile Coroanei rămân o pildă de urmat. Acolo se organizează școlile după metoda italiencei Maria Montessori (cartea ei este tradusă acum de prof. Buțureanu, de la Iași). Funcționau astfel 41 de școli primare, două de menaj (la Brătulești-Cocioc și Sadova) și 40 pentru adulți. Suveranii contribuiseră cu 23.000 de lei pentru dotarea bibliotecilor lor. Practica elevilor se făcea pe terenuri ce însumau 50.000 ha. Cei merituoși primeau animale de lapte și de tracțiune. Alte 28.000 ha erau exploatate de țărani. Pe domenii funcționau 12 bănci populare.

În materie de sănătate, Societatea pentru profilaxia TBC trimite copii din familiile afectate în tabere la munte. Apoi în această lună se ridică al treilea azil pentru femeile sărace însărcinate.

Maica Smara organizează, după un model occidental la modă, școli în aer liber. Gestul ei, încuviințat de unii părinți, e contestat de spăimoși: elevii sunt distrași de zborul păsărilor, de zgomotul străzii, de vecini...

Municipalitatea Capitalei decide să reconfigureze parcul Cișmigiu: se micșorează o alee, se adaugă ronduri cu coloane și se ridică ruine artificiale ale unui palat brâncovenesc. Până la finisarea lucrărilor, o mare expoziție de trandafiri la restaurantul „Monte Carlo", ca și pe schelele construcțiilor pune o pată frumoasă de culoare pe bătrâna grădină.

În fine, publicul află de descoperirile de la Callatis (Mangalia): un zid de 400 m, cu două turnuri și coloane de marmură, din secolul al VI-lea (în vremea împăratului bizantin Justinian).

Curiozitățile, care altă dată făceau deliciul cititorilor, au acum o tentă ironic-amară și se referă la neglijențe, șmecherii, mici necuviințe practicate cu seninătate de români. Așa, fiscul scoate la vânzare mobilele din castelul Iuliei Hasdeu de la Câmpina, pentru că nu se plătiseră taxele de succesiune de 910 lei. Hingherii nu prindeau câinii vagabonzi, alegându-i doar pe cei de lux, scăpați din lesă, pentru că de la stăpânii acestora primeau imediat o răscumpărare grasă. Bătaia cu flori, imitație a celor de pe Coasta de Azur, era aspru criticată de oamenii de cultură, în frunte cu N. Iorga. Motivul? Participantele nu erau chiar toate de o moralitate ireproșabilă. Totuși, Societatea pentru profilaxia TBC, amintită mai sus, își procura acolo fonduri vânzând câte o floare albastră. Inaugurarea bustului poetului Șt.O. Iosif, din Parcul „Carol", are ca punct de atracție nu ceremonia în sine, ci lupta unui toreador cu taurul... ■

Hotel Athénée Palace, în 1915

Maica Smara

1915

Centralilor, explicându-și gestul (la criticile apărute în *Le Figaro*): România are o criză de supraproducție. La fel, le trimite porumb, din aceleași considerente. Doar că n-au fost cantități semnificative, pentru că lipseau vagoanele de cale ferată...

Rațiunile negustorești nu-i împiedică pe vameși să urmărească atent tranzitul german prin România. Lăzile cu bere müncheneză, destinate Bulgariei, se dovedesc de fapt a fi pline de bombe cu gaz asfixiant. Ca să le camufleze și mai bine, însoțitorii lor cereau gheață în gările românești, ca să mențină berea rece. Altă dată, aceleași bombe sunt declarate „obiecte diplomatice", destinate oficiului diplomatic german de la Istanbul (*Dimineața*). Din păcate, nu toate aceste încălcări ale regulamentelor internaționale sunt surprinse de funcționarii români. În Bulgaria ajung destule trenuri cu materiale de război, deoarece vagoanele au fund dublu.

Luna pare mai săracă în informații privind pregătirile propriu-zise de război ale țării. Face excepție construirea unei stații TFF și colecta pentru obiele necesare soldaților. Se adună astfel 19.000 de perechi. Amenințările sporesc însă de la o zi la alta. Potrivit aceluiași ziar *Dimineața*, ungurii minează trecătoarea Lainici și 200.000 dintre ei și-au ridicat corturi pe crestele Carpaților. Există și un suport propagandistic: un articol din *Le genevois* vorbește de afișele de pe zidurile caselor din Cluj și Turda: „România a declarat război Rusiei!" Ai noștri răspund cu alocarea unui fond de 490.000 lei pentru drumuri strategice neprecizate.

Chiar dacă societatea românească este aparent împărțită între simpatizanți proantantiști și cei ai Centralilor, balanța înclină tot mai mult spre cei dintâi. Și ilustrativă în această privință este izolarea politică tot mai accentuată a lui Alexandru Marghiloman. El declarase, în repetate rânduri, că alăturarea românilor la Antantă ar fi „cea mai nenorocită aventură". Pierderea majorității aderenților, cum constată *Epoca*, face să i se ceară demisia de la președinția Partidului Conservator. Foaia *La Roumanie* vorbește de primul român ucis de nemți, cu referire la decesul moral al omului politic. Reacția acestuia e într-un fel emblematică: refuză să demisioneze, după ce comitetul executiv îi retrăsese încrederea, și cere convocarea unui congres. Când congresul are loc, la finele lunii, 200 dintre cei 305 delegați ar fi votat în favoarea lui. La o anchetă a *Epocii* rămân doar 180, căci restul erau absenți, nume repetate, persoane lipsite de calitatea de votanți, contestatari ai propriilor semnături ș.a. De fapt, din „statutul medieval" al partidului, cum constata un ziarist, Marghiloman nu mai putea conta decât pe Th. Rosetti, Titu Maiorescu și C.C. Arion.

România profundă rămâne dincolo de gâlceava politică. Sunt notabile acțiunile culturale și sociale: manifestările Academiei, conferințele în țară și străinătate, evenimentele muzicale, expozițiile, bazarele, inaugurarea unor colecții, bilanțul unor gospodării model, profilaxia TBC, reabilitările edilitare, descoperirile arheologice.

Sunt decernate premiile Academiei, între care „Vasile Adamachi", lui C. Gane pentru lucrarea *Amintirile unui holeric*, și „Eliade Rădulescu", lui Gala Galaction, pentru *Bisericuța din răzoare*.

La Sorbona dr. Istrate conferențiază despre *România. Trecutul, prezentul și viitorul ei*, unde constată că nicio limbă neolatină n-a păstrat atâtea elemente din fondul latin. Apoi amintește de tradițiile romane perpetuate în spațiul românesc: călușarii (răpirea Sabinelor), bocitoarele (trecerea râului Styx), Caloianul,

Mileva și Albert, lângă fiul lor, Hans-Albert

Albert Einstein, născut la Ulm, în Germania, la 14 martie 1879, a fost căsătorit de foarte tânăr cu o colegă de facultate, Mileva Maric, o studentă la fel de eminentă ca el, dacă nu chiar mai aplicată, pentru că ea își lua notițe când Albert lipsea de la cursuri și apoi i le împrumuta chiulangiului. De origine sârbă, singura fată din anul Universității Politehnice din Zürich, unde era student Albert, era mai mare decât viitorul fizician cu patru ani, șchiopăta ușor, părea anostă la prima vedere, dar avea o minte de autentic matematician. La analiza ulterioară a corespondenței cuplului s-a făcut mult caz de câteva formule folosite de savant când se referea la teoria relativității: „munca noastră", „lucrările noastre", iar un respectat om de știință declara că pe unul dintre studii el văzuse ca nume de autor și „Marity", o versiune a numelui de familie Maric, lângă cel al lui Albert Einstein.

Un mariaj livresc...

Cert este însă că nu s-a păstrat nicio scrisoare care să ateste că ei au lucrat împreună la teoria relativității, cu atât mai mult cu cât Mileva, cu care Albert convieţuia din 1898 și se căsătorise în 1903, născuse în 1904. Era așadar ocupată cu gospodăria familiei și cu micul Hans-Albert, de numai un an, când teoria relativității era făcută publică. S-au păstrat scrisori în care Mileva se plângea că greu reușea seara, din cauza oboselii provocate de grijile de peste zi ale casei, să mai ia în mână o revistă științifică.

În 1902, în afara căsătoriei, pe care o tot amânau, pentru că mama lui Albert nu o agrea pe tânără, Mileva și Albert au mai avut o fetiță, Liserl, pe care mama ei a dus-o acasă la ea, la părinți, în Serbia, la Novi Sad, și despre care biografii marelui fizician nu știu mai nimic. Dar Mileva Maric a fost, fără putință de tăgadă, un cercetător promițător, cu care Albert a putut dezbate ideile științifice ce îl frământau și pentru a cărui inteligență a avut realmente considerație. În 1921, când Einstein a luat Premiul Nobel pentru fizică, Mileva a primit remunerația echivalentă, conform clauzelor din acordul de divorț. Se despărțiseră oficial în 1919, deși nu mai locuiau de vreme bună împreună, își făceau vacanțele separat. Mai aveau un băiat, Eduard, născut în iunie 1910 și care îi semăna leit tatălui. Copiii rămăseseră în grija mamei.

Mulți prieteni ai cuplului au vorbit și despre accesele de gelozie ale Milevei, care au contribuit și ele la destrămarea căminului, oricum încercat de distanță. Einstein era deja profesor la Universitatea din Berlin, în vreme ce Mileva rămăsese în Elveția. S-a speculat chiar, în unele biografii ale fizicianului, pe ideea că succesul lui ar fi eclipsat cariera ei de strălucită cercetătoare. Oricum, fericirea dispăruse demult din viața celor doi. Albert, care o numise cândva „mâna mea dreaptă", o ruga în epistole doar să nu-l vorbească de rău față de copii. Mileva va trăi până în 1948, la Zürich.

Fizicianul își găsise confortul, mediul adecvat studiului, lângă o verișoară îndepărtată, Elsa Lowenthal, divorțată, după 12 ani de mariaj, și cu două fete, Ilse (1897-1934) și Margot (1899-1986), pe care le va adopta oficial după căsătorie. Ele vor purta numele Einstein, și nu pe al tatălui lor

Cuplul Elsa și Albert Einstein

ALBERT ȘI MARGARITA

FLORENTINA DOLGHIN

Prezența la rubrica Iubiri celebre **a marelui savant Albert Einstein – imaginea modernă a geniului, a inteligenței, de la a cărui dispariție s-au comemorat în luna aprilie 60 de ani ar putea contraria. S-a vorbit despre el, eventual, ca despre un excentric, nu despre un pasional. Altfel cum să scoată limba posterității un savant serios, care în 1905, „annus mirabilis", cum îi spunea el, a elaborat teoria relativității ($E=mc^2$)? În timp însă, el a căpătat un aer de fascinație, al cărei efect s-a răsfrânt asupra femeilor. Albert Einstein a devenit un cuceritor, un bărbat grizonat care, cu tăișul minții lui, le-a putut seduce.**

Automat, la pronunțarea numelui său, pe retină ne apare fotografia clasică, cu părul vâlvoi, nepieptănat și cu limba scoasă. Nici pe departe un Don Juan sau un Barbă Albastră. Când era tânăr și lucra la Oficiul de Brevete din Berna, iconografia l-a păstrat însă ca un cuminte și îngrijit funcționar, purtător de costum și cravată, cu părul tuns, de lungime normală, cu ochi căprui, vioi, de înger, „în care când râdea prindeau să joace drăcușori și care te priveau cu o sinceritate francă, fără niciun gând ascuns" – cum scrie un contemporan –, cu un nas acvilin și fața smeadă. De unde totuși reputația de Don Juan? În mod cert, Einstein nu a fost bărbatul unei singure femei. Teatrul Național din Nisa a prezentat, în stagiunea 2007-2008, un spectacol de operă intitulat Einstein și Margarita, **iar studiourile Mosfilm au realizat în martie 2013 un serial consacrat triunghiului conjugal în care a fost implicat.**

Într-un moment de relaxare, între prieteni Margarita Konionkova (în picioare, în spate), Einstein și soția, Elsa

ceton Einstein s-a bucurat de prietenia unei bibliotecare devotate, Johanna Fantova, pe care o cunoscuse încă la Berlin, în 1929, și care îl urmase în America zece ani mai târziu. Puteau fi văzuți împreună la concerte, navigând împreună pe mare, la festivitățile curente, iar Fantova este cea cu care savantul și-a aranjat biblioteca personală și tot ea cea care a păstrat poeziile și notițele lui, pe care le-a ordonat și publicat postum.

... și un triunghi conjugal acceptat...

Dar dragostea adevărată fizicianul de geniu a cunoscut-o abia la 56 de ani. Margarita, o femeie foarte atrăgătoare, soția sculptorului sovietic Serghei Konionkov, a fost cea care i-a cucerit inima. S-a vorbit despre această frumoasă poveste de dragoste în 1998, cu ocazia unei licitații la casa Sotheby's a arhivei familiei Konionkov, care conținea, între altele, mai multe scrisori trimise de Einstein iubitei lui la Moscova. Nouă dintre ele, scrise în limba germană, s-au licitat la New York (contra sumei de 350.000 de dolari).

Margarita Konionkova, născută Voronțova, era mult mai tânără decât soțul ei. Era o fire independentă, călărea foarte bine și vorbea cinci limbi străine. Se căsătoriseră în 1922 și foarte curând părăsiseră Uniunea Sovietică cu destinația Statele Unite, unde Konionkov participa la o expoziție de artă rusă și sovietică. Sejurul cuplului în America trebuia să dureze câteva luni, dar va dura 22 de ani. De ce? Soții Konionkov nu erau dușmani ai puterii sovietice. Când au revenit acasă, Stalin a pus la dispoziția lor un vapor întreg pentru a transporta sculpturile realizate de Konionkov în America. Iar la Moscova soților le-a fost repartizat foarte repede un frumos apartament central și sculptorului un atelier spațios. Acest gen de primire semăna cu cel rezervat agenților de informații care îndepliniseră o misiune foarte importantă.

Versiunea aceasta a fost pentru prima oară lansată în 1995, de fostul general Pavel Sudoplatov. În opinia lui, Margarita Konionkova a fost agentă sovietică de informații (nume de cod Lucas). Spusele lui nu au fost ulterior nici confirmate, nici infirmate. Rămâne însă cert faptul că, legat de cercetările pentru definitivarea bombei atomice, proiectul Manhattan, serviciile secrete sovietice aflaseră care erau fizicienii de renume din lumea occidentală implicați, inclusiv câștigători ai Premiului Nobel, spune Sudoplatov, și titani ai științei, ca Albert Einstein. De asemenea, a fost larg comentată, mai târziu, scrisoarea lui Einstein către președintele Roosevelt, atunci secretă, în care savantul îl îndemna încă din 1939 să cerceteze posibilitatea utilizării energiei nucleare pentru a construi o armă de război.

Mulți bărbați oftaseră în acei ani după frumoasa Margarita Konionkova. Compozitorul Rahmaninov, pictorul Vrubel, cântărețul Șaliapin au făcut parte din lista nici pe departe completă a curtezanilor ei. Odată ajunsă în S.U.A., Konionkova, arborând toalete luxoase, strălucea în cercurile boemei americane, stabilind foarte ușor contacte cu bărbații influenți ai momentului.

... din rațiuni de stat

Cu Einstein doamna Konionkova s-a întâlnit prima oară în

Serghei Konionkov în atelierul lui, lucrând sub privirile soției

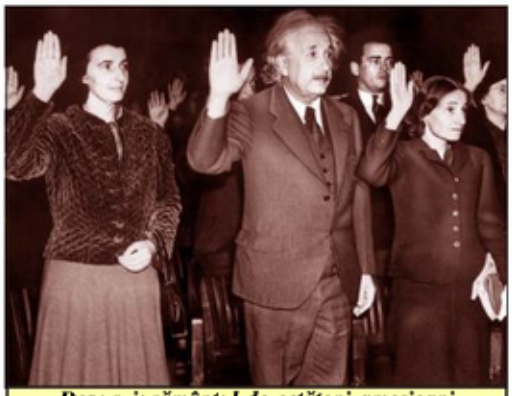

Depun jurământul de cetățeni americani (de la stânga la dreapta): Helen Dukas, Albert Einstein, Margot

natural. Se zvonea chiar că Einstein i-a făcut avansuri la început Ilsei, care avea numai 22 de ani, fiind mai tânără decât el cu 18 ani.

Căsnicia celebrului savant cu Elsa – cu care, practic, Albert a întreținut inițial o relație adulterină –, începută în iunie 1919, anul divorțului de Mileva, și durând până la moartea doamnei, în 1936, a fost liniștită și fericită, pentru că verișoara, știindu-l foarte bine din copilărie și având simțul umorului, i-a tolerat toate escapadele amoroase. Cu devoțiune, Elsa, cu trei ani mai mare decât el, îi pregătea în fiecare dimineață cada pentru baie, în vreme ce el, în halat și papuci, cânta la pianul din sufragerie. Apoi îl anunța: „E gata, Albert!“, așa îi pronunța Elsa numele.

... un altul, confortabil...

Mai târziu, ca soție, Elsa l-a însoțit în numeroasele călătorii prin lume, când prestigiul profesorului, laureat al Premiului Nobel, făcea ca toate universitățile mari să și-l dorească la catedră, măcar ca „visiting professor“. Ea i-a stat alături lui Albert în Statele Unite, la Universitatea Princeton, unde el a lucrat în cercetare ani buni. L-a îngrijit ca o soră, nu numai ca o soție devotată, mai ales că era adesea bolnav.

Prima lui cădere fizică a avut loc în 1917: o combinație între un ulcer și afecțiuni hepatice, generate de criza alimentară din Berlin în timpul războiului. Elsa fusese și atunci lângă el, deși el nu era încă divorțat de Mileva. Se ocupase de stricta lui dietă, recomandată de medici, care îl enerva cel mai tare. Dar nici măcar ea nu reușise să-l dezbare de obiceiul nocivei pipe, pentru care fizicianul avea o adevărată pasiune. Savura toate etapele, de la alegerea tutunului la umplerea pipei, și considera pipa esențială pentru gândire și pentru cunoașterea lumii înconjurătoare, deși era conștient că ea îi afecta sănătatea. Crizele au revenit cu intensitate în 1928. Din nou, Elsa a vegheat la căpătâiul bolnavului.

Altfel, desele lui invitații și primiri cu pompa de rigoare la universitățile străine și de personalități din lumea întreagă o oboseau și iritau pe Elsa. „Eu nu sunt decât o simplă gospodină și nu mă interesează această paradă stupidă – se plângea ea soțului. Dacă tu faci o greșeală de etichetă sau procedezi cum te taie capul, ți se trece cu vederea. Eu sunt permanent tachinată în ziare. Știindu-se că sunt mioapă, s-a scris și că în loc de salată am mâncat frunzele verzi de la florile așezate pe farfuria mea“.

Biografii savantului subliniază atracția pe care o simțeau femeile față de el. În timpul mariajului cu Elsa Lowenthal, Albert a fost bun prieten cu Betty Neumann, nepoata unei cunoștințe. În ianuarie 1924, el, bărbatul, altfel introvertit, chiar și la acea vârstă, îi scria lui Betty: „Din moment ce nu pot alerga după tine, unica mea speranță rămâne să te întâlnesc accidental… râzi de mine, bătrânul pișichier… găsește-ți pe cineva cu zece ani mai tânăr, care să te iubească la fel de mult ca mine“.

Tot biografii i-au înregistrat și spre bătrânețe aventuri. Helen Dukas, o șvabă din sud-vestul Germaniei, o fată stângace și tăcută, care emigrase cu el în S.U.A., odată cu venirea la putere a partidului lui Hitler, a lucrat ca secretară a lui din 1928 până la moartea fizicianului, în 18 aprilie 1955. Și se spune că nu i-a fost numai secretara și prietena devotată care l-a îngrijit după moartea Elsei. La Universitatea Prin-

Fizicianul împreună cu Johanna Fantova, într-o plimbare pe lac

Chipuri uitate

Pictura românească modernă, la începuturile sale, în prima parte a secolului al XIX-lea, n-a fost prea bogată nici în nume, nici în opere de artă. Dar în câteva decenii, atunci, am intrat în... Europa Occidentală.

PICTORUL MIHAIL LAPATTY

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

Printre primii noștri pictori moderni amintim pe Mihail Lapatty. Din păcate, despre el nu se cunoșteau, până de curând, decât puține lucruri. El a fost menționat de istoricii noștri de artă, fără să se mai aducă ceva nou. Și totuși, informații răzlețe despre el au apărut pe ici pe colo, astfel că personalitatea, cât de cât, i s-a putut contura.

Mihail Lapatty s-a născut, fapt cert, la Caracal, probabil în anul 1816. Spunem probabil, pentru că au existat păreri care plasează nașterea sa între 1815-1820 și chiar în 1830. Nici data morții nu se cunoaște cu exactitate. S-a optat, totuși, pentru anul 1860.

Mihail Lapatty a fost „descendentul unei familii levantine, stabilite în Oltenia pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și era nepot de fiu al lui Iordache Lapatty, caimacam la 1780“ – nota Ioan C. Filitti. Oricum, el a fost un tânăr boier oltean care a dispus de largi mijloace bănești. Cum a ajuns să se dedice picturii nu știm. Se pare că la București a fost, pentru scurt timp, elevul lui Carol Popp de Szathmari. Cert este faptul că la sfârșitul anului 1847 se afla la Paris și studia pictura cu Ary Scheffer. De asemenea, pe atunci, făcea parte din Societatea Studenților Români și Scarlat Vârnav îl menționa printre sprijinitorii de vază ai acesteia.

Dintr-un document descoperit și publicat în 1982 de Cornelia Bodea, aflăm că Mihail Lapatty a participat, la începutul lunii martie 1848, la Biblioteca Națională din Paris, la o adunare a membrilor Societății Studenților Români. Atunci s-a hotărât întoarcerea în patrie a fraților Brătianu, Golescu, Romanescu, a lui Nicolae Bălcescu, Costache Negri, Alexandru Aman, Mihail Lapatty, Constantin Lecca, Bolintineanu ș.a. Că Lapatty s-a întors atunci sau nu în țară, ca să ia parte la revoluție, nu știm. Oricum, din documentul respectiv aflăm că el făcea parte din Societatea Studenților Români care studiau în capitala Franței și că împărtășea ideile patriotice ale membrilor acesteia.

Prezența lui Lapatty la Paris este apoi atestată în anii 1850-1860. Tânărul pictor român a trăit „și s-a format în mediul Parisului,

1935. Le-a făcut cunoștință într-un cerc de prieteni Margot, fiica Elsei, ea însăși sculptoriță. Serghei Konionkov trebuia să execute un bust al savantului. Einstein a venit atunci să-i pozeze la atelier. Margarita, care avea 41 de ani, își amintea mai târziu că marele fizician „era un bărbat emoționant de modest și că făcea adesea glume pe seama faptului că nu era cunoscut decât pentru claia lui de păr încâlcit". Ea l-a cucerit de la prima întâlnire și curând au început să se vadă în doi. Se spune că pentru prima oară în viața lui, Albert a început să se preocupe de vestimentație și, în general, de aspectul exterior. Într-o bună zi Einstein a reușit, ce-i drept, cu greu, să obțină de la medicul familiei Konionkov ca acesta să-i spună lui Serghei că „o gravă maladie" a soției lui impune ca ea să se odihnească o vreme într-un sanatoriu. Și așa Margarita a plecat într-o stațiune de munte. Iar Albert, după ea.

Mulți știau despre legătura pasională a celor doi. Soțul înșelat a aflat printre ultimii. Și n-a avut îndoieli cu privire la relația sentimentală dintre soția lui și fizician. Dar, cel puțin din ce se știe până acum, nu putea împiedica întâlnirile lor. Margarita era o femeie independentă, trăia după placul ei. Sculptorul trebuia să se resemneze. Apoi, dacă este adevărat că ea lucra pentru serviciile secrete sovietice, se poate presupune că și-a putut face ușor soțul să creadă că legătura cu Einstein este foarte importantă, că ține de rațiuni de stat.

Margarita și marele fizician

În toamna anului 1945, familia Konionkov s-a întors la Moscova. Înainte de plecare, Einstein i-a dăruit iubitei lui un ceas de aur. Va fi scos la vânzare o jumătate de secol mai târziu la Sotheby's, odată cu arhiva Konionkov. Einstein nu o va uita pe Margarita până în ultimele zile ale existenței lui. „Margarita scumpă! Mă pregătesc să fumez cu pipa pe care mi-ai oferit-o și nopțile în pat scriu cu frumosul creion dăruit de tine", îi scria în 1946. „Nu mai există alte ființe feminine în anturajul meu, dar mi-e egal". Sau se tânguia într-o scrisoare: „Cuibul iubirii noastre are un aer abandonat și dezolant". Or, „cuibul" era biroul fizicianului, care în scrisorile de dragoste folosea și o entitate inventată, „Almar", de la numele împletite ale celor doi. Corespondența lor a durat zece ani, până în primăvara anului 1955, adică până la moartea lui Einstein. Serghei Konionkov s-a stins în 1971. Bătrână și bolnavă, Margarita a rămas singură. A murit uitată de toți, în 1982. ■

Solovin, prietenul de o viață (în centru)

Albert Einstein, Lettres à Maurice Solovine (Albert Einstein. Scrisori către Maurice Solovin), volum apărut la Paris în 1956, a ajutat foarte mult la creionarea biografiei lui Einstein. El conține 53 de scrisori expediate de savant din Berna, Zürich, Berlin, Potsdam, Ostende sau Princeton unuia dintre cei mai sinceri prieteni, matematicianul și filosoful de origine română Maurice Solovin (1875-1958), tânărul sosit în Elveția pentru a învăța științele și artele la Universitate. Solovin, care i-a rămas fidel prieten lui Einstein o jumătate de secol și care adesea îl acompania la flaut pe „violonistul" Einstein, avea să traducă o viață întreagă din germană și din engleză în franceză aproape toată opera savantului. Cele 53 de epistole sunt documente umane, care dezvăluie personalitatea laureatului Premiului Nobel. Grijile bărbatului alternează cu cele ale savantului, preocupările personale și familiale cu cele de ordin filosofic și moral, așa încât ai impresia că-l auzi pe Einstein vorbind, râzând, sau îl vezi supărat. Einstein trimite ultima scrisoare către prietenul său cu mai puțin de două luni înainte să moară. Este neliniștit și preocupat de boala de ochi a lui Solovin și îi cere să-i spună sincer cu ce sumă l-ar putea ajuta.

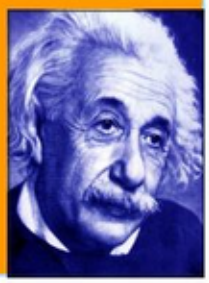

chetiera română, Lapatty a avut ca model pe Maria Cantacuzino, soția, pe atunci, a prințului Alexandru Cantacuzino și care trăia în cele mai înalte cercuri pariziene…

Ary Scheffer, **Autoportret**

În anul următor, 1858, Mihail Lapatty a expus la Salonul oficial de la Paris două tablouri: *Mireasa blestemată* și *Portretul lui Omer Pașa*. Din păcate, lucrările nu au ajuns până la noi și singurele informații despre ele le datorăm tot lui George Oprescu. Acesta afirmă că „titlul primei lucrări nu lasă niciun fel de îndoieli asupra spiritului în care a trebuit să fie tratat. Influența profesorului (Ary Scheffer) este aici și mai completă. Celălalt tablou, portretul, trebuie considerat ca un omagiu către generalul turc, într-un moment în care antipatia românilor față de ruși ajunsese la paroxism".

Moștenirea artistică a lui Mihail Lapatty este extrem de săracă. La lucrările deja menționate trebuie să adăugăm și tabloul *Mihai Viteazul*, aflat acum la Muzeul Militar Național din București. Acesta este o lucrare de mari dimensiuni și reprezintă, în mărime naturală, portretul ecvestru al eroului nostru național. El a fost pictat în anul 1852, la îndemnul domnitorului Țării Românești Barbu Știrbei, și se pare că avea vădite calități artistice. Din păcate, starea de conservare lasă mult de dorit. Profesorul George Oprescu mai amintește și de „un tablou reprezentând pe *Mihai Viteazul la Călugăreni*, [care] a fost reprodus în *Illustration* în 1855… și că s-a făcut apropiere între celebrul *Cuirassier blessé* [Cuirasier rănit] al lui Gericault și opera compatriotului nostru. Nici despre acest tablou nu știm nimic altceva. A. Costin este apoi acela care ne mai dă câteva informații despre Lapatty, dintre care merită, credem, să menționăm pe aceea că „pictorul a făcut mai multe portrete bine apreciate de presa franceză și că la Paris, într-o expoziție particulară, a expus vreo zece tablouri…".

Ultimele informații care merită să fie amintite despre Lapatty le datorăm lui Grigore Grădișteanu și lui C.I. Stăncescu. Astfel, Grigore Grădișteanu (1816-1892), revoluționar pașoptist, refugiat la Paris, l-a cunoscut pe pictor prin 1853. El spune că îl simpatiza, că acesta luase de curând un atelier cu 1.200 de franci, că a avut o ceartă cu pictorul Năstăseanu, că a pictat o icoană pentru biserica română din capitala Franței și că ar fi dorit ca Lapatty să-i facă un portret, dar nu îndrăznea să-i ceară. Cel de al doilea, pictorul C.I. Stăncescu, a ținut o conferință despre Lapatty, la 7 aprilie 1868. El a spus atunci că l-a întâlnit, din întâmplare, pe bulevard, la Paris, în ultima primăvară a existenței sale. „Nalt, blond și învestit c-o eleganță curat pariziană, debil însă și palid ca o umbră…, oscila la cea mai mică adiere a vântului…" Curând după aceasta, a aflat că Lapatty a murit de tuberculoză. Probabil la începutul anului 1860.

Pictor romantic, natură delicată și sensibilă, Lapatty a fost român, fiu al Olteniei. A murit tânăr. Și-a trăit cea mai mare parte a vieții la Paris, unde și-a făcut studiile și a creat. Și-a închinat întreaga viață artei. Moartea sa prematură l-a împiedicat să devină o certitudine a picturii românești. ■

Radio România București fm [98,3 FM]

participând de aproape la ideile timpului, făcându-și despre artă, căreia îi consacrase întreaga sa activitate, o idee mult mai înaltă și mai completă, îndrăznind chiar să se măsoare în expoziții cu francezii de-o vârstă cu el" scria George Oprescu.

Nu știm dacă Lapatty l-a adus în atelierul renumitului profesor și pictor Ary Scheffer pe Theodor Aman, dar, în mod cert, o vreme cei doi valahi au fost colegi. De asemenea, din registrul copiștilor de la Muzeul Luvru, aflăm că Mihail Lapatty a realizat opt copii după tablouri, dintre care trei după Gericault: *Pluta meduzei*, *Cuirasier rănit* și *Ofițerul de vânători călare*, și altele după Delacroix. Nu e imposibil ca el să fi trecut atunci, pentru scurt timp, și prin atelierul lui Delacroix sau cel puțin să-l fi cunoscut personal.

O altă informație despre pictorul român datează din anul 1853, când a fost făcut pitar. Niciun document nu atestă însă venirea sa în țară pentru a-și primi micul rang boieresc… Amintim apoi faptul că în *Românul* lui C.A. Rosetti, din 1858, găsim știrea că „pictorul făcea în Biblioteca Imperială din Paris un portret al lui Mihai Viteazul". Este vorba, probabil, de o litografie după gravura lui Sadeler.

Mihail Lapatty a fost unul dintre primii pictori români care a reușit să expună la Saloanele Oficiale de la Paris din anii 1857-1858. Astfel, la salonul din 1857, juriul i-a admis lucrarea *Eva, buchetiera romană*. Tabloul este semnat și datat 1857. „Titlul nu corespunde însă subiectului. În realitate, este vorba de o tânără româncă și nicidecum de o romană și este conceput nu ca o vânzătoare de buchete, ci ca o alegorie a verii" – preciza George Oprescu. Purtând pe cap un coș cu flori, simbol al abundenței, *Buchetiera* este o femeie tânără, cu gesturi firești și grațioase, iar carnația brațului său ridicat este frumos modelată. „E, în acest tablou, o preocupare de ritm, de compoziție, cu totul neobișnuită, pe vremea aceea, la noi. Dacă portul popular al *Buchetierei* pare factice, dacă faldurile largi ale mânecii sunt adaptate cerințelor compoziționale, cu o sacrificare a veridicului, în schimb întreaga figură păstrează o frumusețe robustă, optimistă, o liniște și o siguranță care dovedesc stăpânirea mijloacelor de expresie" – scria criticul de artă Raul Șorban. Astfel, *Buchetiera*, *Eva*, *Vara* sau *Abundența*, cum dorim să-i spunem, este un tablou bine realizat din punct de vedere compozițional și demonstrează că pictorul cunoștea o gamă largă de mijloace de exprimare artistică.

Buchetiera

În altă ordine de idei, trebuie spus că Remus Niculescu a stabilit că Lapatty a cunoscut tabloul *România revoluționară*, al lui C.D. Rosenthal, pictat la Paris, în 1850, fapt ce i-a sugerat pictarea *Buchetierei*. Tot Remus Niculescu a stabilit că pictorul român s-a inspirat, în mod cert, pentru pictarea tabloului său, mai ales din pânza lui P.P. Rubens, *Familia lui Loth părăsește Sodoma*, aflat la Muzeul Luvru, și, poate, și din altul, pictat în 1854 de Delacroix, care, la rândul său, se inspirase din același tablou de Rubens. Oricum, tot Remus Niculescu a fost acela care a avansat ideea că pentru pictarea tabloului *Eva, bu-*

Cele trei grații, *pictate de Rafael*

al XIII-lea (Papă în perioada 1572-1585) este adoptat în toate țările Europei. A doua construcție este *cânt gregorian,* cânt liturgic din biserica creștină apuseană, codificat de Grigore I cel Mare sau „Sfântul" (Papă între 590-604); acesta și-a lichidat proprietățile de la Roma, a construit Mânăstirea benedictină „Sfântul Andrei" (la anul 575) și, după ce a fost ales Papă, a transformat papalitatea în principala forță a Occidentului. A trimis o misiune în Marea Britanie, a simplificat liturghia (*Sacramentul gregorian*) și a organizat evanghelizarea Marii Britanii.

Gruyère, numele unui sortiment de „brânză fermentată (semi)grasă de vacă, de culoare gălbuie și de consistență moale", nu figurează în DEX. Cuvântul a fost preluat din franceză și are la bază numele unei localități din Elveția, în cantonul Fribourg, unde se fabrica în exclusivitate produsul. Ulterior, procedeul s-a extins în Jura franceză și în Vosges.

Haos (lat. *chaos,* gr. *khaos*) are la bază numele unei divinități din mitologia greco-latină ce personifica spațiul nemărginit din care s-au născut zeii, oamenii și întreaga creație. Cuvântul a evoluat semantic, în secolul al XVI-lea, dobândind semnificația actuală de „confuzie, dezordine completă". În română, cuvântul a fost împrumutat în secolul al XVII-lea din mediogreacă (cf. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*), prima sa atestare fiind în Letopisețul lui Nicolae Costin; în DEX figurează ca împrumut din franceză sau latină.

Harpagon este explicat prin „om avar, zgârcit, zgâriebrânză" (DEX). A devenit substantiv comun, având la origine numele eroului comediei *Avarul* de Molière.

Hatoră „preoteasă care slujea cultul zeiței *Hathor*, prin ritualuri însoțite de muzică instrumentală rituală" este un cuvânt absent din DEX (apare, în schimb, adjectivul *hatorică* în *coloană hatorică* „coloană în arhitectura veche egipteană având capitelul decorat cu patru capete ale zeiței Hathor"). Este evident că termenul vine de la numele propriu Hathor (gr. *Athyr*), zeița egipteană a bucuriei, dansului, muzicii și iubirii, identificată la greci cu Afrodita. Cultul lui Hathor era foarte răspândit în lumea egipteană.

Havaiană este numele unui „instrument muzical cu coarde, asemănător chitarei, cu sunet melodios, lin și tărăgănat". Provine din fr. *(guitare) hawaïenne*, cuvânt având la bază numele arhipelagului american devenit al 50-lea stat al S.U.A. (1959), descoperit de spanioli și redescoperit în 1778 de Cook, care l-a numit Insulele Sandwich. Insulele Hawai, devenite prospere în secolul trecut, adăpostesc baza militară de la Pearl Harbour, punct strategic al americanilor; atacul japonezilor din 1941 i-a permis lui Roosevelt să intre în Al Doilea Război Mondial.

Heliu este un „element chimic din familia gazelor nobile, incolor și inodor, cel mai ușor dintre gazele din atmosferă, întrebuințat la umplerea baloanelor dirijabile, fiind neinflamabil". A fost identificat de astronomul englez Joseph Norman Lockyer, care i-a dat numele după gr. *hélios,* provenit din numele divinității ce personifica Soarele; precedat de Eos (Aurora) și urmat de Selena (Luna), acesta traversează cerul într-un car de foc tras de patru cai.

Hermină se numește un „animal carnivor de talie mică, asemănător cu nevăstuica"; vara are blană cafenie, iar iarna devine albă, fină și lucioasă. Cuvântul are la origine vechiul adjectiv *(h)ermin,* împrumutat din lat. *Armenius mus* „șobolan din Armenia"

Papa Grigore al XIII-lea, portret de Lavinia Fontana, pictorița italiană (1552-1614)

Pastila de cuvinte

Litera G „ascunde“ încă multe cuvinte devenite din nume proprii nume comune, cum am văzut în numărul trecut al revistei, existența lor în vocabular marcând un parcurs cu semnificații istorice.

ALTE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Charles Le Brun, pictură de Nicolas de Largillière (1656-1746)

Goblen este glosat în DEX prin „tapiserie, broderie sau țesătură artistică făcută din fire colorate, reprezentând o imagine plastică“. Este un termen francez având la origine numele unei familii de boiangii celebri, *les Gobelins*, care s-au instalat în secolul al XV-lea pe malul râului Bièvre de la periferia Parisului și cărora le-a urmat o familie de artiști tapiseri aduși din Flandra la începutul secolului al XVII-lea, la inițiativa lui Henric al IV-lea. În timpul lui Ludovic al XIV-lea, tapiseriile produse în acest atelier al Curții regale, condus de Charles Le Brun, se bucurau de mare prestigiu și devin faimoase în întreaga lume. Astăzi, spațiul celebrei „Manufacture nationale des Gobelins“ adăpostește un muzeu al tapiseriei.

Golgotă, cuvânt absent din DEX și din Dicționarul Academiei, înseamnă „drum plin de suferință“, sinonim al lui *calvar*. Amândouă sinonimele vin din franceză (fr. *golgotha*, fr. *calvaire*). Primul cuvânt, *golgotă*, provine de la numele unei coline situate în apropierea Ierusalimului, unde a fost răstignit Iisus Hristos. *Calvar* are, la originea îndepărtată, termenul latin eclezi-astic *calvaria* „craniu“, care traduce cuvântul ebraic *Golgotha*; citez explicația din versiunea românească a Evangheliei lui Matei (27/133): „Și venind la locul numit *Golgota*, care înseamnă «Locul Căpățânii»“.

Grații au fost numite trei femei tinere (Euphrosine, Aglae și Thalia, fiicele lui Jupiter și ale Eurinomei), zeități care, în mitologia romană, personificau grația și frumusețea feminină, ocrotitoare ale iubirii, cântecului și dansului, fiind prietene cu muzele. Cuvântul *Grații* din construcția românească *cele trei Grații* este un neologism care are, la originea îndepărtată, numele propriu lat. *Gratiae* (provenit din *gratia* „grație“). Iconografic sunt prezentate nude (cea din mijloc cu spatele, celelalte frontal); celebră este pânza lui Rafael (1504), aflată la muzeul Chantilly.

Gregorian este un termen care apare în două construcții. Cea mai cunoscută este *calendar gregorian*, atestată la sfârșitul secolului al XVI-lea, când calendarul propus de Grigore

Răpirea Ifigeniei, *tapiserie din secolul al XVIII-lea*

Senatorul McCarthy și spectrul „inventat" al comunismului

CONTROVERSATUL McCARTHY

CĂLIN HENTEA

Filmul Noapte bună și noroc, **regizat de George Clooney în 2005, îl prezintă pe senatorul Joseph McCarthy drept „vânător de vrăjitoare comuniste", plasat în opoziție cu figura luminos-justițiară a jurnalistului postului de televiziune CBS, Edward Murrow. Demonizat constant și fără drept de apel de intelectualitatea americană, senatorul McCarthy continuă să fie considerat de o minoritate naționalistă americană de dreapta un erou care a salvat America de ciuma comunistă.**

La începutul anilor '50, Războiul Rece era o realitate a vieții internaționale, manifestată prin zeci de mii de victime în Războiul din Coreea (1950-1953), prin terorizarea și încarcerarea a milioane de est-europeni sau chinezi în „lagărul comunist", printr-un aprig duel propagandistic între „lumea liberă" condusă de S.U.A. și cei din interiorul Cortinei de Fier dirijați de Stalin.

O carieră obscură

Mulți intelectuali care luptaseră în tabăra antifascistă încă din timpul Războiului Civil din Spania (1936-1939) și apoi în rezistența antinazistă (1940-1945) simpatizau sau chiar au trecut de partea socialiștilor și comuniștilor din Europa. În cercurile artistice și intelectuale, tradițional de stânga, din Franța (Louis Aragon, Jean Paul Sartre, Pablo Picasso) sau din Italia (Roberto Rosselini, Cesare Pavese), simpatiile socialiste sau comuniste se exprimau deschis și înfloreau. Polarizarea dreapta-stânga, capitalism-comunism ajunsese într-o fază în care orice personalitate publică era obligată să opteze pentru înregimentarea ideologică într-o tabără sau alta: neutralitatea, îndoiala, echidistanța politică nu mai erau cu putință. În această confruntare mondială pentru mințile și sufletele oamenilor, S.U.A. și Marea Britanie erau percepute drept cele mai puternice bastioane ale capitalismului încă nevirusate de comunism, ultimele baricade ale democrației liberale.

Proclamarea Republicii Populare Chineze la 1 octombrie 1949, după victoria trupelor comuniste ale lui Mao asupra Guomindangului retras în insula Taiwan, generase o amplă dezbatere în S.U.A. pe tema „Cine a pierdut China?" (*Magazin istoric,* nr. 9/2009), republicanii aruncând vina asupra administrației democrate a lui Harry Truman. Pe acest fundal de maximă încrâncenare și intoleranță ideologică și propagandistică a apărut macartismul. Sordida „vânătoare de vrăjitoare" a senatorului de Wisconsin a avut loc într-un climat în care simpla manifestare a simpatiei pentru „Dușman" – fost nazist, acum comunist, sub titu-

Astronomul englez Joseph Norman Lockyer

(*hermina* era foarte răspândită în Asia Mică).

Hidră este un cuvânt care denumește un „gen de celenterate cu corpul de forma unui sac, care are la un capăt gura înconjurată de 6-8 tentacule și, la celălalt capăt, un fel de disc cu care se fixează pe un suport“ având la origine numele mitologic al unui monstru cu mai multe capete care, dacă erau tăiate, creșteau la loc. Hidra din Leona a fost ucisă de Hercule, ajutat de prietenul său Iolau, care a ars toate capetele pe măsură ce le dobora, tăind în cele din urmă și capul nemuritor, pe care l-a îngropat sub o stâncă. Pollaiuolo a pictat un tablou cu Hercule luptând cu hidra din Leona.

Himeră înseamnă „închipuire fără temei, fantezie irealizabilă, iluzie, fantasmă“. Cuvântul are la originea îndepărtată numele unui personaj mitologic (gr. *Chimaira,* lat. *Chimaera*), un monstru cu cap de leu, corp de capră și coadă de șarpe. A fost învins de Belerofon, ajutat de Pegas, calul său înaripat.

Hipnoză „stare asemănătoare cu somnul provocată artificial prin sugestie, în timpul căreia controlul conștient asupra propriei comportări și contactul cu realitatea slăbesc, rațiunile celui hipnotizat fiind supuse voinței hipnotizatorului“ este un termen care are, și de această dată, la originea îndepărtată, în mitologia greacă, un nume propriu, cel al zeului somnului (*Hipnos*), care apare cu chipul unui tânăr înaripat, ținând în mână o torță și o floare de mac.

Iacint are ca sinonim „zambilă“, dar înseamnă și „piatră semiprețioasă“ (sub forma *hiacint*). La originea denumirii se află numele unui personaj mitologic (*Hyacinthus*), pe care Apolo l-a omorât din greșeală și care a fost transformat în floare. ■

Himera din Arezzo, bronz etrusc

RĂSPUND UNUI CITITOR

Un cititor asiduu al articolelor mele publicate în *Magazin istoric* mă întreabă care este originea a două cuvinte românești: *ceair* și *chitanță*.

Cele două cuvinte nu au nicio legătură între ele. *Ceair* este un cuvânt regional. În cartea lui Emil Suciu consacrată elementului turcesc în limba română se spune că circulă cu sensul „izlaz, pășune, pajiște, imaș“ în Moldova, Muntenia și Oltenia, iar în Dobrogea înseamnă „șes, vale, coastă de deal“. Etimonul său este tc. *çayir* și (învechit) *çiyur.* Cuvântul turcesc s-a răspândit în toate limbile balcanice (bulgară, sârbă, neogreacă, albaneză); este prezent și în aromână, dar și în poloną. Există și o stradă în București numită Strada *Ceairului* și este înregistrat și ca nume de persoană: *Ceairu.*

Chitanță are în limba română origine multiplă. De obicei, se trimite la cuvântul italian *quitanza* (sistemul bancar s-a dezvoltat în Italia și de aceea, după unele persoane, și *monetă* ar fi împrumutat tot din italiană). Nu este exclusă însă din discuție nici originea franceză (*quitance*) sau chiar rusă (*cvitancija*), părere susținută de Al. Ciorănescu, în lucrarea *Dicționar etimologic al limbii române*.

M. S.

în armată. Audierile Armată – McCarthy din 1954, televizate în direct de postul ABC, au durat 36 de zile și s-au terminat cu un fiasco total de imagine pentru temutul vânător de vrăjitoare comuniste, în momentul în care avocatul apărării, Joseph Welch, l-a contracarat cu simpla întrebare: „Chiar nu aveți niciun pic de simț al decenței, domnule?" Vădit încurcat și lipsit de dovezi, McCarthy nu a mai avut replică. În plus, jurnalistul Edward R. Murrow (cel care cu 14 ani înainte transmisese pentru americani la Radio Londra „Bătălia Angliei" contra ofensivei aeriene a Luftwaffe) declanșase în martie 1954 o puternică campanie de demascare a demagogiei și abuzurilor lui McCarthy în cadrul emisiunii sale *See It Now,* la postul de televiziune CBS. Credibilitatea și autoritatea politică a lui McCarthy s-au prăbușit la fel de repede cum crescuseră: în decembrie 1954, împotriva senatorului de Wisconsin a fost votată o moțiune – urmare a unor investigații senatoriale – prin care era condamnat pentru ofense aduse chiar Senatului american. Trei ani mai târziu, ignorat de public și media, McCarthy, alcoolic înrăit, murea de hepatită acută la 48 de ani.

Trauma macartismului

Puternica traumă politică creată de senatorul McCarthy a generat termenul de macartism (inventat de caricaturistul lui *Washington Post*, Herbert Block), care înseamnă „recurgerea în scopuri politice la atacuri cu caracter de senzație la adresa unor persoane care sunt acuzate, fără temei, de așa-zisă neloialitate și contra cărora se folosesc probe îndoielnice sau nerelevante".

McCarthy a fost o oglindă a suspiciunilor și angoaselor epocii, a anilor în care chiar președintele Harry Truman a folosit tehnici de persuasiune asemănătoare pentru a lămuri poporul american despre realitățile Războiului Rece. Senatorul de Wisconsin le-a utilizat însă dincolo de limitele oricărei decențe. Ca nimeni altul, McCarthy a știut să valorifice în folosul carierei sale temerile postbelice ale americanilor privind noile amenințări la adresa securității naționale, în condițiile încă tulburi ale unui posibil război nuclear și atac prin surprindere din partea sovieticilor, cei care oricum tocmai le furaseră secretele bombei atomice. Totodată, afișând un catolicism fervent, republicanul McCarthy a știut să se apropie de influenta familie democrată și catolică Kennedy, câștigând electorat și capital politic prin această relație.

El a folosit din plin „tehnica marii minciuni", constând în repetarea unui neadevăr până când acesta începea să fie considerat plauzibil. Acuzațiile sale s-au bazat doar pe zvonuri și bârfe transformate în dovezi, precum și pe extinderea aplicării conceptului de „vinovat prin asociere sau contagiune", conform căruia oricine avea de-a face cu o persoană acuzată a fi comunist putea fi la rândul ei supusă aceleiași acuzații sau dată afară din serviciu.

Cei care îl privesc pe senatorul Joseph McCarthy drept un campion al democrației și capitalismului, al principiilor tradiționale americane, îl consideră o victimă a unei perfide campanii de demonizare, a propagandei cercurilor de stânga (liberale). Cazul de mare răsunet al soților Rosenberg, judecați și executați la 19 iunie 1953, pentru a fi spionat și transmis Uniunii Sovietice secretele bombei atomice, (*Magazin istoric*, nr. 11/1991), confesiunile spionului sovietic Klaus Fuchs sunt folosite de susținătorii postumi ai lui McCarthy pentru a argumenta acuzațiile de comunism, niciodată dovedite, ale acestuia. Mai mult decât atât, ei invocă dosarele „Venona" (despre spionajul sovietic în S.U.A. și Marea Britanie în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, (*Magazin istoric*, nr. 5/2014), dezvăluite în 1995, pentru a afirma că McCarthy a avut dreptate în cele mai multe cazuri. Chiar și filmul lui George Clooney *Noapte bună și noroc* a ajuns să fie calificat drept o piesă ordinară de propagandă, o denigrare la adresa curajosului McCarthy. ■

Joseph Nye Welch interogat de către Joseph McCarthy, în cadrul Subcomisiei senatoriale de anchetă

latura de „Amenințarea roșie“ – devenise echivalentă cu simpatia față de Diavol.

Viitorul senator „vânător de vrăjitoare“ comuniste s-a născut într-o fermă din apropierea orașului Appleton, statul Wisconsin, la 15 noiembrie 1908. Era tipul băiatului de la țară în salopetă, care mergea la oraș să vândă ouă, urmând școala cu o singură sală de clasă din localitate. Ambițios, a terminat Facultatea de Drept la Universitatea Marquette în 1935. McCarthy nu a avut prea mult succes ca avocat specializat în divorțuri, dar fiind un tip perseverent, a reușit să ajungă în 1939 cel mai tânăr judecător de circumscripție în Wisconsin. S-a înrolat, în 1942, ca ofițer de informații al unei escadrile de bombardament dislocate pe frontul din Pacific, s-a autoporeclit emfatic „mitraliorul Joe“ – și a exploatat politic după război o rană la picior dobândită în condiții controversate și o decorație obținută pe baza unei mărturii contrafăcute.

Jurnalistul Edward R. Murrow

Cabotin în comportament și foarte vocal, McCarthy a reușit în 1946 să obțină o surprinzătoare victorie asupra lui Robert La Follette Jr. în alegerile primare republicane, câștigând apoi detașat fotoliul senatorial de Wisconsin în fața contracandidatului democrat și devenind, la 38 de ani, cel mai tânăr senator american. În primul său mandat McCarthy s-a remarcat doar prin eticheta de cel mai prost senator, acordată de reporterii acreditați la Congresul S.U.A., astfel încât realegerea sa în 1952 era puțin probabilă.

Anticomunistul fără limite și fără argumente

Ideea salvatoare pentru campania sa electorală aceea de a aborda problema comunismului în expansiune – se pare că i-a furnizat-o lui McCarthy părintele Edmund Walsh, președinte al Georgetown University School of Foreign Service. Astfel, McCarthy a ajuns să pronunțe discursul din 9 februarie 1950, din Wheeling (Virginia de Vest), la Clubul republican Districtual Ohio al Femeilor, în care a fluturat o listă niciodată divulgată – cu 205 (ulterior 207, apoi, 57 și din nou 81) persoane care ar lucra în Departamentul de Stat condus de democratul Dean Acheson și care ar fi fost membri ai partidului comunist sau simpatizanți ai acestuia și implicit spioni sovietici. Administrația Truman s-a alarmat, iar Senatul, încă dominat de democrați, a numit un comitet condus de senatorul Millard Tydings pentru verificarea gravelor acuzații, ce păreau credibile în ochii multor americani. La 17 iulie 1950 comitetul Tydings a raportat că nu a găsit nicio dovadă a celor afirmate de McCarthy. Nici vorbă ca acesta să fie descurajat; a continuat cu vitriolantele sale acuzații, ajutat fiind de mass-media americană. În 1952, a fost reales senator cu 54% dintre voturi.

Părintele Edmund A. Walsh și generalul MacArthur, Tokyo,1948

În următorii patru ani Joseph McCarthy a exercitat o considerabilă influență asupra vieții politice americane prin virulenta sa retorică anticomunistă pusă în valoare de mass-media, aflându-se în calitate de președinte al subcomitetului permanent de anchetă senatorială anticomunistă în centrul mai multor campanii de demascare a unor comuniști – niciodată dovediți – infiltrați nu numai în Departamentul de Stat, dar și în postul de radio „Vocea Americii“, în cadrul Agenției de Informare a S.U.A. (USIA), dar chiar și

Evenimentul ultim [revenirea lui Carol în țară – *n.n.*] părea că este o îndreptare. Toată lumea credea în el. N'ai fost aici să vezi entuziasmul. Dar, ca orice lucru prea mult dorit, el pare să fi trecut deja.

În momentul acela era nevoie să se evite formarea stângei în politica noastră, în mâinile celui mai puternic partid politic [adică a Partidului Național Liberal – *n.n.*].

Acțiunea noastră [adică dizidența liberală, condusă de Gheorghe Brătianu – *n.n.*], după cum ai observat, are în adevăr o mare doză de idealism. Și paralel cu aceasta un program bine studiat. Dar în fața situației zilei să nu crezi că nu pot fi sceptic.

Însă atâta vreme cât noi suntem încă tineri, cât mai avem oleacă de entuziasm, mai putem spera. În niciun caz nu-mi vine să cred că am putea avea inimi tinere, bătrâne însă, dacă antiteza nu-i obsedantă.

Sunt convins că idealismul și desinteresul care a stat la baza generației, ce atât de frumos, încântător de minunat, analizezi în acest aproape necunoscut Bataillard [Paul, 1816-1894, istoric francez, paleograf, filo-român – *n.n.*], nu o văd în nicio parte. Îmi vine aproape să cred că această floare rară e dispărută de pe meleagurile noastre.

De aceea eu nu te-am vroit alături și dacă ți-am trimis manifestul, ți l-am trimis „spre consultare". Evident că dorim ca să fie alături de noi cât mai mulți și mai bine pregătiți, ca să înceteze odată dezamăgirile în fața unor prea mari așteptări.

Deci, judecător imparțial observă totul, socotește totul

Paul Bataillard

și când vei crede de cuviință că e bine să ești din rezervă, fă-o, oriunde și oricum. Principiile nu cunosc sentimente, ci numai necesități de ordin general și exclud pe cele particulare.

Și acum încă o confesiune. În momentul în care mă voi convinge de inutilitatea muncii drepte și cinstite în această țară; de lucrurile scumpe că sunt călcate în picioare; că neamul și ogorul lui trudit e numai element de stoarcere în mâna câtorva, fie ei orice ar fi, nu voi pregeta să fiu printre cei dintâi care să croiască noui cărări, cu orice sacrificiu, chiar dacă ar fi ca vechile așezări să cadă zdrobite. Și aproape îmi vine să cred că îndreptarea nu poate veni decât printr-o hipertensiune de energie. Și aceea nu poate fi ținută în mâini regale.

În altă ordine de idei, în legătură cu lucrarea ta, îți comunic din sursă particulară că familia Brătianu ar fi dispusă să pună la dispoziția cercetătorilor manuscrisele lui Bataillard [este vorba despre partea din arhivă rămasă de la Bataillard, pe care fiicele acestuia o dăruiseră lui Constantin (Dinu) Brătianu – *n.n.*], socotind prea puțin ceea ce dădusei tu [Olimpiu Boitoș a prezentat, spre tipărire, Așezămintelor „I.C. Brătianu" manuscrisul ce analiza corespondența dintre membrii familiei Bataillard din timpul desfășurării Congresului de la Berlin din 1878. C.I. Brătianu a dorit adăugarea în acea lucrare a unui supliment de date biografice privitoare la Paul Bataillard, fapt refuzat de Boitoș, cu argumentul că acestea nu-și au locul acolo – *n.n.*] la Așezământ. Prin Giurescu ai fi căpătat ușor accesul acolo. Azi prin el e imposibil; a demisionat [demisionând din Partidul Național Liberal, fusese nevoit să își dea demisia și de la Așezăminte – *n.n.*]. Însă fă tot posibilul să fii introdus de Georgescu-Tistu [Nicolae Georgescu-Tistu: (1894-1972): filolog și bibliolog; asistent la Facultatea de Litere din Cluj (1923/28), când, fără îndoială, l-a cunoscut și pe Olimpiu Boitoș; profesor la Facultatea de Litere din București până în 1948 – *n.n.*] (pe care cred că-l cunoști și-i băiat simpatic), care i-a luat locul.

Cred că nimeni altul n'ar fi mai bine îndrituit decât tine să publici acolo totul într'o monografie cu inedite viața entuziastă a lui Paul Bataillard. Cred că ar fi bine să faci o scrisoare în acest sens d. Dinu Brătianu și o alta particulară lui Georgescu-Tistu, explicându-i și pe cea dintâi (str. Doamnei No 8, Așezămintele Brătianu).

Și acum cea din urmă și mai arzătoare. Eu fac trei zile la Seminarul din Buzău. Sâmbătă seara am găsit acasă scrisoarea și azi de dimineață am fost la Finanțe. Principial nu se dau bursele acestea decât celor cari au stat măcar o parte

Aurelian Sacerdoțeanu

Microarhiva Magazin istoric

La 6 iunie 1930, principele Carol revenea în țară, în secret, și la 8 iunie se urca pe tron, cu numele de Carol al II-lea. Și aceasta deși în decembrie 1925 renunțase în mod oficial la tron. Partidul Național Liberal, condus de Vintilă Brătianu, a rămas, cel puțin la început, principalul opozant al Restaurației. Dar unul dintre membrii marcanți ai partidului, Gheorghe Brătianu, s-a prezentat la 7 iunie într-o audiență la Carol al II-lea, în cursul căreia și-a manifestat mai curând simpatia față de acesta. Ulterior, Gheorghe Brătianu a declarat că nu înțelege să urmeze linia impusă de conducerea centrală a partidului și a cerut convocarea unui congres care să ia o hotărâre. Vintilă Brătianu a refuzat convocarea congresului și l-a exclus pe Gheorghe Brătianu, chiar dacă era fiul fratelui său, marele Ion I.C. Brătianu.

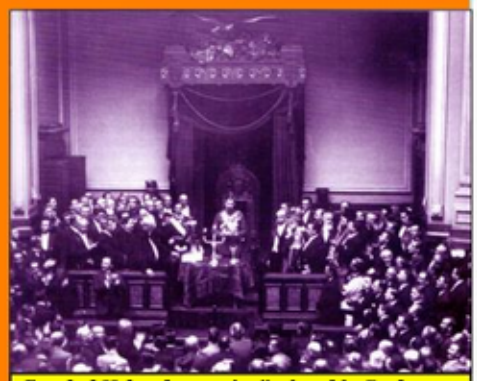

Carol al II-lea depune jurământul în Parlament, după revenirea în țară

În noul partid pe care l-a format, Gheorghe Brătianu a fost urmat de alți doi istorici: C.C. Giurescu și Aurelian Sacerdoțeanu. Acesta din urmă, medievist, arhivist și specialist în disciplinele auxiliare ale istoriei, îi scria ardeleanului Olimpiu Boitoș, la trei luni după revenirea lui Carol în țară, o scrisoare în care argumenta gestul său. Ea face parte din arhiva pe care am prezentat-o deja cititorilor revistei (Magazin istoric, **nr. 12/2014). În acel moment, Olimpiu Boitoș revenise de puține zile după cei doi ani de studii petrecuți la Școala Română de la Paris (Fontenay-aux-Roses), aflată sub direcția lui Nicolae Iorga.**

Dan NOVEANU

E RÂNDUL PLINIRII VREMII

AURELIAN SACERDOȚEANU

6 Oct.[ombrie] 1930, București ora 3 p.m.

Dragă Boitoș,

Tocmai acum e rândul plinirii vremii, adecă să spun câteva cuvinte răspuns ultimei tale scrisori din Franța, din această Franță germinatoare a tuturor marilor idei și a idealismului.

Amândoi am cunoscut puțin această vieață și poate ne-am influențat de spiritul ei renovator față de staticismul, fie el și ortodox, al Orientului nostru, din care nu ne iartă să ieșim o vieață istorică rău înțeleasă și o stupidă concepție a zilei de azi.

Aci rezidă diferența de concepție în felul de realizare și visare a noastră, a românilor. Ochii ni se aruncă totdeauna în afară, niciodată nu privesc în interior. Și acest interior nu ni-l exteriorizăm niciodată din teamă, din interes sau din perversitate. Crede-mă că o spun sincer.

Țara are nevoie de anumite personalități politice (și regale) cari să nu aibe ca prim scop al vieții lor profitul. Noi nu le-am avut. O soartă mai bună decât cea de azi și un popor prea docil au făcut ca să nu se întâmple încă inevitabile. Greșeli politice au fost și sunt și de o parte și de alta a Carpaților. De ce le-am ascunde? Poate că nu se putea fără ele. Răul cel mare stă însă acolo că nimeni nu știe unde să se oprească.

Telex Telex Telex Telex Telex

WATERLOO DUPĂ 200 DE ANI

La 200 de ani de la bătălia de la Waterloo, din 18 iunie 1815, Biblioteca Universității din Cambridge – informează *BBC* – a inaugurat la 1 mai o expoziție care prezintă documente de arhivă, cărți sau hărți mai puțin cunoscute până în prezent, legată de bătălia care a pus capăt unei perioade foarte zbuciumate din istoria Europei. Waterloo a fost ultimul câmp de bătălie pentru Napoleon, exilat apoi pe insula Sfânta Elena, de unde a revenit în Franța abia la 40 de ani după moarte, pentru a-și dormi somnul de veci la Domul Invalizilor din Paris.

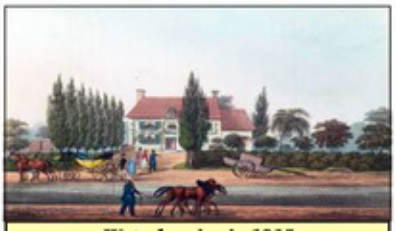
Waterloo, iunie 1815

Organizatorii expoziției au reușit ca materialele prezentate să fie disponibile cercetătorilor și pasionaților de istorie din lumea întreagă și online, fără ca aceștia să fie nevoiți să se deplaseze până la Cambridge. Ei pot viziona o parte dintre documentele expuse pe siteul instituției http://cudl.lib.cam.ac.uk/collections/waterloo.

NOI DESCOPERIRI ÎN EGIPT

Ministrul Antichităților din Egipt, Mamdouh al-Damati, a anunțat că o echipă de arheologi ruși a descoperit ruinele „Zidului Alb", al anticului oraș Memphis, relatează agenția de știri *Sputnik*. Primul nume al orașului a fost Inbu-Hedj, care se traduce chiar prin „Ziduri Albe". Descoperirea a fost făcută în apropiere de orașul Mit Rahina, la 20 km sud de Cairo, în apropiere de Saqqara, unde a fost necropola Memphisului.

Pe lângă porțiunile din zid, cu această ocazie au fost aduse la lumină sobe și obiecte din bronz aflate într-o stare foarte bună. Amintim că pe același șantier arheologic au fost descoperite în trecut statuia lui Ramses al II-lea și Piramida în Trepte a lui Zoser (Djoser), construită de arhitectul egiptean Imhotep.

Zona în care se efectuează săpăturile

INTIMITATE DEZGOLITĂ

„Nașterea intimității" este o temă care nu a constituit niciodată obiectul unei expoziții. S-a încumetat de curând să o facă muzeul Marmottan din Paris (strada Louis-Boilly), care, până în data de 5 iulie, retrasează istoria modificărilor suferite de-a lungul vremii de practicile legate de igienă, la rândul lor un fel de oglindă a societății, văzută din spatele ușii cabinetelor de toaletă. Muzeul expune opere de artă, dintre care unele pentru prima oară, ce au reținut, prin pana autorilor lor, gesturi și locuri ce fac parte din lumea igienei intime: picturi de Jean Clouet, Georges de La Tour, de pildă, pentru perioada Vechiului Regim. În Renaștere, baia era rezervată elitelor societății, pentru ca în veacul al XVII-lea ea să dispară, din frică de apă, cea care transporta maladii. Se practica atunci toaleta personală uscată, adică simpla fricționare cu o pânză albă. Apa va reveni un secol mai târziu și, odată cu ea, bideul și spălatul picioarelor în ligheane anume.

François Boucher, „O doamnă își face toaleta", 1738

Spațiul privat destinat curățeniei corporale era încă rezervat slugilor casei și stăpânilor, ajutați să-și facă toaleta. În veacul al XIX-lea însă o altă persoană nu mai este acceptată în baia proprie. Mai târziu, Edouard Manet, Berthe Morisot sau Toulouse-Lautrec vor înfățișa corpul uman cu totul altfel decât nudurile școlii academiste. Personajele lui Edgar Degas, de pildă, ne transmit mai puțin că se spală, cât mai ales cât se înfioară sub mângâierea apei.

din luna respectivă la Paris [aflat la mare strâmtoare financiară, Olimpiu Boitoș încearcă să obțină bursa și pentru ultima lună, petrecută doar în parte la Paris, după care s-a întors în țară – *n.n.*] (eu plecasem la 22 oct.[ombrie]). Nu știu precis când ai venit, dovada făcându-se cu pașaportul. Însă eu am spus că ești venit de la sfârșitul lui sept.[embrie], încă am invocat toate greutățile posibile.

Mi s'a spus atunci să faci o cerere în care să motivezi acestea: că ai fost cu soția, că ai cheltuit cu adusul bagajelor, că ducerea în Anglia ți-a luat altă parte și că nu ai mai putut rămânea deoarece trebuia să-ți aranjezi situația militară pentru 1 noembr[ie]. Cererea va fi supusă aprobării secretarului general, care decide. E drumul pe care l'am urmat și eu.

Cum eu plec miercuri seara la Buzău, cred că nu-mi parvine cererea ta. Deci las ziua de mâine și poimâine dimineața mă duc cu o cerere plastografiată; cred că nu mă faci obiect juridic. Aceasta ca să câștige din timp și să fie pusă în discuție în primul consiliu. Ca să dovedesc un argument în plus, voi prezenta și lucrarea ta pentru pagina în care vorbești de ce ai găsit la Londra [Boitoș călătorise la Londra în căutarea celor două fiice ale lui Bataillard – *n.n.*]. Ca atare, trimite-mi un exemplar încă, ca să nu înstreinez pe al meu, și dacă nu-i nevoie de el ți-l înapoez.

După peroraţia mea cred că voi convinge pe d. Năstase (expeditorul burselor pe oct.[ombrie] deja expediate) [era șeful Datoriilor Publice din Ministerul de Finanțe – *n.n.*] să facă tot posibilul să fie aprobată cererea. Îl gâdilă

Gheorghe Brătianu cu familia

mult câte o atenție libristică. Și pentru el îți cer cartea.

Deci miercuri dau cererea ca banii să fie încasați de dra. Adina Paula Moscu [1908-1979; pictoriță și desenatoare; elevă a lui N.N. Tonitza; studii la Paris; sub comuniști își sacrifică harul, pictând conform canoanelor, drept care devine profesor la Institutul „N. Grigorescu" și laureată a Premiului de Stat; s-a sinucis – *n.n.*], iar săptămâna viitoare mă voi interesa de soarta ei, care nu doresc decât să fie bună.

Ce mai face Breazu [Ion Breazu (1901-1958); istoric literar și publicist; licențiat în Litere și Filosofie; a urmat Școala Română din Franța (1926-1928); doctorat cu lucrarea *Edgar Quinet et les Roumains*; conferențiar, apoi profesor de Istoria Literaturii la Facultatea de Litere din Cluj; după 1951 conduce Secția de Istorie Literară și Folclor a Filialei Cluj a Academiei – *n.n.*]? I-am trimis și lui o carte pe dublă adresă, a revistei și a lui mai veche. Nu știu de'o va fi primit. Și ce alte noutăți m'ar mai interesa de aci și de la Paris, aș fi dornic să le aflu. D.p. întâi, când apare Anuarul V în care am ceva?

Sărutări de mâini Doamnei Boitoș și ție multe salutări prietenești de la A.S.

P.S. Am întâlnit pe dra. Georgescu (n.i.), care abia m'a cunoscut. Era aferată. Își prelungea concediul. Pleacă oare iar în Franța? Pentru ce? ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

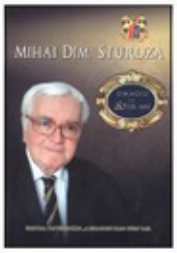

● **MIHAI DIM. STURDZA LA 80 DE ANI. OMAGIU** (sub egida **Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie; Institutul de Istorie „A.D. Xenopol" Iași; Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași; Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie a Universității „Dunărea de Jos" din Galați; Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta"**. Editori **Mircea Ciubotaru și Lucian-Valeriu Lefter**)
Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2014, 1034 pp.

● **Mihai Retegan – 1968. DIN PRIMĂVARĂ PÂNĂ ÎN TOAMNĂ** (ediția a II-a)
Editura RAO, București, 2014, 376 pp.

● **ȘEFII STATULUI MAJOR GENERAL. ENCICLOPEDIE** (sub egida **Ministerului Apărării Naționale, Statul Major General**; coordonator: **general-locotenent (r) dr. Avram Cătănici**; autori: **comandor dr. Marian Moșneagu, Lucian Drăghici, dr. Manuel Stănescu, dr. Luminița Giurgiu, dr. Teodora Giurgiu, Adela-Cosmin Lăzărescu, dr. Victor Răzvan Martin, dr. Leontin Stoica, Raluca Tudor, dr. Cornel Țucă**)
Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2014, 226 pp.

● **ÎNZESTRAREA ARMATEI ROMÂNE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. DOCUMENTE VOL. III, 1936-1940** (editat sub egida **Statului Major General, Serviciul Istoric al Armatei, Centrului de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice**; autori: **Lucian Drăghici, colonel dr. Petrișor Florea, dr. Luminița Giurgiu, Daniela Manolescu, comandor dr. Marian Moșneagu, Ionela Nicolae, locotenent-colonel Nicolae Pătrașcu, colonel dr. Dan Prisăcaru, dr. Cornel Țucă**)
Editura Istros, Muzeul Brăilei, 2014, 392 pp.

● **Rudolf Suțu – IAȘII DE ODINIOARĂ** (prefață, postfață, ediție îngrijită, selecția textelor și note de **Radu Negrescu-Suțu**)
Editura Corint Books, București, 2015, 535 pp

● **CUZA VODĂ ROMÂNIA** (volum alcătuit și editat de **Stelian Neagoe**)
Editura Machiavelli, București, 2014, 544 pp.

● **General Nicolae Stoika – AMINTIRI DIN RĂSBOIUL INDEPENDENȚEI 1877-1878**
Editura Semne, București, 2014, 240 pp.

● **Ioan Mitrea – AȘEZAREA MEDIEVALĂ TIMPURIE DE LA ȘTEFAN CEL MARE-GUTUNAȘ, JUDEȚUL BACĂU**
Editura Magic Print, Onești, 2015, 172 pp.

● **Liviu Neagoe – CETĂȚENIE, NAȚIUNE ȘI ETNICITATE. O PERSPECTIVĂ COMPARATĂ**
Editura Avalon, Cluj Napoca, 2014, 276 pp.

● **Christa Schroeder – HITLER A FOST ȘEFUL MEU. MĂRTURIILE SECRETAREI LUI HITLER**
Editura Meteor Publishing, București, 2015, 399 pp.

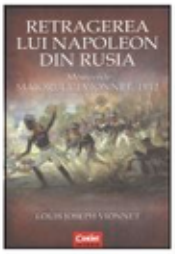

● **Louis Joseph Vionnet – RETRAGEREA LUI NAPOLEON DIN RUSIA. MEMORIILE MAIORULUI VIONNET, 1812**
Editura Corint Books, București, 2015, 220 pp.

● **REVISTA ROMÂNO-AMERICANĂ** (editată de Asociația „Amicii Statelor Unite")
Seria a doua, martie 2015, Nr. XXVI, 277 pp.

Ecouri

În nr. 2/2015 al revistei *Magazin istoric*, doamna Georgeta Filitti a publicat scrisori între Petre Sergescu și alți oameni de cultură. În scrisoarea lui George Oprescu apare numele Duci.

Nu este Duci, ci Buci, alintul fratelui lui Petre Sergescu, Barbu, director tehnic la societatea „Steaua Română", din Câmpina.

G. Oprescu a fost profesor de franceză la Liceul „Traian" și a fost luat ostatic în Bulgaria de nemți, împreună cu alți profesori de la „Traian". Inițial au fost duși la Mânăstirea Tismana, după cum apare pe placa din incinta mânăstirii. Ulterior, au fost duși la Golema Conare și Filipopoli. Când s-au întors, în 1918, profesorul Oprescu a găsit casa golită de menajeră.

Apropo de Golema Conare, unchiul meu a lăsat amintiri din această localitate, adresate mamei lui și scrise pe hârtie galbenă de pergament, pe care le-am predat Academiei Române, în arhiva familiei mele.

Frații mamei, Petrică și Buci, plecând la studii la Paris, profesorul Oprescu a rugat-o pe mama mare să-l găzduiască până își face un rost. Oprescu era (și a rămas) necăsătorit.

Avea un nepot, Sandu Ghiocalescu, din Câmpulung Muscel, pe care l-a adus la Severin și l-a găzduit la bunicii mei, fiind coleg de liceu cu Petrică și Barbu. A murit tânăr.

Măriuca CRAIFALEANU

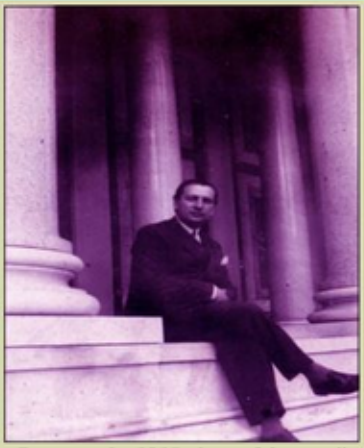

Inginerul Barbu Sergescu în 1915 și tot el în următoarele trei imagini

Frații Petre și Barbu Sergescu, elevi

Petre, primul din stânga, și Barbu, al doilea din dreapta (fotografii din colecția doamnei Mihaela Sergescu)

CREȘTINAREA CNEAGHINEI OLGA

Frescă din catedrala „Arhanghelski", Kremlinul Moscovei (dreapta), reprezentând-o pe cneaghină (stânga)

ION BISTREANU

În secolul al VIII-lea, ciudii, slavii, krivicii și vesianii triburi așezate inițial între fluviile Vistula și Nipru, în urma deselor năvăliri ale hazarilor, hunilor, goților și avarilor, dar și a extinderii fenomenului de destrămare a rânduielilor patriarhale apelează la varegi (numiți și ruoți, rusi sau în cronicile bizantine ruteni, rusini) să le trimită un conducător. La 860, Rurik, fiul unui rege norvegian, acceptă și, împreună cu trei frați și o armată de mercenari varegi, își stabilește reședința la Novgorod, întemeind cunoscuta dinastie a Ruricilor, care se va stinge odată cu moartea țarului Feodor I (1584-1598).

La 879, după moartea sa, lui Rurik îi urmează cneazul Oleg, cel care va cuceri peste trei ani Kievul. Cnejii locali Dir și Askold sunt uciși, iar orașul este declarat „mama tuturor orașelor ruse", punând bazele a ceea ce, timp de circa două secole, va exista sub numele de Rusia kieveană. Îi urmează la tron (912) cneazul Igor, fiul lui Rurik, supranumit și „cel Bătrân", care continuă politica predecesorilor de a consolida statul kievean și a-și extinde dominația asupra teritoriilor vecine.

În timpul unei vânători în actuala regiune Pskov, Igor cunoaște o frumoasă tânără, Olga (Helga, în cronicile scandinave), fiica unui vareg înstărit. Cucerit de frumusețea, dar mai ales de inteligența acesteia, o ia de soție, Olga devenind în timp soția preferată (Igor, ca și cei din numitele triburi politeiste, avea mai multe soții). Ea conducea efectiv, în timpul deselor campanii militare ale soțului, treburile statului kievean.

La fel ca predecesorii, Igor pornește în mai multe campanii militare în regiunile învecinate, atacând, la 942, chiar și Constantinopolul (deși acesta plătea un tribut Kievului încă de la începutul secolului), în fruntea a 1.000

FLORAR

1

1851. La Londra, în Crystal Palace, clădire ridicată în numai 17 săptămâni, se deschide Marea Expoziție a Lucrărilor Industriale ale Tuturor Națiunilor, primul târg comercial mondial. În câteva luni ea atrage în Anglia peste șase milioane de vizitatori, mulți venind pe mare. Este o etalare nu numai a realizărilor industriale și comerciale ale Marii Britanii, țara multora dintre invențiile ce au stat la baza Revoluției Industriale (motorul cu aburi, oțelul, calea ferată), ci și a bogăției culturale a țării. Regina Victoria se arată interesată în mod deosebit de mașina de fabricat medalii, iar soțul ei, prințul Albert, este cel care a dat multe idei organizatorilor expoziției.

10

1946. Celebrul teatru de operă „La Scala" din Milano revine la viață, în forma inițială, după Al Doilea Război Mondial. A fost construit în anii 1776-1778 de arhitectul Giuseppe Piermarini, l-a avut director muzical pe Arturo Toscanini și avea să-i aibă la pupitru în aceeași funcție pe Claudio Abbado, Riccardo Muti sau Daniel Barenboim. La 16 august 1943 un puternic bombardament aerian dărâmase clădirea.

17

1609. Regele francez Henric al IV-lea, îndrăgostit lulea de Charlotte-Marguerite de Montmorency, pe care urmărește să și-o facă iubită, reușește în această zi să anuleze actul de logodnă al acesteia și să o căsătorească cu un fin al lui, ducele Henric, căruia îi spune dintotdeauna, „fiul meu". Monarhul se simte liber să-i facă pe față curte tinerei, de numai 14 ani. Dar, între timp, soțul face o mare pasiune pentru soție. În 1610, refugiat la Bruxelles, în Țările de Jos, posesiuni spaniole, Henric își pune consoarta sub protecția Spaniei, dușmană declarată a Franței. O afacere de suflete îndrăgostite devine din acest moment o problemă politică. Henric al IV-lea ridică o armată împotriva Bruxellesului. Pentru a evita acest nou război troian, arhiducele Albert, aflat la cârma Țărilor de Jos spaniole, ar fi instrumentat, crede istoricul Jean-Christian Petitfils, asasinarea monarhului francez de către Ravaillac, la 14 mai 1610.

19

1914. Spre ora două după-amiază, locuitorii cartierului parizian Montmartre sunt surprinși de o apariție ciudată. În trapul rapid și elastic al unei cămile mari, clătinându-se, urcă strada Notre-Dame-de-Lorette un om cu un fes pe cap. Torsul său, scuturat cu violență de înaintarea animalului, domină trăsurile și automobilele. Toate privirile îl urmăresc; ba încă, și mai spre mirarea trecătorilor, două picioare de lemn lovesc, de o parte și de alta a șeii, cu un pocnet grotesc, flancurile animalului.

Unii totuși recunosc apariția, căci nu e prima dată când în Paris face senzație acest militar olog, călare pe o cămilă, aparținând unităților franceze din Sahara.

22

1849. Abraham Lincoln, în vârstă de 40 de ani, primește patentul (numărul 6.469) de construcție a unui doc plutitor. El rămâne, până în ziua de azi, singurul președinte american posesor al unui brevet de invenție.

24

1844. Samuel F.B.Morse, un artist american, transmite primul său mesaj telegrafic din sediul Curții Supreme a Statelor Unite din Washington DC asociatului său, Alfred Vail, în gara Mount Clare din Baltimore. Mesajul este de fapt o întrebare misterioasă: „Ce planuri a urzit Dumnezeu?", iar Vail, pentru a-i dovedi lui Morse că sistemul funcționează, i-a trimis înapoi mesajul. Încă din 1838 Morse a organizat o demonstrație a telegrafului său magnetic pentru președintele Martin Van Buren și cabinetul acestuia, invenția sa primind un patent de stat. Cel care a creat „codul Morse" este însă asistentul său, Vail; el a folosit un sistem de puncte și linii pentru a reprezenta literele alfabetului. Telegraful lui Morse a revoluționat comunicarea, făcând posibilă pentru prima dată transmiterea unor știri politice și economice importante de la un capăt la altul al Americii de Nord și, într-un fel, făcând lumea mai mică și mai conectată.

Cnejii legendari Askold și Dir sunt aduși în fața lui Rurik

credință veșnică și o recunoaște drept urmașă a cneazului Igor, mai ales că fiul acestuia, Sviatoslav, avea doar cinci ani. Astfel, Olga devine prima și unica femeie care se va afla pe tronul vechii Rusii.

Până când fiul ei a devenit major, Olga a reușit, cu multă înțelepciune, să mențină liniștea și stabilitatea în cnezat, introducând reguli stricte în colectarea taxelor și birurilor, prin înființarea unor puncte de colectare, dar și de control și pază a drumului comercial care lega Marea Baltică de Marea Neagră și Orient, cunoscutul drum „de la varegi la greci". Statul a prosperat și de pe urma exporturilor de blănuri, ceară, miere și sare, în special către Constantinopol, unde, încă de la începutul secolului, în urma unui „tratat de pace veșnică", încheiat între Bizanț și Rusia Kieveană, negustorii kieveni se bucurau de o seamă de privilegii.

În anul 957 Olga hotărăște să meargă la Constantinopol, sub pretextul reconfirmării tratatului semnat cu un deceniu în urmă de soțul ei, dar cu gândul ascuns de a se creștina, impresionată de moravurile creștinilor care locuiau la Kiev și în cnezat. Este greu de spus dacă era doar un impuls intim sau o expresie a recunoașterii unor imperative ale vremii, respectiv o alianță mai strânsă cu Bizanțul, ca o contrapondere la amenințările Hanatului Hazar și a musulmanilor din regiunea Caucazului.

În vara anului 957, cu o suită impresionantă, Olga sosește la Constantinopol. Timp de o lună, în așteptarea întrevederii cu împăratul bizantin, vizitează orașul, fiind impresionată de mulțimea de biserici, palate și clădiri din piatră, de diversitatea meșteșugurilor și forfota din centrele comerciale. Conform ceremonialului imperial, Olga a fost, în sfârșit, primită de împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul în somptuosul salon Magnaura, împăratul șezând pe „tronul lui Solomon", iar cneaghina în picioare. După o scurtă convorbire protocolară a avut loc ceremonia primirii cneaghinei de către împărăteasa Elena, în prezența doamnelor de onoare, și încă o întâlnire cu întreaga familie imperială, la un prânz oferit de împărat. Separat, membrii delegației sale au fost invitați la o cină, la care au cântat cele mai bune coruri bisericești.

Cerere în căsătorie refuzată

În cadrul întrevederii cu Constantin al VII-lea, Olga destăinuie adevăratul motiv al venirii sale la Constantinopol: „eu sunt păgână: am venit aici să ascult și să înțeleg legea creștină și, cunoscând adevărul, vreau să fiu creștină; dacă vrei să mă botezi, botează-mă, altfel nu mă creștinez". De ce adresează rugămintea împăratului, și nu patriarhului? Pentru că, în politica Bizanțului de creștinare a statelor și popoarelor, rolul principal revenea împăratului, nu patriarhului sau ierarhilor bisericești.

Botezul Olgăi, care primește numele de Elena

Monumentul lui Rurik din Novgorod

de corăbii și 40.000 de soldați. Jefuiește Izmirul și Hersonul, însă nu reușește să cucerească Constantinopolul, corăbiile sale fiind nimicite de renumitul „foc grecesc" (*Magazin istoric*, nr. 5/2008, 11/2011). Încheie, totuși, un tratat avantajos cu Bizanțul, valabil „atâta timp cât soarele va lumina pe cer". Conform clauzelor tratatului, rusinii nu aveau voie să calce pe pământul ținutului Kursun (Crimeea).

Crunta răzbunare

În 945, Igor încearcă să mărească taxele impuse tribului drevlenilor (slavi din regiunea Volînia); aceștia se revoltă, cneazul este luat captiv și, potrivit istoricului bizantin Leon Diaconul, este legat de vârfurile a doi copaci mlădioși și rupt în două. Regulile politeiștilor, care credeau în viața de apoi, impuneau ca, odată cu înmormântarea soțului, să fie arși pe rug și soția, copiii și slugile credincioase, precum și animalele din gospodărie. Olga evită datina, având în vedere că Igor murise departe de casă. În schimb, hotărăște să răzbune crunt moartea lui Igor.

Ocazia îi este oferită chiar de drevleni, care, tot în baza unor reguli ale timpului, trimit o solie pentru a o cere de soție pentru conducătorul lor, Mala (sau Niskin, după cronicarul polonez Jan Dlugosz), ceea ce le-ar fi asigurat nu numai independența, dar și controlul asupra bogatelor pământuri ale kievenilor. Solii drevleni vin pe Nipru cu o corabie și cer să fie duși la palatul cneaghinei la bordul acelei corăbii, purtată pe brațe de supușii Olgăi. Aceasta le satisface cererea, dar, odată ajunși la palat, solii sunt aruncați într-o groapă adâncă și îngropați de vii. Olga cere drevlenilor să trimită o altă solie mai reprezentativă. Și aceasta, formată din 20 de căpetenii de vază, este închisă într-o baie și arsă de vie.

Imediat, însoțită de o puternică gardă personală, Olga pleacă în ținuturile drevlenilor, la mormântul cneazului Igor, sub pretextul că mai întâi vrea să comemoreze un an de la moartea acestuia, conform obiceiurilor păgâne. Îi liniștește pe drevleni, spunându-le că solia lor va sosi ceva mai târziu, împreună cu multe daruri, și îi invită la ospăț, oferindu-le băutură din belșug. În timpul nopții, peste 5.000 de drevleni sunt măcelăriți, după care Olga asediază orașul Korosteni, capitala drevlenilor. Asediul se prelungește, așa că Olga îi anunță pe asediați că este dispusă să se retragă dacă va primi de fiecare casă câte trei vrăbii și trei porumbei. Fericiți că au scăpat atât de ușor, drevlenii i-au satisfăcut cererea, dar vicleana cneaghină leagă de picioarele păsărilor cârpe și bețigașe, cărora le dă foc. Păsările se întorc la cuiburile lor; întreg orașul, cu case din lemn, este mistuit de flăcări. Răzbunarea Olgăi este cruntă: orașul este jefuit, căpeteniile de vază sunt ucise, iar câteva sute de drevleni sunt luați în robie.

Primită de împărat

Garda militară a lui Igor, impresionată de fermitatea și duritatea cu care Olga și-a răzbunat soțul, dar nu în ultimul rând și de răsplata primită după înfrângerea drevlenilor, îi jură cneaghinei

Cneazul Oleg asediază Constantinopolul, miniatură de epocă

regulile Constantinopolului nu excludea posibilitatea legăturilor cu Vaticanul. La 961, sosește la Kiev episcopul Adalbert din frăția Maximin de Trier, care primește în administrare chiar un mic ținut de unde colecta taxe și impozite. Misiunea eșuează însă. Adalbert este expulzat peste un an, ca urmare a unor imixtiuni în chestiuni politice interne ale cnezatului. Pe drumul de întoarcere, o parte a suitei episcopale este ucisă de briganzi.

Monumentul Olgăi, ridicat la Kiev, la începutul secolului al XX-lea

După cele văzute la Constantinopol, Olga a poruncit ca și în Kiev să fie construite clădiri din piatră, începând cu palatal princiar (Vîșgorod). Treptat, orașele din cnezat au început să fie împrejmuite cu ziduri din piatră și stejar. În 962, Sviatoslav, ajuns la majorat, devine oficial conducătorul Rusiei Kievene. Cum cea mai mare parte a timpului era plecat în campanii militare împotriva bulgarilor și a hazarilor de pe Volga, ajungând cu trupele sale, în expediții de jaf, până la Marea Caspică și poalele Munților Caucaz, cneaghina Olga rămânea, *de facto*, conducătoarea treburilor interne ale cnezatului.

Abia sub domnia nepotului

Olga încearcă să îl convertească la creștinism și pe fiul Sviatoslav, însă acesta refuză, temându-se că va pierde controlul armatei, formată majoritar din mercenari varegi „păgâni". În schimb, nu s-a opus răspândirii creștinismului. Olga nu a reușit nici convertirea supușilor, deși a călătorit mult în ținuturile cnezatului, a ridicat biserici, printre care cea închinată Sfântului Nicolae din Kiev (deasupra mormântului lui Askold, conducătorul rușilor kieveni la sfârșitul secolului al IX-lea), Buna Vestire din Vitebsk și Sfânta Treime din Pskov. Celebră peste veacuri va deveni catedrala Sfânta Sofia din Kiev (sfințită în 960), ridicată deasupra mormântului unui alt cneaz kievean, Dir. Construită inițial din lemn, a ars din temelii într-un incendiu, noua catedrală din piatră fiind ridicată un secol mai târziu (1050) de cneazul Iaroslav cel Înțelept. În biserică a fost depusă și o părticică din Sfânta Cruce de la Ierusalim, primită de Olga din partea patriarhului ecumenic al Constantinopolului, cu ocazia creștinării, cu inscripția „Sfânta Cruce pentru renașterea poporului rus, primită de nobila prințesă Olga".

În primăvara anului 969, în timp ce Sviatoslav era într-o nouă campanie militară în ținuturile Dunării de Jos, pecenegii invadează cnezatul. Olga, împreună cu cei trei nepoți, se refugiază în Kievul asediat. Un tânăr reușește să se strecoare printre asediatori și să îl anunțe pe cneazul Sviatoslav. Acesta se întoarce în grabă la Kiev, pecenegii sunt înfrânți, însă Olga se îmbolnăvește grav și refuză să îl urmeze pe Sviatoslav la Periaslaveț, unde acesta intenționa să-și stabilească reședința oficială.

Se stinge din viață la 11 iulie 969, fiind îngropată în legea creștinească. În cronica de căpătâi a rușilor, *Povestea vremurilor de demult*, călugărul Nestor nota că Olga „a fost un vestitor al pământului creștin, precum luceafărul înainte de răsăritul soarelui, precum zorile dinaintea răsăritului; ea a luminat precum luna noaptea și a strălucit în mijlocul neamurilor, precum perla în noroi". Peste un veac, o cronică rusească menționa că sfintele moaște ale Olgăi au fost descoperite intacte și depuse într-o raclă specială în Biserica „Adormirea Maicii Domnului" din Kiev.

Creștinarea Rusiei Kievene va avea loc la câteva decenii după moartea Olgăi, sub domnia nepotului său Vladimir, care va impune ortodoxismul drept credință oficială a cnezatului. În 1547 Biserica Ortodoxă rusă a oficiat prima canonizare oficială, Olga fiind trecută în rândul sfinților, numită „Întocmai cu Apostolii". ■

Primirea Olgăi de împăratul bizantin Constantin

Împăratul acceptă să îi fie naș și Olga este botezată de patriarhul ecumenic Teofilact, primind numele de Elena, după numele împărătesei consoarte, Elena Lecapena, sau, mai bine zis, al „vechii Elene", mama lui Constantin cel Mare, cea care a adus din Palestina crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos.

Botezul a avut loc în Catedrala Sf. Sofia, cu participarea înaltului cler, a nobilimii locale și a numeroși reprezentanți ai unor state străine. Cei prezenți au fost impresionați de fastul ceremoniei, de strălucirea aurului vaselor de ceremonial folosite pentru botez, de cărțile Sf. Scripturi, legate în aur, încrustate cu pietre prețioase și cu încuietori din aur. Din candelabre și sfeșnice din argint și bronz mii de lumânări răspândeau o lumină feerică asupra mozaicurilor și pietrelor prețioase care împodobeau biserica. Scena botezului a fost imortalizată peste ani într-o icoană aflată în catedrala Sf. Sofia din Kiev.

Olga i-a dăruit împăratului un imens taler de aur, împodobit cu pietre prețioase și având încrustat cu perle numele Mântuitorului. La rândul său, împăratul i-a dăruit mai multe obiecte din aur, blănuri și mătăsuri scumpe. Cronica lui Nestor relatează că, fascinat de frumusețea Olgăi (deși avea deja 60 de ani!), îi cere să-i devină soție, însă Olga a replicat că legea creștinească nu permite ca fina să devină soția nașului!

Este foarte probabil ca, dincolo de complimentele împăratului, în acel moment să se fi ascuns intenția unei căsătorii dinastice, eventual a tânărului Sviatoslav cu vreo prințesă din familia imperială, tatonare sortită eșecului, pentru că în viziunea Bizanțului, aceasta presupunea un regim de vasalitate al Rusiei Kievene. Însă, pășind în timp, peste circa trei decenii vom fi martorii primei alianțe dinastice între Bizanț și Rusia Kieveană, prin căsătoria nepotului Olgăi, Vladimir cel Mare, cu prințesa bizantină Ana, ceea ce va avea drept rezultat creștinarea rușilor. Iar peste circa cinci secole, căsătoria cneazului Moscovei, Ivan al III-lea, cu Sofia Paleolog, la câțiva ani după căderea Constantinopolului, va da naștere și cunoscutei „preziceri" că Rusia va deveni „a treia Romă".

După modelul Constantinopolului

Creștinarea Olgăi a constituit un act politic individual, determinat de dorința creșterii prestigiului puterii marii cneaghine, și nu de crearea unei structuri ecleziastice autocefale, cnezatul fiind încă dominat de politeiști, care se închinau zeităților slave Perun (simbol al geniului războinic) și Veles (simbol al puterii economice).

Tot din considerente politice, Olga a inițiat ulterior contacte și cu Biserica catolică, invitând în cnezat misionari catolici. Scopul ascuns: pe de o parte, avertizarea bazileilor bizantini că lumina creștinismului poate fi primită și cu ajutorul Occidentului, iar pe de altă parte, stabilirea cu deja puternica Germanie a unor legături de „pace și prietenie" și dezvoltarea legăturilor comerciale. Deși la jumătatea secolului al X-lea, izbucnise schisma între biserica catolică și cea ortodoxă, împărțirea în Apus și Răsărit era relativă; creștinarea după

Creștinarea Rusiei, în 988, frescă de pictorul Viktor M. Vasnețov, Kiev, Catedrala „Vladimir"

strigând «La moarte!». Gendarmii au avut multă greutate ca să-l protegeze."

Din capitala Franței soseau și alte știri despre evenimentele politice. La 4 ianuarie, „mai mulți deputați au oferit d-lui Felix Faure candidatura la președinția Camerei. D. Faure a declinat această ofertă, după ce a consultat pe ceilalți miniștri." La 17 ianuarie 1895, Felix Faure avea să devină președintele Franței.

La 8 ianuarie, o depeșă din Paris prezintă desfășurarea primei ședințe a noii Camere. „D. Blanc, cel mai în vârstă, a presidat ședința Camerei; a rostit un discurs, prin care sfătuiesce pe toți deputații să evite discuțiunile sterile și să se unească pentru a face să reușească reformele fiscale și sociale. (Aplause)."

Atmosfera febrilă determinată de alegerea noului guvern este redată în informațiile sosite de la Paris, la 14 ianuarie: „Se zice în culoarele Camerei că d. Léon Bourgeois ar fi acela care va forma noul cabinet. Acesta s ar compune din elemente progresiste și radicale; politica ce va urma va fi o politică de concentrare a tuturor forțelor republicane".

Cu mare interes era urmărită demisia președintelui Jean Casimir Périer, anunțată la 15 ianuarie 1895. „Scrisoarea de demisiune a d-lui Casimir Périer, citită la Cameră și la Senat, zice că președinția republicei, lipsită de acțiune și de control, nu poate găsi decât în încrederea națiunei forța morală, fără de care ea nu este nimic. S-a reușit a rătăci opiniunea publică. De șase luni se urmăresce o campanie de difamațiune și

Președintele Franței, Felix Faure

de injurii în contra armatei, magistraturei, Parlamentului, șefului statului. Respectul și ambiția ce d. Casimir Périer are pentru țară nui permite a admite să se poată insulta, în toate zilele, cei mai buni servitori ai patriei și pe acela care o represintă în ochii străinătetei. Ficțiunile constituționale nu pot face să tacă cerințele constiinței politice. D. Casimir Périer rămâne convins că reformele nu se vor face decât cu concursul activ al unui guvern hotărât să asigure respectul legilor, a face să fie ascultat de subordonații săi și de a-i grupa într-o acțiune comună pentru o operă comună. Scrisoarea d-lui Casimir Périer a fost citită la Cameră în mijlocul câtorva întreruperi la dreapta și la extrema stângă [...]

D. Faberot, socialist, a strigat: «Trăiască republica socială!»

D. La Rochefoucauld Doudeauville a strigat: «Trăiască regele!»

Voci numeroase la stânga: «Trăiască republica!»"

Într-o depeșă din Paris se arată: „D. Felix Faure a fost priimit la gara S-tu Lazăr cu aclamațiuni entuziaste ale unei mulțimi enorme; aclamațiunile s-au repetat la Elizeu, unde noul președinte a intrat la orele 9 1/2, în mijlocul strigătelor entuziaste de: «Trăiască republica! Trăiască Faure!»

Scirile din provincie spun că alegerea d-lui Faure a produs o foarte bună impresie."

Dar ducele d'Orlèans consideră că este un moment potrivit să se refere la revenirea regimului monarhic. Ziarul *Soleil* publică un manifest al ducelui în care afirmă că „s-a apropiat ora când țara va trebui să se întoarcă la regimul monarchic" Și completează: „Dacă țara m-ar chema, ași găsi forța de a realisa sarcina mea".

Desemnarea unui prim-ministru și alcătuirea unui guvern nu s-au dovedit deloc ușoare, iar *Monitorul oficial* și-a informat în amănunt cititorii cu toată acea zbatere. După trei încercări nereușite ale unor candidați desemnați, Alexandre Félix Joseph Ribot reușea să alcătuiască un guvern, trecut prin Parlament și instalat la 26 ianuarie 1895, dar care nu a rezistat decât până la 1 noiembrie, același an. Principala realizare a fost anunțarea, la 10 iunie, a încheierii unei alianțe cu Rusia. Era primul pas către tripla Înțelegere sau Antanta, una dintre cele două mari coaliții care s-au înfruntat în Primul Război Mondial.

De altfel, și vremea în acel ianuarie pare să fi fost din cale afară de aspră. „Depeși din Toulon, Marsilia, Perpignan, Bayonne, St. Sebastien anunță o zăpadă mare." ■

Parisul sfârșitului de secol XIX

Scena degradării lui Dreyfus, pagină din Monitorul oficial *și pamfletul lui Zola,* J'accuse

IANUARIE 1895, LA PARIS, CU „MONITORUL OFICIAL"

IANFRED SILBERSTEIN

Monitorul Oficial al Regatului României **oferă, prin depeșele telegrafice publicate în paginile sale, informații pline de interes din capitala Franței.**

Răsfoind paginile publicației din ianuarie 1895, rețin atenția relatările privind degradarea căpitanului Alfred Dreyfus. Ofițerul francez, de origine evreu, era acuzat de trădare prin divulgarea unor informații secrete. În atmosfera de la sfârșitul secolului al XIX-lea din Franța, marcată de manifestări antisemite, o asemenea acuzație a înfierbântat spiritele, declanșând reacții pro și contra. Cea mai cunoscută a fost reacția lui Emile Zola, J'accuse, **care i-a luat apărarea lui Dreyfus** (Magazin istoric, **nr. 8, 9/1998).**

Deși știrea din 5 ianuarie1895 este relativ scurtă, reușește să surprindă atmosfera în care a avut loc acțiunea de degradare a căpitanului. „Degradarea lui Dreyfus a avut loc azi dimineață, în fața a 3.000 de oameni de trupă, comandată de generalul Darras, și a unui public foarte numeros.

Generalul a zis: «Alfred Dreyfus ești nedemn de a purta armele; în numele legei, te degradăm".

Dreyfus a strigat: «Jur că sunt inocent! Trăiască Francia!"

Mulțimea striga: «La moarte trădătorul!"

Un adjutant a sfărâmat sabia lui Dreyfus, care a strigat din nou: sunt inocent. Dreyfus a defilat înaintea trupelor. Trecând după aceasta pe d'înaintea unui grup de jurnaliști, Dreyfus a zis din nou: «Ziceți Franciei întregi că sunt inocent.»

Câțiva oficieri de reservă au ripostat: «Jos Iuda! Tăcere trădătorule!»

Dreyfus s-a întors în mod brusc către dânșii cu un aer amenințător; artilerii cari îl escortau l-au tărât.

Defilarea s-a terminat fără veri un alt incident; mulțimea a aclamat trupele."

A doua zi, 6 ianuarie, sunt reproduse noi știri: „mai multe ziare raportează o conversație ce Dreyfus ar fi avut cu căpitanul Lebrun, care l'a condus de la închisoare la scoala militară și în care Dreyfus s'ar fi declarat din nou inocent."

La 19 ianuarie, din La Rochelle, venea vestea că „excăpitanul Dreyfus a sosit aseară și a fost transferat în insula Ré. Eșind de la gară, mulțimea s-a aruncat asupra lui și l-a lovit cu bastoane și umbrele,

tor şcolar al vilaietelor Cruşova şi Salonic. Folosindu-se de legăturile pe care le avea cu politicienii de la Bucureşti, a obţinut în 1899, din partea lui Take Ionescu (ministrul Instrucţiunii la acea vreme), o finanţare pentru dezvoltarea reţelei de şcoli şi biserici aromâne în Balcani. Când noul guvern liberal a diminuat fondurile, Batzaria a protestat şi, pentru a pune presiune pe autorităţile din Regat, a înfiinţat şi a condus „Asociaţia corpului didactic pentru învăţătura poporului român din Turcia", care reunea toate cadrele didactice din şcolile aromâne. Având un sprijin activ în persoana lui Spiru Haret, activitatea sa a dat roade, bugetul fiind suplimentat. Nu de puţine ori, Nicolae Batzaria primea personal banii din fonduri secrete, prin intermediul diferiţilor agenţi diplomatici români.

Hăpleştii lui Haplea

Ascensiunea

Acţiunile sale nu erau bine văzute de anumite cercuri de la Istanbul. Batzaria a fost încarcerat pentru o scurtă perioadă în 1903, experienţă pe care avea să şi-o amintească mai târziu în memorii. Eliberat din temniţă, şi-a continuat activitatea de „luminare a poporului român din Imperiul Otoman şi dezvoltarea sentimentului său naţional şi religios". Un moment de cotitură avea să fie întâlnirea din 1907 cu Enver Paşa, lider al mişcării Junilor Turci. Implicarea în mişcarea revoluţionară a fost motivată de posibilitatea afirmării şi păstrării identităţii româneşti în mozaicul etnic al Balcanilor. „Găsisem anume o patrie", rememora peste ani Batzaria, „în care şi noi, creştinii, bucurându-ne de drepturile şi libertăţile noastre, am fi stat alături şi pe aceeaşi treaptă cu turcii, în ochii cărora eram nişte simple raiale, adică o turmă bună numai de tuns şi de jumulit. Am fi avut şi noi un cuvânt de spus, un drept de revendicat, un colţ de pământ, pe care să ne simţim stăpâni".

Tulburările revoluţionare din 1908 pornite din Macedonia, care au dus printre altele şi la restabilirea constituţiei lui Midhat Paşa, au însemnat pentru Nicolae Batzaria o şansă. A fost numit senator, cu toate că nu avea nici vârsta minimă legală şi nici o carieră în aparatul birocratic. Potrivit memoriilor, el a grăbit abdicarea în 1909 a sultanului Abdul Hamid al II-lea răspândind, în cadrul Adunării Naţionale de la San Stefano, zvonul că sultanul voia să încheie o alianţă cu Imperiul Austro-Ungar. Acesta din urmă ar fi trebuit să atace armata Junilor Turci, iar în schimbul manevrei ar fi primit Macedonia (regiune instabilă şi leagăn al revoluţiei). La conducerea Imperiului Otoman avea să fie instalat Mehmed al V-lea, cu care Nicolae

Nicolae Batzaria, comisar al Lunii Bucureştilor, în 1936 (stânga) cu primarul oraşului, Al. Gh. Donescu, şi regele Carol al II-lea

Autorul...

Începuturile presei românești pentru copii au fost marcate de personalitatea lui Nicolae Batzaria, scriitor și gazetar de origine aromână. Traducerile după basmele occidentale, poveștile despre lumea orientală și, mai ales, peripețiile lui Haplea redate adeseori sub forma benzilor desenate, erau citite de numeroși copii și tineri din România interbelică. Nicolae Batzaria nu a fost doar un om al literelor, ci și luptător pentru cauza românilor din Peninsula Balcanică. A avut o carieră de om politic și diplomat în Imperiul Otoman, apoi în Regatul Român.

... și personajul Haplea

NICOLAE BATZARIA

LUCIAN VASILE

S-a născut la 20 noiembrie 1874 la Crușova, astăzi parte a Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei, fiind fiul croitorului Constantin Batzaria și al Anastasiei. A urmat cursurile școlii primare din localitatea natală, ani marcați de conflictul dintre populația greacă și cea aromână, pe fondul decăderii puterii otomane și al cristalizării sentimentului național într-un spațiu multietnic, predispus la conflict. Bătăile și altercațiile erau frecvente, făcându-l pe Batzaria să-și amintească peste decenii de figura învățătorului său care „de câte ori nu se alegea cu capul spart de pietrele ce-i aruncau elevii școalelor grecești, asmuțiți și fanatizați de dascălii și de preoții lor. O mângâiere – dacă putea fi una – o găsea în faptul că deseori ne vedea și pe noi, elevii săi, legați la cap sau având zgârieturi pe obraz". Și-a continuat studiile la liceul român din Bitolia, venind apoi în Regatul Român, unde a urmat cursurile Facultății de Litere a Universității din București, pe care nu avea să le finalizeze din lipsa banilor.

Încă din timpul studenției, dar și după întoarcerea în Macedonia, a colaborat cu diverse publicații din Regat, precum *Semănătorul* sau *Adevărul*. Beneficiind și de sprijinul financiar al statului român și al regelui Carol I (pe care îl informa personal prin rapoarte confidențiale despre starea populației aromâne), Nicolae Batzaria a desfășurat o amplă activitate culturală și publicistică de redeșteptare a sentimentului național românesc în Balcani. A fondat reviste, a colaborat cu diferite publicații și a semnat articole în *Macedonia* (1901), *Românul din Pind. Organ politic al românilor din dreapta Dunării* (1903-1905 și 1907-1912), *Ecoul Macedoniei* (1906), precum și în *Le courrier des Balkans*, tipărit între 1904-1912 de Nicolae Papahagi la Istanbul. De numele său se leagă apariția la Salonic, în 1908, a ziarului *Deșteptarea*, primul scris în dialect aromân.

Revenind în Macedonia natală, a îndeplinit pe rând funcțiile de profesor și director la liceul din Crușova, profesor la gimnaziul din Ianina și la liceul din Bitolia, fiind în cele din urmă inspec-

decizie de numire a lui Nicolae Batzaria, în aprilie 1931, ca prefect al județului Timiș-Torontal, însoțită de jurământul semnat de ziarist. De asemenea, pus de anchetatorii Securității să precizeze dacă a fost membru P.N.Ț. între 1937-1947, Batzaria a negat acest lucru în timpul interogatoriului din 20 august 1952. A făcut însă parte din delegația permanentă a Partidului Național care s-a întrunit la București la 26 septembrie 1926, votând fuziunea cu Partidul Țărănesc, condus de Ion Mihalache.

Periplul său politic a continuat prin schimbarea taberelor, înscriindu-se în 1930 în P.N.L., iar trei ani mai târziu a fost ales în funcțiile de vicepreședinte al comitetului din Sectorul 1 Galben și deputat din partea județului Ilfov. Între 1934-1937, a fost membru al consiliului comunal din același sector bucureștean, fiind un apropiat al primarului Ion Săbăreanu și contribuind la ridicarea palatului din Piața Amzei. Ulterior, a manifestat o apropiere față de Garda de Fier, păstrând totuși o distanță suficient de mare pentru a nu fi acuzat în timpul guvernării Antonescu de legionarism. În plus, în 1942 cerea studenților macedoneni să renunțe la opțiunile lor prolegionare și să nu se mai implice în prima linie a politicii de la București, pentru a fi mai ușor integrați în societatea românească. În perioada războiului a susținut politica regimului prin articolele sale și prin direcția pe care a imprimat-o revistei *Universul copiilor*.

Stelian Popescu

Agent al intereselor turcești?

În dosarul său informativ din arhiva „Siguranței" apare acuzația că ar fi fost informator al Turciei, invocându-se întâlnirile pe care le avea cu Suphi Tanriover, ambasadorul turc la București, dar și apariția numelui său într-un tabel al membrilor Serviciului Informativ Turc, la data de 27 martie 1941. Într-un alt referat din 1943, se preciza că misiunea lui Batzaria ar fi fost ca, folosindu-se de relațiile pe care le are, „să deruteze guvernul român în ceea ce (sic!) privește problema diplomatică și aspirațiile turcilor". Această suspiciune asupra sa a continuat să rețină atenția autorităților și după 23 august 1944, mai ales că în 1945 era președintele Asociației Româno-Turcă, ce funcționa în casa sa din strada dr. Radovici nr. 10. Această ipoteză nu pare să fie confirmată de scrierile sale, unde se remarcă o sinceră simpatie pentru turci, dar pe care nu ezită să-i critice, considerându-i uneori un element ce „stătea mai prejos de creștini", fiind rezultatul „unei culturi absolut inferioare".

În ciuda faptului că era ortodox, Batzaria avea o atitudine grecofobă, fiind marcat probabil de anii tinereții petrecute în Macedonia, sub politica de grecizare. Pus să aleagă pentru comunitatea aromânească din Grecia și Macedonia între traiul într-un stat creștin și cariera de la Istanbul, Nicolae Batzaria trecea peste solidaritatea ortodoxă, afirmând că „decât o libertate grecească, de o mie de ori mai bine o vecinică tiranie turcească". Avea să păstreze această atitudine grecofobă, dosarele Siguranței amintind de o discuție a sa cu V. Tzurkas, reprezentantul Atenei la București, față de care protestează contra politicii agresive aplicate de greci populației macedo-române, amenință că va cere „guvernului român să aplice represalii grecilor din România".

Părintele lui Haplea

Nicolae Batzaria a fost în primul rând scriitor și ziarist, punându-și talentul gazetăresc în slujba ideilor naționaliste din epocă, cu toate că, după venirea în România, a scris la *Adevărul* și *Dimineața*, fiind fondatorul uneia dintre primele publicații pentru copii și tineret din țară – *Dimineața copiilor*. Intrând probabil într-un conflict de idei cu redacția din Sărindar (Batzaria acuzând-o ulterior

Batzaria avea o strânsă prietenie.

Ascensiunea în ierarhia de la Istanbul nu s-a oprit aici pentru gazetarul aromân. În 1912 a fost numit ministru al Lucrărilor Publice de marele vizir Mahmut Şevket Paşa, fără a i se retrage calitatea de senator, cu toate că în Constituţie se interzicea cumulul de funcţii. Declanşarea conflictelor balcanice l-a propulsat în diplomaţia otomană, fiind însărcinat să discute cu guvernul de la Bucureşti o posibilă alianţă împotriva Bulgariei. În ciuda legăturilor şi a influenţei sale, cererea a fost respinsă de prim-ministrul Titu Maiorescu, care a motivat gestul prin imposibilitatea atacării de către Regatul Român a unei ţări creştine în conflictul cu Imperiul Otoman.

Cursul evenimentelor militare şi iminenţa unei înfrângeri dezastruoase pentru Imperiul Otoman au forţat autorităţile de la Istanbul să accepte pacea şi să participe la conferinţa de la Londra, care a pus capăt primului război balcanic. Acesta a fost apogeul activităţii diplomatice în slujba Imperiului Otoman pentru Nicolae Batzaria, care, alături de prinţul Said Halim Paşa, a redactat actul prin care otomanii acceptau înfrângerea, cei doi plecând ulterior spre Londra, unde s-a semnat pacea. În numele Imperiului Otoman a semnat Nicolae Batzaria. Cariera sa la Istanbul avea să se apropie de sfârşit, din cauza noii politici de turcizare duse de triumviratul paşalelor, contrară scopurilor iniţiale ale mişcării la care aderase Batzaria. În 1916 a plecat în Elveţia,

Noile pătanii ale lui Haplea, *de Moş Nae*

punând peste ani gestul pe seama unor probleme de sănătate.

Venirea în România

După încheierea Primului Război Mondial a părăsit Elveţia şi s-a stabilit în România, unde a rămas până la finalul vieţii. S-a implicat în politică, iar în 1920 a fost ales senator de Bihor pe listele Partidului Poporului, condus de Averescu. La scurt timp a fost desemnat vicepreşedinte al Comisiei Parlamentare care a efectuat în 1920 o amplă anchetă în Basarabia, pentru a cunoaşte realităţile din provincia care se unise cu Regatul Român. Nicolae Batzaria a avut datoria să cerceteze Chişinăul şi zona Tighinei, unde a cules plângerile populaţiei referitoare la schimbările administrative, lipsurile materiale, dar şi la unele abuzuri ale armatei române.

Asupra carierei sale politice ulterioare planează o serie de incertitudini. În ciuda faptului că în interogatoriile date în timpul anchetelor de la Securitate nu apare nicio menţiune, în dosarele moştenite de la Siguranţă se află o

Enver Paşa

Cunoscuţi oficial drept „Comitetul pentru Uniune şi Progres", Junii turci au reprezentat o mişcare care a militat pentru un regim constituţional în Imperiul Otoman. Revoluţia junilor turci din 1908, executată de soldaţii din Macedonia, a avut drept rezultat instaurarea celei de-a doua Constituţii din istoria imperiului, după cea din 1876 a lui Midhat Paşa. A fost debutul unei democraţii pluri-partidice la Istanbul. Sultanul şi-a păstrat doar dreptul formal de a numi marele vizir şi şeih-ül-islam. Puterea reală în perioada de domnie a lui Mehmed al V-lea a aparţinut comitetului central al partidului „Unitate şi progres" şi, din 1913, aşa-numitului triumvirat neoficial al paşalelor format din Mehmed Talaat Paşa, Ismail Enver Paşa şi Ahmed Djemal Paşa. Înfrângerea Imperiului Otoman în Primul Război Mondial a determinat şi soarta Junilor Turci. La 7 octombrie 1918 guvernul condus de Enver Paşa a fost obligat să renunţe la putere.

STUDENȚII CEHI ÎMPOTRIVA TOTALITARISMULUI

ANCA IRINA IONESCU

Trei torțe umane: polonezul Ryszard Siwiec și cehoslovacii Jan Palach (stânga) și Jan Zajíc (dreapta)

Cei mai mulți dintre noi ne amintim încă de șocul pe care l-am trăit atunci când am aflat că, în ziua de 16 ianuarie 1969, un tânăr student ceh, Jan Palach, s-a stropit cu benzină și și-a dat foc în centrul orașului Praga, în semn de protest împotriva invadării țării sale libere și suverane de armatele Pactului de la Varșovia, dar mai ales împotriva politicii de „normalizare" și compromis a liderului impus de Moscova, Gustav Husák. Conform acesteia, Cehoslovacia a redevenit un satelit sovietic supus și ascultător, iar Moscova a adus în discuție argumentul cel mai convingător – un contingent de 75.000 de militari înarmați până în dinți și amenințarea cu „războiul civil", adică cu declanșarea unui masacru al populației civile în orice clipă.

Amăgindu-se că va mai putea păstra câteva dintre cuceririle „Primăverii de la Praga", spunea V. Havel, „conducerea statului a făcut concesii una după alta, în speranța că va mai salva ceva; în realitate, nu a făcut altceva decât să-și taie și mai rău craca de sub picioare. Încet, dar implacabil, au fost reconstituite vechile rânduieli, deși încă se mai putea vorbi și scrie liber. Tocmai aici era tragicul situației: se vorbea dur și pe față " dar numai despre propria neputință. Se protesta vehement " dar numai împotriva faptului că nu se ținea seama de proteste [...] Corabia se scufunda încet, dar pasagerii aveau voie să strige că se scufundă."

Jan Palach (*Magazin istoric*, nr. 2/2006) a încercat să oprească valul de concesii și compromisuri și, împreună cu alți tineri, a alcătuit un grup al „Făcliilor" umane care doreau să lumineze poporul și să amintească tuturor că se află la o răscruce a istoriei. Cum a mărturisit imediat după ce a fost adus la spital cu arsuri pe 85% din suprafața corpului, și-a dat foc „așa cum au făcut budiștii din Vietnam. În semn de protest împotriva a tot ce se întâmplă aici, împotriva lipsei de libertate a cuvântului, a presei și a celorlalte nedreptăți. Spuneți asta tuturor".

În locul unde s-a autoimolat, Palach a lăsat o scrisoare, care a fost ascunsă de autorități și al cărei conținut a devenit cunoscut abia după 1989: „Întrucât popoarele noastre se află la marginea deznădejdii, ne-am decis să ne exprimăm protestul în felul acesta pentru a trezi poporul acestei țări: Grupul nostru este alcătuit din voluntari, care sunt hotărâți să se lase arși pe

de comunism) și primind o ofertă din partea trustului lui Stelian Popescu, a părăsit în 1937 presa de stânga pentru *Universul*, publicație cu vădite sensibilități naționaliste. Ajuns în redacția din Brezoianu, a devenit directorul revistei *Universul copiilor*, pe care o redacta câteodată aproape de unul singur, folosindu-se de pseudonime literare (Moș Nae, N. Macedoneanul, Vlad Astronomu etc.).

Coperta publicației Dimineața copiilor

Batzaria a fost unul dintre cei mai populari scriitori de cărți pentru copii, publicând, după propria afirmație dintr-un interogatoriu, 74 de volume pentru copii și tineret, în română sau în dialect aromân, fiind creatorul personajelor Haplea, Coana Frosa, Uitucilă sau Ilarie Mănuță. A publicat și numeroase traduceri, beneficiind de faptul că știa șapte limbi străine: turcă, franceză, germană, italiană, bulgară, sârbă și rusă.

Din cauza opiniilor sale anticomuniste și naționaliste exprimate în presă, Nicolae Batzaria a intrat în atenția noilor autorități comuniste. După 23 august 1944 a fost exclus din Societatea Scriitorilor Români, fiind catalogat drept unul dintre ziariștii fasciști, iar în iulie 1945 a fost înlăturat de la *Universul copiilor*. Persecuția propriu-zisă s-a declanșat la începutul anilor '50. Casa i-a fost naționalizată, fiindu-le permis lui Batzaria și fiicei sale să ocupe o singură cameră.

Arestarea a survenit la 16 august 1952, dar nu sunt informații despre locul unde a fost închis fostul ziarist. Din transcrierile interogatoriilor rezultă că Batzaria era „cam bolnăvicios" și ar fi manifestat o atitudine cooperantă. La 10 octombrie 1953 i s-a fixat domiciliu obligatoriu la Săveni, în județul Suceava, unde nu mai avea să ajungă; la 20 noiembrie 1953 a murit la spitalul penitenciar Văcărești.

Nicolae Batzaria a fost considerat unul dintre cei mai importanți ziariști, editorialele sale din *Adevărul*, *Dimineața* ori *Universul* fiind foarte populare în epocă. Fusese decorat cu „Coroana României" pentru merite culturale și cu medalia turcă „Medjidie" pentru merite revoluționare în sprijinul cauzei turcești. „Dușman al poporului" în perioada stalinistă, a fost reabilitat în primii ani ai regimului Ceaușescu, o parte a operelor sale pentru copii fiind retipărite. Promotor al românismului, ziarist, scriitor și om politic, Nicolae Batzaria reprezintă una dintre cele mai complexe personalități ale comunității aromâne. ■

ARMĂ DE APĂRARE
(Biverb: 4, 6)

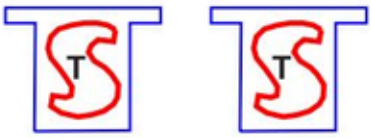

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **EPOCA FANARIOTĂ**, din **nr. 4/2015**

CONSTANTIN – TATAR – MAV – POPESCU – S – AMOR – ANTIM – RAL – GREC – A – CNEAZ – L – PN – AIOR – I – GRU – L – NICOLAE – AN – CLACASI – BANI – NITEL.

Soluția jocului **Membru în guvernul Sănătescu, 1944,** din **nr. 4/2015**

DINU CĂPĂȚINEANU
(D – ÎN – U / CA – P – A / T – ÎN – E – A – NU)

Evzen Plocek

de eficiente, încât prima ştire despre acest gest de protest suprem a fost transmisă la Radio „Europa Liberă" de Wladyslaw Mazur de la redacţia poloneză din Stockholm, abia în mai 1969, la opt luni după săvârşirea lui şi la patru luni după ce îşi dăduse foc la Praga studentul Jan Palach de la Universitatea „Carolină". Palach nu a avut cunoştinţă de gestul similar al polonezului, care îl precedase cu câteva luni, căci nu a ştiut nimeni, în afară de Serviciul de Securitate polonez şi familia lui Siwiec.

Palach – presiuni asupra familiei

Cehul Jan Palach făcea parte dintr-un grup de tineri studenţi care hotărâseră să-şi dea foc la intervale stabilite, pentru a pune astfel capăt ocupaţiei ruseşti. Gestul lui a marcat un punct culminant în valul crescând al protestelor populaţiei civile. După invazie, armatele se retrăseseră din oraşe şi erau staţionate acum în păduri, dar prezenţa ocupantului se făcea simţită prin cotidianul *Zprávy* şi prin emisiunile postului de radio „Vltava", care emitea din apropiere de Dresda. Populaţia nu s-a împăcat cu atitudinea politicienilor „realişti" de tipul lui Gustav Husák şi, în 28 octombrie şi apoi în 6-7 noiembrie 1968, au izbucnit revolte studenţeşti foarte violente, la care, după datele Ministerului de Interne, au participat peste 8.000 de persoane. Poliţia a intervenit cu brutalitate împotriva studenţilor, printre care era şi Jan Palach. În noiembrie 1968, studenţii de la toate şcolile superioare cehoslovace au declarat grevă timp de trei zile.

Dar nimic din toate aceste acţiuni nu a schimbat cursul politicii promoscovite a clicii de la conducerea ţării şi în această atmosferă de deznădejde, în ziua de 16 ianuarie 1969, ora 14.30, în centrul Pragăi, în faţa Muzeului Naţional, Jan Palach s-a stropit cu benzină şi şi-a dat foc. Gestul lui neobişnuit de dur a şocat o lume întreagă şi a revigorat flacăra nemulţumirii cetăţenilor cehoslovaci.

Demnă de remarcat este proclamaţia Consiliului Ştiinţific al Facultăţii de Filosofie de la Universitatea „Carolină", care a făcut apel la politicieni, cerându-le „să fie conştienţi de faptul că se află la răscruce nu numai ei, ci întregul lor popor".

În dimineaţa care a urmat gestului lui Palach, în Piaţa Václav doi tineri au declarat greva foamei; curând li s-au alăturat şi alţii, acolo şi în alte oraşe, numărul lor ajungând în câteva zile la 70 de persoane. Jan Palach a murit la 19 ianuarie, în urma arsurilor extinse, iar înmormântarea a fost fixată pentru ziua de 25 ianuarie 1969. Au participat la ea pese 200.000 de persoane.

A doua zi după moartea lui, în ziua de 20 ianuarie 1969, şi-a dat foc în faţa monumentului lui T.G. Masaryk din Plzen un alt tânăr, Josef Hlavatý.

Dar linia politică a guvernului nu s-a schimbat, politicienii nu s-au clintit din atitudinea lor umil promoscovită, astfel că, exact la o lună de la înmormântarea lui Palach, la 25 februarie 1969, s-a aprins o altă făclie umană în persoana studentului Jan Zajíc, care şi-a dat foc în Piaţa Václav şi a murit cinci zile mai târziu. De astă dată, autorităţile erau mai pregătite şi înmormântarea lui nu a putut avea loc la Praga. La 4 aprilie 1969 s-a aprins cea de-a patra făclie umană, de astă dată la Jihlava, în persoana lui Evžen Plocek, rămas necunoscut opiniei publice, căci acum autorităţile nu mai puteau fi luate prin surprindere.

Jan Palach a rămas în conştiinţa cehilor drept un simbol viu al luptei împotriva totalitarismului, iar autorităţile cehoslovace comuniste s-au temut de el şi după moarte, aşa cum o dovedeşte faptul că, în

Imagine din timpul Săptămânii Palach

Liderul sovietic Brejnev (dreapta) și cel al Cehoslovaciei, Gustav Husak

rug pentru cauza noastră. Eu am avut onoarea să trag la sorți numărul unu și am dobândit dreptul de a scrie prima scrisoare și de a fi prima făclie. Iată care sunt revendicările noastre: 1. Desființarea imediată a cenzurii; 2. Interzicerea difuzării ziarului *Zprávy* [*Știrile*, ziarul oficial al forțelor de ocupație sovietice; apăruseră 61 numere, până în mai 1969 – *n.ns.*]. Dacă revendicările noastre nu vor fi satisfăcute în cinci zile, adică până la 21 ianuarie 1969, se vor aprinde alte făclii. Făclia nr. 1."

Siwiec – scrisoare soției

Dar cu câteva luni înainte se aprinsese o altă făclie în Polonia, țară cu care Cehia a avut întotdeauna relații cu totul deosebite (începând de la legenda comună a întemeierii celor două neamuri, Povestea lui Lech și Èech, și până la drapelul național albroșu, identic până la Primul Război Mondial). Aici, la foarte scurt timp după invazia în Cehoslovacia a trupelor Pactului de la Varșovia, un alt martir a ars de bună voie pe rugul libertății – de astă dată de unul singur, fără a face parte dintr-o organizație, motivat de un atașament puternic față de ideea libertății, ceea ce l-a făcut să depășească chiar și puterea credinței sale religioase catolice, care, spre deosebire de budism, vede în sinucidere un păcat foarte grav.

Acesta a fost Ryszard Siwiec (1909-1968), absolvent al Universității „Jan Kazimierz" din Lvov. După război, a refuzat să mai lucreze în învățământ și a obținut un post de contabil. Avea cinci copii, iar în ziua de 8 septembrie 1968, în semn de protest împotriva invadării Cehoslovaciei de armatele Pactului de la Varșovia, și-a dat foc pe cel mai mare stadion din Varșovia, cu ocazia Sărbătorii Recoltei, în prezența conducerii de partid și de stat a Poloniei, a reprezentanților corpului diplomatic și a 100.000 de spectatori. Actul lui a fost profund premeditat și pregătit temeinic. Înainte de a pleca de la Przemysl la Varșovia, la Sărbătoarea Recoltei, și-a întocmit testamentul și a înregistrat pe bandă de magnetofon un mesaj anticomunist, care se încheia cu următoarele cuvinte: „Oameni în care poate că mai pâlpâie o scânteie de omenie, de sentimente omenești, treziți-vă! Ascultați strigătul meu, strigătul unui om oarecare, obișnuit, al unui fiu al poporului care a îndrăgit propria libertate și libertatea altora mai presus de orice, mai presus decât propria viață! Treziți-vă! Încă nu este prea târziu!"

Funeraliile lui Jan Palach...

În trenul care îl ducea spre Varșovia, Siwiec i-a scris o scrisoare de adio soției, dar aceasta a fost interceptată de Serviciul de Securitate polonez la poștă și reținută, astfel că a ajuns în posesia destinatarei abia 22 de ani mai târziu. În această scrisoare, Siwiec, bărbatul cărunt de 60 de ani, care nu putea fi considerat o victimă a exaltării tinereții, așa cum s-a spus apoi despre pleiada de tineri cehi autoimolați câteva luni mai târziu, mărturisea soției că moare ca să nu dispară adevărul, dreptatea, umanitatea și libertatea.

Cu arsuri extinse pe toată suprafața corpului, Siwiec a murit la spital, patru zile mai târziu, iar sacrificiul lui a rămas necunoscut marelui public. Organele Serviciului de Securitate polonez au fost atât

... și cele ale studentului ucis de naziști, Jan Opletal

Sir Thomas Wyatt...

● Fiu de poet și ambasador ● Scopuri misterioase ● Marșul asupra Londrei ● Curtea regală în primejdie ● Entuziasm și capcană ● Slăbiciunea unui condamnat ● Noblețe și sacrificiu în ultimul ceas ● Un program politic pentru o viitoare regină

... a încercat să o impună pe tronul Angliei pe Elisabeta...

În istoria Angliei, 1554 reprezintă un an de cumpănă. Un an critic pentru catolica regină Maria Tudor, pentru sora acesteia, Elisabeta, dar și pentru soarta regatului, prins între interesele Spaniei și ale nobilimii catolice grupate în jurul reginei și eforturile disperate ale protestanților, interesați în asigurarea continuității Reformei religioase inaugurate de regele Henric al VIII-lea.

... în locul reginei Mary cea catolică

SIR THOMAS WYATT SCHIMBĂ PANA CU SABIA

CORNELIU ȘENCHEA

La moartea lui Henric al VIII-lea, regele care rupsese Anglia de sub autoritatea Papei, devenind șeful Bisericii (anglicane), tronul a fost ocupat de Maria Tudor, catolică hotărâtă să readucă Anglia la sânul Bisericii Romane cu ajutorul Spaniei, prin mijlocirea căsătoriei sale cu Don Filip, fiul împăratului Carol Quintul.

Tabăra protestantă nu putea rămâne fără replică, iar aceasta s-a materializat prin revolta militară condusă de sir Thomas Wyatt, un gentilom din Kent.

Revolta a decis și soarta a doi tineri inocenți, regina celor nouă zile Jane Grey și soțul acesteia, Guilford Dudley, care, închiși în Turnul Londrei, așteptau sentința Mariei Tudor. O sentință care întârzia, în ciuda presiunilor ambasadorului Spaniei și Imperiului Romano-German, Simon Renard, dar pe care Wyatt avea să o grăbească fără voia lui.

Wyatt moștenise de la părintele său omonim talentul poetic, dar și o aversiune față de Spania, pe care tatăl o dobândise în perioada în care deținuse funcția de ambasador al regelui Henric al VIII-lea în puternicul regat iberic. Această aversiune era atât de puternică, încât l-a convins să schimbe pana de poet cu spada de războinic, ceea ce i-a pecetluit destinul.

Protestant convins, Wyatt era nemulțumit de revenirea la catolicism sub domnia Mariei Tudor. El miza pe sprijinul unuia dintre cei mai influenți curteni, Edward Courtenay, conte de Devon, îndrăgostit de Elisabeta, sora Mariei Tudor, și pe sprijinul militar francez, având în

Vaclav Havel

1973, au exercitat presiuni asupra mamei și fratelui acestuia, obligându-i să-și dea încuviințarea pentru ca în ziua de 25 octombrie la ora 4 dimineața, să fie deshumat trupul celui decedat, care fusese înmormântat la cimitirul Olšany din Praga; acesta a fost incinerat și apoi urna cu cenușă a fost transportată în mare grabă și în secret, noaptea, acasă la familie. Urna a revenit la cimitirul Olšany în 1990.

„Cine? Dacă nu noi!"

Dar autoritățile aveau dreptate să se teamă de Jan Palach, chiar și după moartea lui, căci începutul prăbușirii regimului comunist din Cehoslovacia a fost marcat de așa-numita *Săptămână Palach*, supranumită și *palachiáda*, care a cuprins mai multe acțiuni de protest de la începutul anului 1989, prilejuite de comemorarea a 20 de ani de la autoimolarea tânărului erou. Protestele din Piața Václav au durat cinci zile și au reprezentat cea mai puternică demonstrație împotriva regimului totalitar de la stabilizarea lui din anii '70.

Săptămâna Palach a început duminică 15 ianuarie, când grupurile de disidenți au anunțat că doresc să cinstească memoria studentului Jan Palach. Autoritățile au interzis orice fel de manifestare, totuși în Piața Václav s-au strâns câteva mii de oameni, împrăștiați de poliție cu bastoane de cauciuc, cu gaze lacrimogene și tunuri cu apă, care au inundat și intrările la metrou. În ziua următoare, protestele au continuat, oamenii au revenit în piață, iar delegația Cehoslovaciei de la Viena, participantă la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, a fost acuzată de încălcarea drepturilor omului și a Acordului de la Helsinki. Acțiunile deosebit de brutale ale poliției au provocat proteste și în străinătate, căci în această săptămână au fost legitimați și arestați fără niciun motiv pe străzile din Praga și mulți străini. În total, după datele Ministerului de Interne, au fost arestate peste 1.400 de persoane, mai mulți oameni au fost răniți; printre cei arestați s-a aflat și Václav Havel.

De la această Săptămână Palach nemulțumirile și tulburările au continuat în toată țara, culminând cu comemorarea altui student praghez erou, Jan Opletal, împușcat de naziști în ziua de 28 octombrie 1939, la câteva luni după înființarea Protectoratului Cehia și Moravia, (16 martie 1939), în timpul demonstrațiilor prilejuite de aniversarea întemeierii statului cehoslovac și mort apoi în urma rănii, la 11 noiembrie. La înmormântarea lui, care a avut loc în 15 noiembrie, participaseră câteva mii de studenți, iar ceremonia se transformase într-o altă demonstrație antinazistă, ceea ce a avut drept consecință trimiterea a peste 1.000 de studenți în lagăre de concentrare și executarea a nouă studenți în ziua de 17 noiembrie. În amintirea acestor evenimente, ziua de 17 noiembrie fusese proclamată Ziua Internațională a Studenților.

Astfel a început la Praga în ziua de 17 noiembrie 1989 acțiunea studențească cu scopul mărturisit de a comemora evenimentele din 1939, la care participanții, în număr de aproximativ 50.000, după unele surse, au fost invitați să vină cu flori și care a devenit apoi *Revoluția de catifea cehoslovacă*, cea care a pus definitiv capăt totalitarismului comunist din Cehoslovacia. Pe placa comemorativă de pe Bulevardul Național din Praga stă scris: „Când? Dacă nu acum! Cine? Dacă nu noi! 17.11.1989."

Torțele umane și-au împlinit menirea. ■

Monumentul dedicat la Praga lui Jan Palach și Jan Zajíc, în fața locului unde și-au dat foc

Westminsterul, clădirea Parlamentului; al doilea, condus de căpitanul Knevet, avea să ia cu asalt Whitehallul, în timp ce Wyatt și-a asumat comanda celui de al treilea grup, care avea să atace spre Ludgate, poarta principală de acces spre City.

Scena execuției lui Lady Jane Grey

Cobham a fost respins în fața palatului Saint-James de garda reginei condusă de Jerningham, Knevet a înfrânt apărarea Whitehallului și a supus palatul regal unui veritabil asediu. Lui i se alătură în curând Cobham, care scăpase încercuirii gărzii lui Jerningham.

În această situație critică, regina, care nu mai avea alt apărător decât pe bătrânul comandant al gărzii sale de onoare, sir John Gage, a ales să nu-și părăsească palatul, așa cum o îndemna episcopul Gardiner.

Prin atitudinea sa regina a câștigat sprijinul londonezilor. Aceștia iubeau liniștea și ordinea, indiferent de regim, și au rămas surzi la apelul lui Wyatt. Dar, cu tot curajul ei și cu toată solidaritatea londonezilor, regina putea fi capturată, dacă Wyatt, care ignora diminuarea considerabilă a forțelor sale, nu ar fi înaintat spre Ludgate, fără a-și lua măsuri preventive de retragere.

Wyatt a căzut în capcana întinsă de apărătorii reginei și s-a lăsat surprins copilărește de cavaleria regală condusă de lordul Clinton, sfârșind prin a primi condițiile reginei și a se preda unui cavaler neînarmat pe nume sir Maurice Berkley, pentru a fi condus în Turnul Londrei.

Declarațiile lui Wyatt la proces au incriminat-o pe prințesa Elisabeta. Sora reginei a negat toate acuzațiile lansate de Wyatt, fără a bănui că presupusa ei complicitate fusese deja dovedită de o scrisoare pe care poetul rebel i-o trimisese la începutul mișcării sale, scrisoare căzută în mâinile agenților reginei Maria.

Elisabeta a fost reținută și dusă în Turnul Londrei, încredințată custodiei lui sir Henry Bedingfield, unul dintre cei mai devotați oameni ai reginei Maria. În cursul apărării pe care și-o construise, ea avea să-și strige sus și tare nevinovăția, declarând că Wyatt a fost doar un „trădător".

La rândul său Wyatt, resemnat în fața sorții care îl aștepta, și-a retras declarațiile, cu puțin timp înainte de a urca treptele eșafodului. Dorea să salveze cel puțin viața celei pentru care luptase, dacă nu reușise să-i dăruiască o coroană!

A fost inspirat și de atitudinea demnă a celor doi nefericiți tineri soți, Guilford Dudley și Jane Grey, care au ispășit, tot prin moarte, ambiția părinților – contele de Northumberland și ducele de Suffolk de a conduce Anglia, din spatele unui tron pe care le-ar fi ocupat copiii lor.

Wyatt îi lăsa Elisabetei, urgisita fiică a lui Anne Boleyn, un program politic antispaniol, pe care Elisabeta îl va urmări cu perseverență, din momentul încoronării și până la moarte, dând viață visului lui Wyatt, acela de a așeza pe tronul vechiului Albion o suverană independentă, demnă și iubită de toți englezii. ■

În februarie 1553, regele Eduard al VI-lea (1547-1553), fiul lui Henric al VIII-lea și al lui Jane Seymour, a căzut bolnav la pat, la numai 15 ani. Înainte să moară a desemnat-o să-i urmeze la tron pe verișoara lui, Lady Jane Grey, excluzându-și astfel surorile vitrege Maria și Elisabeta. După moartea lui, la 10 iulie Jane Grey devenea regină, până la 19 iulie, când era detronată de Maria.

Nevârstnicul Eduard al VI-lea

vedere faptul că la Curtea Angliei se formase deja un puternic curent francofil.

Poetul victorian Alfred Tennyson, în drama *Regina Maria*, îi atribuia lui Wyatt următoarele cuvinte: „Eu cunosc Spania. L-am însoțit în această țară pe tatăl meu. I-am studiat pe spanioli acasă la ei. Am observat trufia și superbia nobleței lor, cruzimea preoților lor. Dacă acest om [infantele Filip – *n.n.*] se căsătorește cu regina noastră, el va fi regele Angliei, stăpânul meu, iar regina, lorzii și poporul vor ajunge la mila sa! Cum? Vom îndura ca Spania să ajungă pe tron și în Parlament, Spania în amvonul bisericilor noastre, Spania în toate funcțiile de stat, pe corăbiile noastre, în cetățile noastre, în casele și în paturile noastre?".

Ura împotriva Spaniei avea un caracter profund personal, întrucât tatăl acestuia, în perioada mandatului ca ambasador, se aflase permanent sub supravegherea Inchiziției și nu o dată simțise amenințarea acesteia. Doar statutul privilegiat, de diplomat, îl scutise de rugul care fără îndoială l-ar fi mistuit, ca rezident protestant într-un stat catolic.

Au existat câteva îndoieli cu privire la scopul esențial al revoltei lui Wyatt, la obiectivele sale, dincolo de programul antispaniol al acesteia. Probabil că el năzuia să o urce pe tron pe prințesa Elisabeta, așa cum a declarat ulterior după eșecul mișcării sale, în fața tribunalului. De neînțeles a fost alianța lui cu ducele de Suffolk, tatăl nefericitei exregine Jane Grey.

Guilford Dudley...

Mărșăluind din Kent asupra Londrei, el era conștient că lupta era pe viață și pe moarte, atât cu Spania, cât mai ales cu regina Maria. Suverana Angliei dispunea de adepți fideli. Căpitanii gărzii sale, sir Henry Jerningham și sir Henry Bedingfield, aceiași care prin sprijinul militar oferit acesteia îi asiguraseră și triumful asupra nefericitei Jane Grey, așteptau pregătiți. Maria își luase toate măsurile de apărare, conferind lordului Pembroke comanda supremă a tuturor forțelor menite să apere Londra. Sarcina respingerii rebelului în afara Capitalei a fost încredințată bătrânului William Howard, duce de Norfolk, care se afla în fruntea unei puternice armate personale. El a fost însă învins fără prea mare greutate de Wyatt, ajutat și de dezertările unora dintre soldații reginei, care au îngroșat tabăra rebelului. Trupele răzvrătiților, aflate pe malul de sud al Tamisei (Southwark), au făcut tabără sub zidurile Londrei. Pentru a ajunge la Saint-James sau Whitehall, palatele regale, aveau de trecut fluviul. Dar Podul Londrei care făcea legătura cu Cityul era apărat de artileria forțelor regale. Ducele de Norfolk a ordonat distrugerea podului.

... și Lady Jane Grey

În fața acestui obstacol, cu o rapiditate nebănuită la un om al literelor, Wyatt a efectuat un ocol, traversând Tamisa în amonte, peste podul Kingston. Ajunsese la două ore distanță de liziera Hyde Parkului, iar manevra poetului-rebel a declanșat panică la Curte.

Intenția rebelului era clară: capturarea reginei. Dar unde se adăpostea aceasta? La Whitehall ori la Saint-James, celălalt palat, mai mic decât primul și așezat la un kilometru distanță, spre vest?

Soluția aleasă de Wyatt a fost dispersarea forțelor pe care le conducea în trei grupuri, cu sarcini distincte. Primul, condus de căpitanul Cobham, urma să atace

ceva despre un membru al partidului, care pretindea că era în legătură cu MI5 și că alcătuia o listă neagră. Hollis i-a răspuns că nu știa nimic despre așa ceva.

În ciuda rezervelor sale față de Serviciu, premierul a fost un mare consumator al informațiilor pe care MI5 i le putea furniza în domeniul economic. În mai 1966, Sindicatul național al marinarilor a declanșat o grevă generală, care a paralizat comerțul și amenința politica guvernamentală în domeniul prețurilor și veniturilor. Wilson i-a invitat pe lideri la discuții, care s-au încheiat cu acuza că premierul sprijinea pe capitaliști contra muncitorilor. F1A (contrasabotajul) a considerat inițial că era doar o acțiune cu caracter economic, care nu privea serviciul.

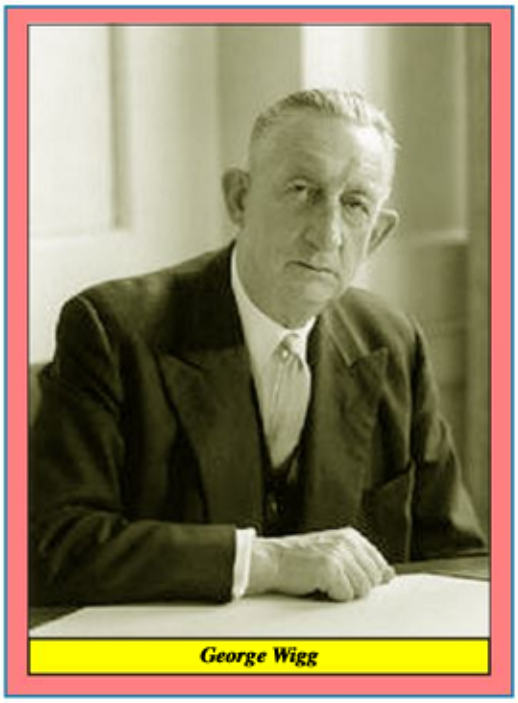
George Wigg

Dar o înregistrare a relevat că doi militanți ai sindicatului au vizitat sediul partidului comunist, cerând sfaturi cum să conducă acțiunea revendicativă. A rezultat că sfaturile pe care le primeau veneau direct de la prim-secretarul și de la comitetul politic al partidului. Informațiile au fost transmise prim-ministrului. În continuare, serviciul i-a furnizat în mod regulat rapoarte privind implicarea partidului comunist în acțiunea greviștilor. Niciun alt prim-ministru nu arătase atâta entuziasm față de informările venite de la MI5 în timpul unei mișcări sindicale. Uneori, primea rapoarte și de două ori pe zi.

La 26 mai, după ce Wilson decretase starea de urgență, înregistrările de la sediul partidului comunist au arătat că se crease un comitet secret care să coordoneze activitatea greviștilor. La 3 iunie, înregistrările au arătat că se considera necesar ca greva să fie extinsă, pentru a i se asigura succesul. La 10 iunie, comuniștii au realizat că eforturile lor de a extinde greva au eșuat. La 11 iunie, George Wigg, un fel de consilier pentru securitate al prim-ministrului, l-a anunțat pe directorul Diviziunii F că aranjase să se ia interviuri televizate unor lideri ai greviștilor și unor lideri comuniști și că el furnizase lista întrebărilor.

Directorul F i-a explicat că ideea era una cât se poate de proastă, pentru că persoanele alese se comportaseră în limitele legii și erau personalități puternice, care puteau scoate maxim de profit dintr-o apariție televizată. Wigg a acceptat punctul lui de vedere, dar i-a spus că făcuse deja anumite aranjamente cu presa, care nu mai puteau fi anulate. Informat, și premierul i-a cerut lui Wigg să oprească orice acțiune de acest fel. La 20 iunie, când greva avea deja șase săptămâni, Wilson a denunțat în Parlament conducerea greviștilor ca un grup care acționa cu motivații politice, o frază gândită de MI5. Un membru al F1A ocupa unul dintre cele trei locuri din sală rezervate funcționarilor guvernamentali a căror prezență era necesară pentru consultarea lor de către miniștri. Wilson și-a continuat discursul, dând detalii despre liderii comuniști implicați, locurile unde se întâlneau cu greviștii. Mulți membri ai Guvernului nu au fost foarte încântați. La sfârșitul lunii iunie greva a încetat.

Premierul Wilson nu a fost singurul membru al Guvernului interesat de sprijinul pe care îl putea oferi MI5 în relația cu sindicatele. Unul dintre miniștrii de Interne, James Callaghan, i-a spus lui Furnival Jones, la 7 martie 1969, în calitate de „simplu cetățean", că urmărea să diminueze influența comuniștilor în rândul mișcării sindicale. În acest scop, cerea MI5 să îi furnizeze materiale compromițătoare despre liderii sindicali. La bătrânețe, Callaghan avea să nege că ar fi făcut astfel de demersuri.

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Discuții confidențiale doar în mașină ● Microfoane la sediul partidului comunist ● Ce nu își mai aducea aminte James Callaghan ● Consilier pentru avertizare timpurie de scandal ● Poze interzise personalului feminin ● Cumnata președintelui american se plânge că îi sunt interceptate telefoanele ● Curiozitatea unui ministru de Interne ● Premierul cere investigarea tatălui copilului secretarei sale

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Cele două mandate ale lui Harold Wilson ca premier al Marii Britanii au fost marcate, din punctul de vedere al Serviciului de Securitate, de o reciprocă lipsă de încredere. Exista o tradiție istorică în acest sens, laburiștii fiind convinși că erau ținta predilectă a interceptărilor telefonice făcute de MI5.

Lordului Gardiner cineva îi spusese, în mod greșit, că în momentul în care deveneau miniștri, aveau voie să își vadă dosarul de la MI5. Drept urmare, la preluarea funcției de lord cancelar a cerut Serviciului Secret să i se dea dosarul. Când i s-a spus că nu exista un dosar pe numele lui, s-a dus la ministrul de Interne. Acesta era și el convins că trebuia să existe așa ceva. Dar cum îi promisese șefului MI5, Roger Hollis, în octombrie 1964, că nu-i va cere vreun dosar, i-a pretextat lui Gardiner, stânjenit, că nici lui nu i se arăta un dosar întreg; când voiau să-i arate ceva, fotografiau pagina respectivă și îi aduceau poza. De câte ori avea ceva confidențial de discutat, Gardiner își ducea interlocutorul în mașină, convins că șoferul nu ar fi permis ca cineva să instaleze microfoane în interior. De parcă MI5, dacă decidea să facă așa ceva, i-ar fi cerut voie șoferului. Cel mai îngrijorător era faptul că printre laburiști exista concepția că MI5 privea pe ministrul de Interne drept o persoană care ocupa temporar acea funcție și că ei decideau dacă îi arătau sau nu un dosar ori altul.

Persoana cea mai importantă despre care MI5 avea un dosar era chiar premierul. A existat și suspiciunea că ar fi fost omul sovieticilor. Wilson aflase că fostul lider al partidului, Hugh Gaitskell, ceruse în 1961 ajutorul serviciului pentru a identifica pe cripto-comuniștii din partid. Premierul l-a întrebat pe șeful MI5, Furnival Jones, dacă știa

Totodată, Jenkins i-a prezentat plângerea făcută de sora lui Jackie Kennedy, prințesa Lee Radziwill, care se plânsese că atunci când președintele american și soția stătuseră la ea, în 1961, telefonul îi fusese interceptat. Simkins l-a asigurat că nici vorbă să fi fost interceptat telefonul, fără să îl și convingă. Jenkins a insistat să se reducă numărul de mandate pentru interceptarea telefoanelor. Necrologul publicat după moartea lui Jenkins amintea că între numeroasele sale aventuri galante se numărase și una cu prințesa Lee Radziwill. Într-o notă de subsol, Christopher Andrew, autorul volumului *The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* (Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5), Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp., ne asigură că nu există nicio dovadă că Roy Jenkins ar fi încercat să abuzeze de poziția sa pentru a afla dacă aventura sa făcuse obiectul vreunei interceptări. Nu ne spune nici dacă se făcuseră interceptări în acest caz. Dar și cariera lui Wigg (considerat „Rasputinul lui Wilson") s-a încheiat în urma scandalului Pitcher. Cu aceasta, Wilson își pierdea sistemul de avertizare timpurie privind posibile scandaluri provocate de comportamentul miniștrilor săi.

Premierul Harold Wilson cu Marcia Williams

Întrebat dacă putea să contribuie la acoperirea acestei găuri, directorul MI5, Furnival Jones, a răspuns: „Sper că nu mi se va cere să caut sau să raportez despre informații legate de moralitatea miniștrilor, cu excepția cazurilor când ar avea implicații în probleme de securitate." În iulie 1968, Wilson i-a transmis lui Furnival Jones că secretara sa politică de la reședința din Downing Street 10, Marcia Williams, aștepta un copil de la corespondentul politic al ziarului *Daily Mail*, Walter Terry, și a cerut ca acesta să fie investigat. I s-a răspuns că nu s-a găsit nimic. Dar i s-a recomandat premierului să nu o mai păstreze, căci și dacă doamna era discreția întruchipată, în cazul în care informații ar fi ajuns în ziar, opinia publică ar fi considerat-o responsabilă. Premierul a refuzat.

Cel mai mare scandal legat de o problemă de securitate din vremea mandatelor lui Harold Wilson a fost cel provocat de evadarea lui George Blake, fost angajat al MI6, care fusese arestat pentru spionaj în favoarea U.R.S.S. La 22 octombrie 1966, Blake a scos un drug de fier de la fereastra celulei, a coborât pe acoperiș și a sărit jos în curte, apoi a escaladat zidul cu ajutorul unei frânghii de nailon aruncată de un complice din afară. A reușit să părăsească țara ascuns într-o mașină și a călătorit până în Berlinul de Est.

În ciuda criticilor adresate conservatorilor pentru lipsa unor măsuri de securitate proactivă, nici laburiștii nu au fost cu mult mai entuziaști în această direcție. Inițiativa aparținut Comisiei pentru Securitate, creată după afacerea Profumo. Primul raport al acesteia propunea să se efectueze cercetări periodice asupra funcționarilor de stat, dar a fost respinsă și de viitorul șef al MI5, Michael Hanley, ca fiind de neacceptat. O altă propunere a Comisiei a fost ca oficialii care mergeau la întâlniri cu documente secrete să nu dețină cheile genților respective, ci acestea să fie deschise și închise de funcționari anume. Nici această propunere nu a fost însușită de MI5 și nici nu a fost adoptată. În acel moment, o estimare a costurilor impuse de introducerea unor măsuri suplimentare de securitate proactivă arătase o sumă de 40-50 milioane de lire sterline și Guvernul nu era dispus să cheltuiască atât.

(Va urma)

A doua zi după ce Wilson a depus jurământul ca prim-ministru, sir Charles Cunningham, subsecretar de Stat permanent la Ministerul de Interne, i-a telefonat lui sir Roger Hollis, șeful MI5, ca să-i spună că noul ministru de Interne avea să fie Sir Frank Soskice, dar premierul a propus ca responsabil cu problemele de securitate să fie George Wigg, ca un fel de ministru fără portofoliu. Ambii se opuneau ideii, pentru că Wigg nu putea semna documentele prin care se puteau pune sub urmărire corespondența sau telefoanele, dacă nu era secretar de Stat măcar. În week-end, Wilson a fost convins să își reconsidere poziția, dar l-a păstrat pe Wigg ca un fel de consilier personal pentru securitate. În fapt, rostul lui era să îl avertizeze pe premier dacă exista iminența izbucnirii unui scandal în care să fie antrenat vreun parlamentar laburist sau vreun membru al Guvernului. Viitorul ministru de Interne, Roy Jenkins, povestea cu mult umor cum Wigg îl vizita ca un fel de emisar secret al premierului, vorbindu-i criptic despre „chestia aia despre care ți-am spus data trecută" și despre care Jenkins nu își mai amintea, problemă care „nu avansase deloc", dar pe care el, Wigg, „o păstra în atenție". Oricum, nu se întâmpla nimic și ministrul de Interne, care nu dorea o confruntare cu premierul pe problema Wigg, îl asculta, dar nu îl băga în seamă.

Lee Radziwill și scriitorul american Truman Capote

Ceea ce nu îl împiedica pe Wigg să fie persoana care îl întâlnea pe premier cel mai des, mai des decât miniștrii. Asta ținea de obsesia lui Wilson legată de comploturile contra lui și de speranța că Wigg avea să îl avertizeze din timp, ca să nu pățească la fel ca predecesorul său, luat prin surprindere de scandalul Profumo (*Magazin istoric*, nr. 12/2014). Wigg i-a trimis odată un plic premierului cu mențiunea „Să nu fie deschis de personal feminin", ceea ce a determinat-o pe una dintre secretare, azi preot anglican, să desigileze plicul, în care se găsea poza unei persoane publice care era pe punctul să dea jos corsetul unei fete. Secretara a pus poza la loc, a resigilat plicul și l-a trimis mai departe. Cam cu asta se ocupa consilierul pe probleme de securitate al premierului britanic Harold Wilson. Peste zece ani, Wilson plătea un detectiv particular, care să îl urmărească pe Wigg în vizitele lui acasă la amantă și la copilul nelegitim pe care îl avea cu aceasta. Ulterior, Wigg avea să apară în evidențele poliției pentru că acostase șase femei în zona Park Lane din Londra, în numai 20 minute.

Obsesiile conspiraționiste ale premierului Harold Wilson s-au manifestat din nou atunci când un ziarist, Chapman Pincher, a pretins într-un articol publicat în *Daily Express*, că în 1961, atunci când conducerea laburiștilor a cerut sprijinul MI5 pentru a identifica criptocomuniștii din propriile rânduri, s-au făcut masive interceptări ale corespondenței și convorbirilor telefonice. Wilson a bănuit că era o conspirație (căci cele afirmate nu erau valabile), provocată de reacția unor funcționari la tăierile masive făcute de Guvern în bugetul Apărării. Un comitet creat la insistențele opoziției l-a găsit nevinovat pe ziarist de vreun complot cu funcționari guvernamentali, concluzie pe care premierul a respins-o.

La 24 ianuarie 1968, directorul adjunct al MI5, Anthony Simkins, a fost chemat de ministrul de Interne, Roy Jenkins. Simkins i-a dat asigurări că ultimele două cereri de interceptare a telefoanelor înaintate de Serviciu nu aveau niciun fel de coloratură politică.

a puterii în zonă. S-a aflat mereu în conflict cu mai potenții și cunoscuții săi vecini (în special, viconții și ducii de Thouars, reprezentanții contelui de Poitou în teritoriu). Pentru o destul de scurtă perioadă, pacea s-a putut instala, grație mariajului cu Audéarde sau Aldiarde, fiica vicontelui Ralph de Thouars. Decesul socrului a redeschis însă litigiul și a readus numele Lusignan pe buzele mai marilor regiunii. În 1025, pentru a-și salva și sufletul, dar și pentru a-și demonstra reușitele, Hugh al IV-lea a fondat Mânăstirea Notre-Dame de Lusignan. În urmă, din căsătoria cu Aldiarde, au rămas doi fii, întâiul născut, Hugh al V-lea „cel Pios" sau „cel Drept", moștenind un teritoriu ce devenise, în ani, mult mai întins. Hugh al VI-lea Hugh „Dracul", cum l-au numit contemporanii, pentru neîncetatele sale confruntări cu abația de la Saint-Maixent a participat, alături de frații Raymond și Berenguer, la Cruciada din 1101. La rândul său, și Hugh al VIII-lea s-a făcut remarcat pe câmpurile de bătălie ale celei de-a doua Cruciade. În confruntarea de la Harim (12 august 1164), în urma căreia emirul Damascului și Alepului, Nur ad-Din (1146-1174), a repurtat o zdrobitoare victorie, Hugh a căzut prizonier. Un an mai târziu (după alte surse, doar în 1171), el și-a găsit sfârșitul tot pe tărâm sfânt.

Legăturile familiei cu Orientul au devenit tot mai vizibile odată cu descendenții lui Hugh al VIII-lea și, în special, prin Guy, cel de-al șaselea născut dintre cei opt copii. Venit pe lume în jurul anului 1159, copilul nu le-a părut apropiaților prea înzestrat de natură, însă hazardul i-a oferit o soartă strălucitoare. Chemat de fratele Amalric (1145-1205), care deja deținea o poziție importantă în regatul Ierusalimului, a părăsit fără nicio ezitare Franța. Odată ajuns în Palestina, în 1180, tânăr, fermecător, dar și extrem de ambițios, Guy i-a frânt inima prințesei Sybille (1160-1190), sora lui Baudouin al IV-lea (1174-1185), regele lepros, cu care s-a și căsătorit, la scurt timp de la sosire, în aprilie 1180. Inițial, relațiile dintre cei doi au fost dintre cele mai bune, Baudouin al IV-lea desemnându-și cumnatul coregent. Temperamentul lui Guy, suflet de războinic, mereu pus pe harță, dar, mai ales, lipsa oricăror abilități politice, alături de desele certuri dintre cele două spirite tari, l-au determinat pe rege să-și schimbe radical opiniile. La moartea ilustrului cumnat, în primăvara lui 1185, i-a urmat la tron nepotul Baudouin al V-lea, zis și Baudouinet, în vârstă de numai șapte ani, fiul lui Sybille, din prima căsătorie, cu marchizul William de Montferrat (cca 1140-1177). Numai că domnia i-a fost extrem de scurtă. Bolnăvicios, Baudouinet a murit doar la un an de la urcarea pe tron (1186). Gurile rele nu s-au sfiit să susțină că la tragicul eveniment ar fi contribuit și mama, doritoare să-și vadă proaspătul soț încoronat. Pas pe care Baudouin al IV-lea a încercat să-l oprească, încă din timpul vieții, emițând un act prin care și-a scos cumnatul de pe lista potențialilor moștenitori ai tronului. Furioasă, Sybille nu s-a dat bătută.

Guy de Lusignan și regele Angliei, Richard Inimă de Leu

Căsătoria lui Amalric cu Maria Comnena

O nouă iubire, un nou regat

Nu era totul sfârșit și, prin manevre abile, a reușit să pună mâna ea însăși pe coroană. A acceptat toate condițiile impuse: anual trebuia să-l prezinte, în fața membrilor marcanți ai Curții, pe cel ales pentru a-i deveni soț. Oricine ar fi înțeles că mariajul cu Guy părea sfârșit. Nimic mai puțin adevărat: odată vă-

Puține familii feudale au atras interesul, în special al comunității științifice, precum unul dintre cele mai vechi clanuri franceze Lusignan a cărui obârșie, legenda consemnează, ar fi pe jumătate mitică (Magazin istoric, nr. 10/2014). Pentru istoricii Franței, membrii acestei familii au reprezentat cea mai serioasă piedică în calea dezvoltării autorității Capețienilor în zona Aquitaniei de Nord. Pentru cei specializați în trecutul regiunii Poitou, ei au fost văzuți ca unul dintre cele mai turbulente, dar și viguroase neamuri care aproape a reușit, în plin veac al XIII-lea, să ridice un regat solid între Garonna și Loara. Pentru pasionații timpului cruciadelor, numele de Lusignan a fost legat de aproape orice eveniment major. Mai mult chiar, din rândul familiei s-au remarcat trei regi ai Ierusalimului, dar și o întreagă dinastie care a condus fermecătoarea insulă Cipru, până la ocupația venețiană.

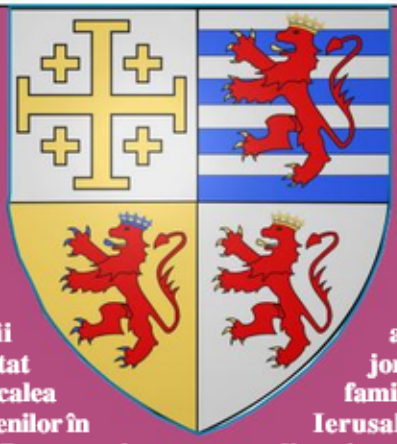

LUSIGNAN UN NUME PENTRU MAI MULTE TRONURI

THEO STĂNESCU-STANCIU

Istoria familiei Lusignan, coroborată din surse adesea contradictorii sau întrețesute cu miturile, prezintă toate elementele unei povești medievale cu domnițe și cavaleri, cu împărați și ținuturi exotice. Unele dintre legendele locale spun că o soră a lui Carol cel Mare – s-ar fi aflat la origine –, ilustra descendență oferindu-le, astfel, din partea lui Carol cel Pleșuv, regele Franciei Occidentale (843-877) și împăratul Occidentului (875-877), posesiunea din Poitou. Documentele (în special *Cronica din Saint-Maixent*) îl atestă pe un anume Hugh Vânătorul ca fiind unul dintre întemeietori, în veacul al IX-lea. Se pare că acesta ar fi fost în solda contelui de Poitou sau a episcopului din Poitiers. De atunci, tradiția familiei a făcut ca, totdeauna, primul născut să fie botezat Hugh. Pentru a-i diferenția numele, a fost însoțit fie de numere, fie de porecle. Celui de-al doilea Hugh Lusignan, cunoscut și ca „Dragul" sau „Prea iubitul" (mort în 967), i s-ar datora construcția castelului de la Lusignan, aflat la vreo 12 mile distanță de Poitiers

Stema (sus) și castelul familiei de Lusignan

Între fiu și nepot

Lui Hugh al III-lea, „cel Alb", i-a urmat Hugh al IV-lea „cel Brunet", ultima trăsătură devenind, de atunci, marcă pentru întregul neam. Și tot de acest strămoș se leagă și primele încercări de sporire a posesiunilor și

Prinți ai Armeniei

Constantin al V-lea al Armeniei, tablou de Henri Delaborde, din 1844

După căderea în mâinile turcilor selgiucizi, conduși de Alp Arslan (1029-1072), în 1064, a capitalei Ani („orașul cu 1001 biserici"), un alt regat oarecum apropiat își găsea sfârșitul: Armenia. Cu acordul Bizanțului, ultimul rege, întreaga Curte și numeroși supuși s-au îndreptat spre regiunea Ciliciei, recucerită de la arabi, în preajma anului 965, de împăratul Nicefor al II-lea Fokas (963-969). Acolo avea să renască Mica Armenie, un regat care le-a fost de mare folos cruciaților, aflați atât de departe de casă, servind ca furnizor de arme, cai sau alimente. Apogeul politic, economic și cultural a fost atins sub domnia regelui Leon al II-lea Magnificul (1187-1219). Dar, după perioadele de înflorire, dezastrul era pe aproape: Cilicia a rămas fără moștenitor, după uciderea lui Leon al IV-lea, în 1341. Un alt Lusignan a răspuns chemării disperate. Tot un Guy, ca și ilustrul său strămoș care stăpânise Ierusalimul și Ciprul, fiul prințesei Isabella a Armeniei (1275/1280-1323) avea să devină rege, sub numele de Constantin al II-lea. A urmat o domnie scurtă, de doar doi ani. În aprilie 1344, tot în urma unui complot intern, cum se întâmplase și la moartea lui Leon al IV-lea, Guy era ucis.

Câțiva ani mai târziu, în 1373, tronul Ciliciei a devenit iar vacant și, din nou, a fost chemat un alt Lusignan, prințul Leon, născut în 1342, fiul unuia dintre cele mai importante personaje locale, Jean de Lusignan. Prin mariajul, în 1369, cu Marguerite de Soissons, odrasla unei alte vechi familii, drumul lui Leon spre tron era ca și deschis. A fost încoronat la Sis, în iulie (septembrie, după alte surse) 1374, ceremonia fiind ținută în catedrala Sf. Sofia, atât după ritul latin, cât și după cel armenesc. Dar blestemul familiei avea să-l lovească și pe el: domnia i-a fost extrem de scurtă și de tumultuoasă, marcată de nenumărate conflicte, atât interne, cât și externe. Aceiași turci selgiucizi, care distruseseră și Marea Armenie, aveau să pună punct existenței și a Micii Armenii ciliciene. După o lungă rezistență, cetatea Sisului s-a predat la 13 aprilie 1375. Regele, împreună cu întreaga familie, dar și cu cele mai importante oficialități au fost făcuți prizonieri și duși, inițial, la Alep, apoi la Cairo. A urmat o dură detenție, atât din punct de vedere fizic, cât, mai ales, psihic. Nenumărate apeluri de eliberare au încercat salvarea Lusignanilor. Într-un final, regele Castiliei și al Leonului, Jean I (1358-1390), a reușit să strângă suma cerută pentru răscumpărare. Era 7 octombrie 1382.

Leon al V-lea, sculptura de pe mormântul din Catedrala Saint Denis

După o scurtă ședere în Rhodos, Leon al V-lea a dorit să se îndrepte spre Cipru, în speranța redobândirii măcar a unei părți din moștenirea familiei. Nu a mai ajuns pe insula Afroditei, ci, prin Veneția, în Franța, unde, sub protecția lui Carol al VI-lea (1380-1422), s-a dedicat unei cariere diplomatice. La moartea sa, la 29 noiembrie 1393, marile familii ale Europei i-au adus un ultim omagiu. Ceremonia s-a ținut după ritul armean, cu doliu alb, iar corpul celui decedat a fost depus la Mânăstirea Celestinelor.

Nici după moarte, lui Leon nu i s-a hărăzit liniștea, rămășițele sale fiind împrăștiate în timpul Revoluției franceze. A dăinuit numai monumentul funerar, care se găsește la biserica Sf. Denis, din cartierul parizian cu același nume, pe care se mai poate citi și astăzi: „Aici odihnește nobilul și bunul prinț Leon al V-lea de Lusignan, regele Armeniei... Rugați-vă pentru el!". ■

zută purtând coroana, Sybille și-a prezentat alegerea – nimeni altul decât Guy de Lusignan! Și, astfel, visul se îndeplinise. Guy devenise rege, și un rege despre care, în 1187, istoria va pomeni multe.

Saladin, primul sultan al Egiptului și al Siriei (1174-1193), și-a chemat supușii la jihadul pentru recucerirea Ierusalimului, pierdut în urma primei cruciade (1099). Confruntarea decisivă a avut loc la 4 iulie 1187, la Hattin. În fața unei armate creștine, ce număra circa 1.000 de cavaleri, 25.000 de soldați și 40.000 de mercenari, cărora li s-au alăturat alți 10.000 de oameni înarmați de cavalerii templieri cifre uriașe pentru istoria de mai puțin de un veac a micuțului regat al Ierusalimului creștin –, trupele lui Saladin, „nenumărate, ca și apele oceanului", au făcut ravagii. După o confruntare teribilă, în care s-au făcut remarcați locuitorii orașului, Ierusalimul a căzut în mâna lui Saladin. Luat prizonier, Guy de Lusignan a fost dus la Damasc, pentru a servi drept garanție. A fost eliberat doi ani mai târziu, în august 1189.

Rege fără regat o situație destul de ciudată pentru extrem de tenacele descendent al Melusinei. Mai ales că, în ochii marii majorități a cavalerilor, el era considerat principalul vinovat pentru dezastruoasa înfrângere de la Hattin. Numai un act de vitejie ieșit din comun îl mai putea reabilita. Alături de câțiva prieteni devotați s-a decis să reia cetatea Accra de la necredincioși. Cruciada a treia își găsise țelul. Asediul orașului a durat doi ani: 28 august 1189-12 iulie 1191. Și, cu toate că s-a încheiat cu victoria creștinilor, prețul plătit de Guy de Lusignan a fost uriaș: Sybille și cele două fiice și-au pierdut viața în timpul confruntărilor. Rămas văduv, din punct de vedere juridic, nu mai putea pretinde nicio moștenire a tronului, care a fost ocupat de Conrad de Montferrat, recunoscut rege după încheierea căsătoriei cu sora lui Sybille, Isabella Ierusalimului.

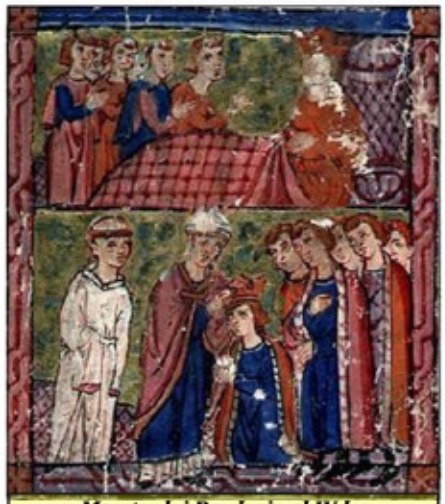

Moartea lui Baudouin al IV-lea și încoronarea lui Baudouin al V-lea

Căsătoria lui Guy cu Sybille

Cu câteva luni înainte de încheierea asediului, la 12 mai, la Lemesos (Limasol), în Cipru, regele Angliei, Richard Inimă de Leu, își legase viața de prințesa Navarrei, Bérangère (cca 1163-1230). În loc să trăiască o lună de miere plină de fericire și pace, conflictele cu Isac Dukas Comnenul (cca 1155-cca 1195), guvernatorul insulei, le-au dat peste cap planurile. Furios, Richard a atacat și cucerit fără nicio problemă Ciprul, fără a-l păstra însă, decizând să îl vândă templierilor. Pentru ciprioți au venit timpuri teribile: masacrele și acțiunile violente ale cavalerilor i-au adus la un pas de dezastru. Plângerile lor s-au îndreptat spre regele englez, căruia i-au cerut să preia insula. Richard nu a socotit-o însă suficient de importantă și i-a oferit-o, în 1192, unui aliat de nădejde, rămas fără tron: Guy de Lusignan. Din nefericire, acesta nu va purta prea mult coroana, căci, în 1194, s-a stins din viață. Amalric, fratele care îl adusese și în Ierusalim, a devenit moștenitor!

La 22 septembrie 1197, a fost încoronat la Nicosia, fiind, astfel, adevăratul fondator al dinastiei Lusignan în Orient. Ascensiunea lui Amalric nu era nici pe departe la sfârșit. După moartea primei soții, Eschiva de Ibelin (1160-1196), la doar o lună de la urcarea pe tron, s-a căsătorit cu Isabella, fiica regelui Ierusalimului. O nouă iubire, dar și un nou regat: al Ierusalimului, care i-a recunoscut moștenirea la Accra, în ianuarie 1198.

BOURBONII

REGELE FRANȚEI 1610-1643 / REGELE SPANIEI 1975-2014		FOARTE MARI / A BRĂZDA		FOLOSIȚI LA CAVALERIE / APROAPE TOT CAENUL		APEL! / A REFACE UN SISTEM TEHNIC		REGINA... A II-A A SPANIEI 1833-1868 / A CINSTI	
MULȚIME DE OAMENI / REGELE... FRANȚA 1643-1715							POFTIM / GENEROȘI LA INIMĂ FIG.		
					CORP SFERIC (PĂMÂNTUL)				
REGELE... SPANIA 1700-1716		INTRARE ÎN LUXEMBURG!		LIMPEZI / PREDATE!					
					LAC FOARTE MARE ÎN ASIA / MONARH INVESTIT RELIGIOS				
ÎMPREUNĂ / ÎN PACE!			ÎN GRUP! / PARTE A HAMULUI			FERDINAND AL VI-LEA (1746-1759) ... ÎN SPANIA		LUDOVIC AL XV-LEA ... FRANȚA 1715-1774	
		... AL IV-LEA CEL MARE, ÎN FRANȚA / VÂSLAȘ							HENRIC ... FRANȚA 1589-1610
ÎN RELAȘ! / TOTALITATEA NAVELOR (PL.)				CASE! / PUNCT CARDINAL			ÎN VECI! / ARCUITE		
					MECIURI DE BOX / STAT				
DAN PURIC / CAROL AL X-LEA (1824-1830) REGE ÎN ...			NU POATE PROCREA / MICI ÎN STAT (PITICI)						
						ÎN CE MOD?			
DIN METAL! / ALFONSO (1875-1885) REGE ÎN ...				SCLAVĂ / DIN ZIAR!					
						TRASUL LA ȚINTĂ			
A ALEGE, A SELECȚIONA					DORINȚĂ ARZĂTOARE (FIG.)				

DICȚIONAR: ARAL, CAE

D. CIREAȘĂ

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

DOMNULE MIHALACHE, NU PLECA!

Între documentele care i-au aparținut lui Iuliu Maniu și au ajuns la Hoover Institution se numără și textul discursului pe care l-a rostit la ședința Comitetului Executiv al Partidului Național-Țărănesc, din 23 noiembrie 1937. Că este un text văzut de Iuliu Maniu ne-o certifică o foaie de hârtie din lotul respectiv, redactată la București, la 1 martie 1941 și semnată ograf de Iuliu Maniu, în care face inventarul documentelor.

Înainte de a începe publicarea acestui text, să precizăm pe scurt contextul în care a fost rostit discursul. În noiembrie 1937, Gheorghe Tătărescu își depune mandatul de premier, care este încredințat lui Ion Mihalache, cu condiția pusă de regele Carol al II-lea să colaboreze cu Alexandru Vaida-Voievod. Ion Mihalache a refuzat, pentru că Vaida-Voievod părăsise partidul în 1935. Tătărescu a primit un nou mandat de premier, iar Ion Mihalache a părăsit funcția de președinte al partidului, adresându-se lui Iuliu Maniu: „ia comanda și dă porunca".

Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a reproduce acest text din Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace.

Dl. Iuliu Maniu (primit cu ovațiuni):

Domnule Președinte, Onorat Comitet.

Aș vrea să am glasul arhanghelilor și vocea figurii mitologice despre care se spune că a fost în stare să miște și pietrele, ca prin el să te pot convinge pe dta, iubite domnule Mihalache, să nu părăsești locul de comandă pe care l-ai ocupat cu atâta onoare și în care lucrând ai făcut atâta bine partidului nostru și țării noastre.

Te-am rugat de atâtea ori, te-am implorat și te implor și acum, în ultimul moment, să nu lași locul care este atât de necesar să-l ocupi pentru țară și pentru partid.

Examinând serios situația nu este niciun motiv care te poate îndemna la demisie.

Ai văzut tot timpul președinției dtale și în ziua de azi dragostea și devotamentul cu care te-a înconjurat întregul partid și noi toți.

Ai văzut cum întreaga țară a aplaudat atitudinea dtale demnă, atitudinea morală, atitudinea bărbătească, dezinteresată din ultima vreme.

Ai simțit cât s-a înălțat autoritatea dtale și cât s-a mărit dragostea țării întregi față de dta în urma gestului mare, nobil, foarte rar în viața publică a țării noastre, de a refuza puterea care ți s-a dat în condițiuni necorespunzătoare.

Toate acestea nu pot fi decât un stimulent, o îmbărbătare și le-ai putea socoti ca un argument înaintea întregii opinii publice și în special înaintea Partidului nostru Național-Țărănesc să rămâi la locul dtale.

Că ți s-a făcut nedreptate? Adevărat.

Dar s-a făcut nedreptate partidului întreg, s-a făcut țării întregi. Ce ar urma? În urma acestei nedreptăți am părăsi noi partidul, locul nostru de datorie? Ce ar urma dacă națiunea s-ar descuraja?

Nu, domnule Mihalache! Toate motivele obiective, toate împrejurările subiective care te înconjoară nu pot decât să te înduplece să stai mai departe în locul unde ești.

Dta ești comandant. Dta ai dat o ultimă comandă: să ocup locul dtale!

Dl.Ion Mihalache: Să-ți placă însă.

Dl. Iuliu Maniu: Dacă ascult această comandă din dragoste și respect față de dta și față de partidul nostru o fac cu inima îndurerată și poate îndoită.

Cu inima îndurerată, fiindcă atât de mult ne-am obișnuit să te vedem în locul pe care-l ocupi și cu inima îndoită fiindcă nu știu dacă voi putea răspunde așteptărilor dvoastre.

Și această îndoială îmi este perfect îndreptățită, când îmi dau seama de munca uriașă de contribuție a dtale personală pe care ai dezvoltat-o pentru organizarea acestui partid, pe[ntru] a-l pune pe baze solide, pentru a-i preciza programatic ideologia lui, pentru a-l închega într-un suflet de forță, partidul nostru care are baze solide în toate provinciile țării. Ai depus o muncă uriașă, pe care am urmărit-o cu atențiune și cu mare admirație pentru dta.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) ● **I. Giurcă** Was Romania prepared, in the summer of 1914, for the war? ● **M. Cazacu** A Frenchman voyage through Romania, at the beginning of the 20th century, and strange stories about headgear ● **S.I. Zimmermann** How it came to be considered Queen Elisabeth a Republican ● **S. Jeleș, Al. Pițigoi** The story of the first Romanian computers ● **F. Banu** A GRU officer, Petea Goncariuc, in the intelligence leadership ● **Al. Aldescu-Aldea** Why couldn't live in his parents' home Barbu Calinescu during his first visit in Ceausescu's Romania ● **A. Rențea** Saxon clothes and garnments in the Cotroceni National Museum exhibition ● **G. Filitti** In Romania 50 years ago: Italy goes to war and our reaction ● **P. Rezeanu** A forgotten painter: Mihail Lapatty ● **M. Sala** Eponymous. G to H ● **Al. Sacerdoțeanu, D. Noveanu** Alexandru Sacerdoteanu writes to Olimpiu Boitos about the new party created by Gheorghe Bratianu ● **M. Craifaleanu** Remarks about the Sergescu brothers ● **L. Vasile** Nicolae Batzaria, Minister in the government of the Young Turks and writer for children ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLX)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. Джуркэ** Лето 1914 г. Была ли Румыния готова к войне? ● **М. Казаку** Рассказы французского путешественника по Румынии в начале прошлого века о странных головных уборах ● **С.И. Циммерманн** Как было возможно считать королеву Елисабету республиканкой ● **С. Желеш, А. Пицигой** О первых румынских компютерах ● **Ф. Бану** Петя Гончарюк, офицер ГРУ, в руководстве румынского шпионажа ● **А. Алдеску-Алдя**: Почему не удалось Барбу Кэлинеску жить в родном доме при первом визите в Румынию эпохи Чаушеску ● **А. Ренця** Одежды и украшения саксов: выставка в Национальном Музее Котрочень ● **Дж. Филитти** В Румынии 100 лет тому назад: отзвуки вступления Италии в войну ● **П. Резяну** О забытом художнике: Михаил Лапатти ● **М. Сала** Эпонимы с буквами «г» и «х» ● **А. Сачердоцяну, Д. Новяну** Александру Сачердоцяну пишет Олимпиу Бойтошу о партии Георге Брзтиану ● **М. Краифаляну** Уточнения о братьях Серджеску ● **Л. Василе** Николае Бацария, министр в правительстве младотурков и детский писатель ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLX)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541-88IX **Lei 6,00**

DIALOG CU CITITORII

2%

Puteți direcționa 2% din impozitul anual către Fundația Culturală Magazin Istoric, cont RO10RNCB0080005630130001, BCR, Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422

MAREA UNIRE SAU MICA UNIRE?

Domnul MIHAIL COCIUFI, **din București, ne scrie**: Stimulat de faptul că ați binevoit să publicați o primă scrisoare a mea, în numărul din septembrie 2014, pentru care vă mulțumesc, îmi permit acum să vă adresez o nouă scrisoare, de data aceasta referitoare la o zi istorică ce a fost sărbătorită recent.

Eu sunt un om în vârstă (90 de ani). Am învățat istoria românilor în liceu în perioada interbelică și am fost obișnuit să cunosc și să respect semnificația și importanța sărbătorilor naționale, printre care și cea la care vreau să mă refer acum, cea de la 24 ianuarie. Spre surprinderea mea, această sărbătoare este numită în ultimul timp Mica Unire, față de cea de la 1 Decembrie, care este socotită Marea Unire. Atribuindu-i acest epitet (probabil referitor la mărimea teritoriilor reunite), se minimalizează importanța ei.

Ziua de 24 ianuarie, în care domnitorul Alexandru Ioan Cuza a fost ales conducătorul ambelor Principate, a reprezentat data ce marchează nașterea viitorului stat care se va numi România.

În viața fiecărui om sunt mai multe date ce pot fi sărbătorite: ziua onomastică, absolvirea unor studii, data căsătoriei etc. Data nașterii este însă unică și irepetabilă. De aceea, Unirea de la 24 ianuarie nu poate fi nici mică, nici mare, nici mijlocie. Este și ea unică și irepetabilă.

Sărbătoarea de la 1 Decembrie este foarte importantă. Este ziua în care s-a înfăptuit întregirea teritoriului național, când, după Basarabia și Bucovina, cea mai mare provincie, Transilvania, împreună cu Crișana, Maramureșul și Banatul au aderat la patria mamă și au format România Mare. Desigur, o dată crucială în istoria noastră.

Regele Ferdinand I a fost numit „Întregitorul", evenimentul producându-se în timpul domniei sale. Între cele două mari sărbători naționale nu se poate face o comparație și o ierarhizare. Ambele evenimente sunt de importanță deosebită și unice fiecare în felul lui.

Domnul Cociufi propune o temă foarte interesantă și sperăm că și alți cititori se vor alătura acestei discuții.

SEMNALAȚI-NE DACĂ AVEȚI PROBLEME CU ABONAMENTUL

De la începutul acestui an, ne-am confruntat cu un număr fără precedent de reclamații venite din partea cititorilor care au dorit să se aboneze la revista noastră sau care au deja abonament, dar nu au primit revista. Au fost probleme dintre cele mai felurite, începând cu funcționari ai Poștei Române, care refuzau să facă abonament la revistă sau nu puteau accesa programul informatic și trebuia să intervenim noi pentru a se remedia situația. Ne-au fost semnalate de cititori situații în care nu au primit un număr sau mai multe de revistă, pentru că undeva, pe drumul dintre București și localitatea respectivă, un angajat al Poștei „nu și-a făcut treaba cu simț de răspundere", cum ne-a spus chiar o doamnă dirigintă a unui oficiu poștal. Am pierdut multe ore și am dat multe telefoane până ce fiecare situație în parte a fost rezolvată. Îi mulțumim și pe această cale doamnei PETRA DUMITRESCU, de la Poșta Română, pentru sprijinul acordat de fiecare dată. Iar pe dumneavoastră, dragi abonați, vă rugăm să ne semnalați de îndată orice problemă ivită, pentru a putea interveni cât mai repede pentru remedierea ei.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric **prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista** Magazin istoric **figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.**

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 05